

ISSN 2697-3979 (Online)

JOURNAL OF ISLAMIC STUDIES

PRINCE OF SONGKLA UNIVERSITY

VOL. 16 NO. 1 JANUARY - JUNE 2025

PSU
FACULTY OF
ISLAMIC
SCIENCES

Journal of Islamic Studies, Prince of Songkla University

Vol. 16 No. 1 January – June 2025

ISSN 2697-3979 (Online)

Objective

To promote and encourage the exchange of knowledge in the fields of Islamic Studies, Muslim Studies, Islamic Law, Islamic Economics, and Middle Eastern Studies among national and international scholars. Published academic works may include the following formats: research articles, educational articles, review articles, and book reviews. Manuscripts submitted for publication must meet the following conditions: They must not have been previously published in any journal, proceedings, or other publications (except for research reports and dissertations). They must not be under consideration for publication in other journals. The editorial board initially reviews all submitted articles to ensure alignment with the journal's aims and scope. Subsequently, each manuscript is evaluated by at least three qualified reviewers through a double-blind peer review process before publication.

Journal Publication Issue

Biannual journal (2 issues per year)

❖ 1st Issue (January - June)

❖ 2nd Issue (July - December)

Publisher

Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus.

Place of publication

Online edition: <https://www.tci-thaijo.org/index.php/JOIS>

Contact

Journal of Islamic Studies

Faculty of Islamic Science, Prince of Songkla University, Pattani Campus.

181 Rusamilae Subdistrict, Charoen Pradit Road, Mueang District, Pattani 94000

Telephone: +66 073-313928-50 ext. 2206 **Fax:** +66 073-348726

Email: jois.fais@gmail.com

Every article will undergo a review for academic validity by at least three qualified reviewers. All texts and articles published in the *Journal of Islamic Studies*, Prince of Songkla

University, reflect the authors' perspectives and do not represent the opinions of the organizing committee or the Faculty of Islamic Sciences. The journal's editorial board does not retain copyright over the articles; however, proper attribution and referencing are required when citing content from the journal.

Editorial Office

International Islamic Science Building, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus

Consulting Editors

Asst Prof Dr. Attachai Ueranantasun	Vice – President of Pattani campus, Prince of Songkla University
Assoc. Prof. Dr. Ismail Lutfi Japakiya	Rector of Fatoni University
Prof. Dr. Imron Maluleem	Emeritus Professor Kasetsart University
Prof. Dr. Jaran Maluleem	Thammasat University
Prof. Dr. Kanok Wongtrangan	Member of the University Council, Prince of Songkla University

Editor-in-Chief

Asst. Prof. Dr. Muhammad Roflee Waehama Prince of Songkla University

Associate Editor

Associate. Prof. Dr. Muhammadafeefee Assalihee	Prince of Songkla University
Associate. Prof. Dr. Isma-ie Katih	Prince of Songkla University
Asst. Dr. Abdulroning Suetair	Independent Researcher

Academic Editorial Board

Prof. Dr. Elraih Hamed Elnil Ahmad Ellaith	Umm Al-Qura University, Saudi Arabia
Prof. Dr. Mohammad Nasran Mohamad	National University of Malaysia
Prof. Dr. Datuk Zulkifli Yakub	University of Malaya
Dato' Prof. Dr. Adnan Mohamed Yusoff	Islamic Sciences of Malaysia
Prof. Dr. Mohd Fauzi bin Hamat	University of Malaya
Prof. Dr. Supiana, M.Ag	UIN Syarif Hidayatullah Jakarta
Assoc. Prof. Dr. Siti Sara Binti Haji Ahmad	University Islam Sultan Sharif Ali
Prof. Dr. Muhammadzakee Cheha	Fatoni University
Prof. Dr. Ibrahim Narongraksakhet	Prince of Songkla University
Prof. Dr. Zakariya Hama	Prince of Songkla University
Assoc. Prof. Dr. Niloh Wae-u-seng	Prince of Songkla University

Assoc. Pro. Dr. Shukree Manyunu
Assoc. Prof. Dr. Abdullah Karina
Assoc. Prof Dr. Anis Pattanaprichaworng
Assoc Pichet Kalamakasait
Assoc. Prof. Cheloh Khaekphong
Asst. Prof. Dr. Asman Taeali
Asst. Prof. Dr. Tawat Noipom

Fatoni University
Muslim scholar
Prince of Naradhiwas University
Mahidol University
Princess of Naradhiwas University
Prince of Songkla University
Prince of Songkla University

Managing Editor

Mr. Baderee Dorkhor

Managing Editorial Board

Dr. Manoosak Touthern
Mr. Marwan Jehlaeh
Mr. Asming Seh

**ประกาศเกียรติคุณผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาต้นฉบับ
วารสารอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปีที่ 16 ฉบับที่ 1
(มกราคม – มิถุนายน 2568)**

ด้วยวารสารอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปีที่ 16 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2568) ได้รับความเมตตาและความอนุเคราะห์จากผู้ทรงคุณวุฒิจากหลายสถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการ และองค์กรภาคเอกชน ในการร่วมพิจารณาต้นฉบับบทความประเภทต่าง ๆ ด้วยความวิริยะอุตสาหะอย่างสูงสุด อันเป็นกระบวนการควบคุมคุณภาพเนื้อหาทางวิชาการที่สำคัญ การมีส่วนร่วมของท่านผู้ทรงคุณวุฒิในการกลั่นกรอง ตรวจสอบ และให้ข้อเสนอแนะอย่างมีอรรถาธิบาย ส่งผลให้บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้มีความน่าเชื่อถือ และสะท้อนคุณภาพเชิงวิชาการตามมาตรฐานสากล ทั้งยังส่งเสริมให้วารสารอิสลามศึกษาดำเนินการอย่างสมบูรณ์ มีคุณภาพ และได้รับความไว้วางใจจากนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศ

คณะวิทยาการอิสลามฯ ในนามของกองบรรณาธิการวารสารอิสลามศึกษา จึงขอแสดงความขอบพระคุณอย่างสูง พร้อมทั้งขอประกาศเกียรติคุณแด่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ตามรายชื่อดังต่อไปนี้

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ศาสตราจารย์ ดร.อับรอฮีม ณรงค์รักษาเขต
รองศาสตราจารย์ ดร.นิเลาะ แวอุเซ็ง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อับดุลฮาซิม เอ็งปียา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ โชคชัย วงษ์ตานี
ดร.รุดียะห์ หะ

มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อิสมาอีล ราโอบ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มัซลัน สุหลง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ซอลีฮะห์ หะยีสะมะแอ

มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

รองศาสตราจารย์ ดร.อานิส พัฒนปรีชาวงศ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อับดุลรอยะ บินเซ็ง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มุฮัมมัด อุมูดี

มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มุฮัมหมัดตอลาล แกมมะ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นัชชีมา บาเกาะ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยวัฒน์ มีสันฐาน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัมพร หมดเด้น

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อานนท์ คำวรรณ

ดร.อิมรอน โส๊ะสัน

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ดร.มนัสนันท์ น้ำสมบุญ

มหาวิทยาลัยนครินทร์วิโรฒ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนิษฐา สาสีหมัด

สำนักจุฬาราชมนตรี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อับดุลเลาะ หนู่มสุข

โรงเรียนกัลยาณชนรังสรรค์มูลนิธิ มัสยิดบ้านเหนือ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขอชาลี เป็ญหมัด

โรงเรียนเร้าะห์มานียะห์

ดร.สุรชัย ไวรรรณวิจิตร

นักวิชาการอิสระ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อับดุลรอณีง สือแต

ประกาศ ณ วันที่ 23 มิถุนายน 2568

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มุหัมมัดรอฟลี แวหะมะ)

คณบดีคณะวิทยาการอิสลาม

สารบัญ

บทความวิจัย บทความวิชาการ และบทวิจารณ์หนังสือ	หน้า
Analyzing Muhammad (SAW)'s Expedition in Mawlid al-Barzanjī Through Wilhelm Dilthey's Hermeneutic Approach <i>Himatul Istiqomah</i>	1-17
บทบาทของที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ในการกำกับดูแลสหกรณ์อิสลามในประเทศไทย: มุมมองจากการบริหารจัดการสหกรณ์ <i>อริศ หัสมา, ธวัช นัยผอม, อัลอามีน มะแต, อัदनัน อัลฟาริตี, ฮากีม เจะนี</i>	18-33
การพัฒนากลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยกระบวนการชูรอเพื่อขับเคลื่อนเทศบาลเมืองตะลันสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ <i>อับดุลลาเต๊ะ, สาและ, อิสมาอีล ราโอบ, อีรฟาน มะฮูมา</i>	34-45
นวัตกรรมการบริหารวิชาการโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต <i>มูฮำหมัด อัสซอมาดีย์</i>	46-59
วาระวิจัย: คุณสมบัติและการประยุกต์ใช้หลักวะสฎียะฮ์ในหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิตสาขาวิชาอิสลามศึกษาและกฎหมายอิสลาม คณะวิทยาการอิสลาม <i>อุสมาน ยูนู, อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต</i>	60-70
แนวทางการศึกษาของอิสมาอีลลุดดี จะปะกียาว่าด้วยมุอัลลิมร็อบบานีย์ <i>ฟาติฮะห์ จะปะกียา, อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต</i>	71-83
การพัฒนาชุดฝึกอบรมการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานฐานสำหรับครู ในโรงเรียนอนุบาลเอกชนแบบบูรณาการอิสลาม <i>พิตริยาห์ มาลียัน, ซัมซุ สาอู</i>	84-97
การวิเคราะห์ความพร้อมผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทย: โอกาสทางการตลาดในราชอาณาจักรบาห์เรน <i>วลีซุ มุเล็มสะเดา, อัลมัน แดอาลี</i>	98-111
การขายบิลสาราณูปโภคแลกเงินสดตามบทบัญญัติอิสลาม <i>สมิธ อีซอ, วลีด อีซอ</i>	114-124
ปริทัศน์หนังสือ “คู่มือพิชิต (ใจ) อาหรับ” <i>นือบาดี มิง</i>	125-130

Analyzing Muhammad (SAW)'s Expedition in Mawlid al-Barzanjī Through Wilhelm Dilthey's Hermeneutic Approach

Received: January 10, 2025, Revised: May 15, 2025, Accepted: June 27, 2025

Himatul Istiqomah ¹

Abstract

Objectives: The research aimed to analyze the contents of Mawlid al-Barzanjī about Muhammad (SAW)'s expedition as Prophet and an Apostle to the universe, using Wilhelm Dilthey's hermeneutics theory. The study analyzed three concepts of Dilthey's approach in Mawlid al-Barzanjī: *erlebnis*, *ausdruck* and *verstehen*.

Methodology: Qualitative descriptive research that uses literary study. The primary data was sourced from a Prose of Mawlid al-Barzanjī by Sayyid Ja'far, especially the 12th topic, the secondary data from several references about Dilthey's hermeneutic, Mawlid al-Barzanjī, and the of Prophet's history. The data was collected with the documentation technique.

Research Findings: Three concepts of Dilthey's approach in Mawlid al-Barzanjī were found: 1), The *erlebnis* concept indicated a deep relation between the biography of prose's author and the history of prose. Second, the *ausdruck* concept showed the beautiful stylistic words, phrases, and sentences that expressed what the author intended through the verses of Mawlid. Third, the *verstehen* concept demonstrated the differences in time, the process, and the duties of Prophet's expedition between his being a prophet and an apostle.

Contributions: This study contributes to the Arabic literature corpus with Dilthey's hermeneutics theory. In addition, considering that Indonesia is a country with a Muslim majority, this information can be used by Muslims in Indonesia and even in other countries also by historians to expand the study of the history of Muhammad SAW and then emulate every process of his life in carrying out his duties as Allah's caliph on earth.

Keywords: Muhammad (SAW), Expedition, Mawlid al-Barzanjī, Hermeneutic, Wilhelm Dilthey

¹ M.Pd., Student Alumni, Department of Arabic Literature, Universitas Negeri Malang, Indonesia, himastiq@gmail.com

Introduction

The writer uses literature to express their ideas, feelings, and experiences. Endraswara (2013, p. 87) said that literature is related to the state of the spirit of the writer. The writer chooses the special eloquent language to express his experience and what was in his idea of what was around him so that the reader can know what happened in the writer through his literature, as well as what happened in the writer's environment (Sumaryono, 2016).

Generally, there are two kinds of literary works, namely poetry and prose. The prose is defined as a free essay, not bound by the rules contained in the rules of poetry (Effendy, 2015, p. 30). Al-Iskandarī and 'Inānī (1916, p. 21) wrote in their book *al-Wasīṭ fī al-adab al-'Arabī wa-tārīkhuhu* that the prose consists of words that are not bound by rhythmic patterns or rhyme. Conventionally, in both fiction and narrative, prose is a story carried out by certain actors with their characters, settings, stages, and series of stories that start from the author's imagination so that they form a story (Aminuddin, 1990). As for the contemporary view, Alzayyāt states that prose is divided into two types, namely rhyming prose and free prose (Wargadinata & Fitriani, 2008, p. 163).

One of the rhyming literary works is Mawlid al-Barzanjī created by Sayyid Ja'far (Al-Barzanjī, 2008, p. 126). Mubarak said that mawlid is defined as history written in the artistic language, which was imbued with the imagination of the author at the time of writing, and it is a literary work (Mubarak, 1935, pp. 245–249). Based on its presentation, Mawlid al-Barzanjī is included in the category of lyrical prose (Dwijayanti, 2004, p. 483; Sudjiman, 1990, p. 64; Zaidan et al., 1994, p. 157) that not only presents a story but also represents the feelings and views of the life of its author (Istiqomah, 2018, p. 10).

In previous research, it was mentioned that 30 expressions have been found in Mawlid al-Barzanjī that contain *istiarah* with various types. In it are also found many values of Islamic education that are grouped in the values of spiritual, social, and moral education (Putra et al., 2019). It was mentioned that five human motivational needs have been found in Mawlid al-Barzanjī and how to be satisfied perfectly, namely: physiological needs, safety, social, esteem, and self-actualization needs (Istiqomah, 2017; Istiqomah & Halimi, 2017). It was mentioned in Mawlid al-Barzanjī that Buraq in the Isra' Mi'raj event in a literary perspective is told as an animal like a winged horse with high speed, while in a physics perspective, it is described as a light with a very high speed that resides in Muhammad SAW (Istiqomah & Sholeh, 2020). It was mentioned that two moral values have been found in Mawlid al-Barzanjī, namely moral to

Allah SWT and moral to creatures (Nisa & Hasan, 2019). The morals of creatures that have been found in Mawlid al-Barzanjī include morality in association, morals toward children, parents, family, weak man, and oppressed man, morality in anger, and moderation (Arif & Bakari, 2019).

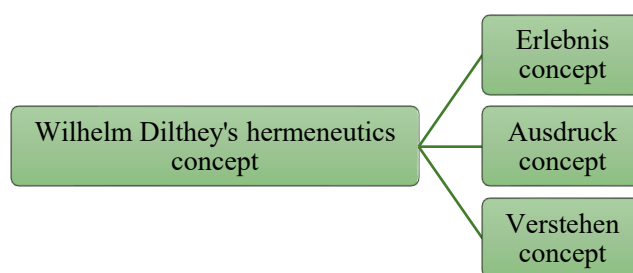
The beauty of diction and the richness of information in Mawlid al-Barzanjī have attracted researchers to study it, from the linguistic, literary, to Islamic studies perspectives. However, there were not many research results on Mawlid al-Barzanjī that examined the contents of the text more specifically. Therefore, through this study, the researcher will analyze one of the interesting topics in the contents of Mawlid al-Barzanjī, namely the events of Muhammad SAW's expedition as a prophet and an apostle using Wilhelm Dilthey's hermeneutics theory.

Research Objectives

The presence of the previous research indicated that Mawlid al-Barzanjī was attractive as the subject of the research and that it has a large number of contents that need to be researched. Therefore, the researchers will search for Mawlid al-Barzanjī in this article by discovering hermeneutic concepts with Wilhelm Dilthey's approach.

Literature Review and Conceptual Framework

Figure 1 The framework for Wilhelm Dilthey's hermeneutic concept

(Source: (Sholikah, 2017))

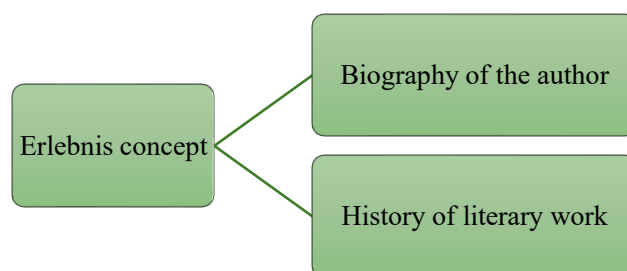
Based on the figure 1 above, the hermeneutic concepts with Wilhelm Dilthey's approach are three: erlebnis, ausdruck, and verstehen. The first concept is erlebnis. Erlebnis is that which provides a unity of meaning. The elements that form unity of meaning are the facts of life that can be perceived and used to construct the systematic and dynamic structure of life reciprocally within the same author. The nature of experiences moves in a certain time or is called historical. Therefore, to find the concept of experiences, we have to use the categories of ideas that are historical and related to them. The word erlebnis comes from the verb erleben meaning to experience, i.e., vital experiences. Life experiences are determined by the reciprocal

process between old and new experiences. Pradopo (2010, p. 127) said that the author's personality can be seen according to how he relates old and new experiences according to the reciprocal process.

The old experiences are experiences that have been experienced or tried but are still held today. New experiences are experiences that can give new meanings and interpretations to old experiences. Thus, there is a constant interaction between old and new experiences, so it is possible to determine how the author conducts his life. Furthermore, the relationship between old and new experiences can help to understand the author's personality (Istiqomah, 2024).

Information about a literary work can be based on the inner experiences of the author. The experiences that occur in the author's life are basic facts about the author's existence and the author's life that is described and becomes the background for the creation of a literary work. Therefore, to obtain a complete *erlebnis* concept, it can be done by describing the history of a literary work along with the biography of its author as illustrated in figure 2 below.

Figure 2 The Framework for *erlebnis* concept

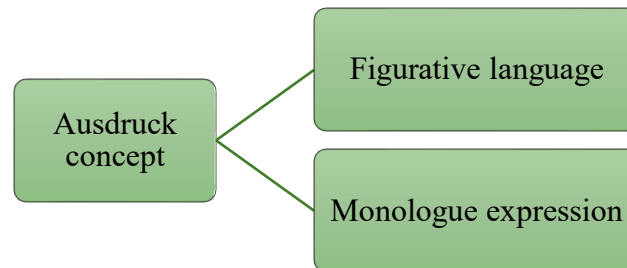

(Source: (Sholikah, 2017))

The second concept is *ausdruck*. The word *Ausdruck* (expressions) in Wilhelm Dilthey's hermeneutic analysis is one of the steps or goals toward understanding. Expressions are all that give human beings experiential meaning. They include verbal communication, intentions, feelings, and actions. An author's expressions can help us understand the author's state through the process of interpretation and explanation (Pradopo, 2010, p. 279).

The *ausdruck* concept can be found in two ways. The first is by classifying the figurative language in the structure of literary works. The second is by grouping a literary work based on verse or paragraph, then the researcher interprets the monologue expressions poured by the author into his work (Karomah & Azizah, 2024) as illustrated in figure 3 below.

Figure 3 The Framework for ausdruck concept

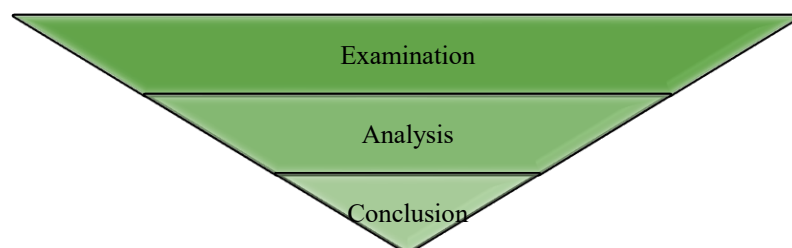
(Source: (Sholikah, 2017))

The third concept is verstehen. Verstehen can be interpreted as understanding. Verstehen is a process of understanding that is not only cognitive but also includes the complexity of a human being. An interpreter who tries to understand the contents of a literary work will try to know what the author experienced through the imitation of his experiences poured out in his work (Anjani & Mahdaniar, 2023).

Methodology

This is qualitative descriptive research using qualitative data with library studies. This aims to explore the hermeneutic concepts in Wilhelm Dilthey's approach. This is used on the primary data of the prose Mawlid al-Barzanjī in the 12th topic about Muhammad SAW expedition. This uses the reading and writing techniques to collect the data. The steps for doing this research are triangulation. The first is to examine existing data from all data sources, either primary or secondary. The second is data analysis, then the third is conclusion and extraction. The steps are illustrated in figure 4 below.

Figure 4 The Framework for triangulation steps

(Source: (Haryoko et al., 2020))

While the data that will be searched is based on the hermeneutic concepts in Wilhelm Dilthey's approach, there are 3 kinds namely: the erlebnis, ausdruck, and verstehen concepts (Bulhof, 1980, p. 55; Dilthey, 1996).

Results and Discussions

Erlebnis Concept in Mawlid al-Barzanjī

From the point of view of its meaning, *erlebnis* is called experience which means the process of getting knowledge or skill from doing, seeing, or feeling things or something that happens to you that affects how you feel (Cambridge University Press, n.d.). It is the thing that presents the unity of meaning. The elements to form the unity of meaning are the facts of life that can be perceived and used to build the structure of life mutually systematic and dynamic in the same author. The nature of the *erlebnis* is moving at a certain time or is called chronological. Therefore, to create the concept of *erlebnis* we have to use the categories of ideas historical in nature and related (Pradopo, 2012, p. 127). In understanding *erlebnis* concept of the hermeneutic of Wilhelm Dilthey is related to Sayyid Ja'far as the author of the prose Mawlid al-Barzanjī and the related to the history of prose writing.

Biography of Prose's Author; Sayyid Ja'far ibn Hasan AlBarzanji

As written in the closing part of the prose Mawlid al-Barzanjī, the author introduces himself with the name Sayyid Ja'far (Al-Barzanjī, 2008, p. 126). His full name is Abū Ja'far ibn Ḥasan al-Barzanjī. He was a great scholar descended from Muhammad Saw of Sādat al-Barzanjī family, who came from Barzanj in Iraq. He was born in Medina in 1126 H/1714 A.D (Al-Ḥimyarī, 2008).

As a child, Sayyid Ja'far studied the Qur'an and Islamic sciences under the direct care of his father (Al-Barzanjī, n.d.). He traveled to various cities to expand his knowledge. He studied at Aḥmad al-Ṣalāḥī in Madain Saleh, at 'Abd alWafā al-Arḍī and Muḥammad alKawākibī in Aleppo, 'Abd alBāqī' al-Ḥanbalī, and 'Abd al-Qadīr alSaqūrī in Damascus, al-Shaykh Mudlij in Baghdad and Yemen, al-Shaykh Muḥammad alBābīlī, 'Alī alShibrāmīlī, Sulṭān Mizāhī, Muḥammad al-'Anānī, Aḥmad al-'Ajamī in Egypt (Abu Hasan, 2007).

Sayyid Ja'far was also a great scholar who graduated from al-Azhār al-Sharīf. He was a group of Ahl al-Sunnah wa-al-Jamā'ah and mufti al-Shāfi'īyah (Al-Barzanjī, n.d.). He studied various sciences, including *'Ilm al-Naḥw*, *'Ilm al-Ṣarf*, *'Ilm al-Manṭiq*, *'Ilm al-Ma'ānī*, *'Ilm al-Bayān*, *'Ilm al-Adab*, *'Ilm al-Fiqh*, *Uṣūl al-Fiqh*, Mathematics, Linguistics, etc. (Al-Maliki, 2009, pp. 16–17). He also studied under the guidance of Sheikh Agung, Ibrāhīm ibn Ḥasan, and al-Kūrānī Aḥmad al-Qiṣaṣī in Medina. It was here that he then anchored himself to continue the walk of these two teachers as educators in Masjid Nabawi (Abu Hasan, 2007).

Sayyid Ja'far also included hadith narrators, *qurrā'* experts, and preachers at Masjid Nabawi, Medina. He had noble morals and a pure heart (Al-Maliki, 2009). al-Sayyid Muḥammad ibn 'Alawī ibn 'Abbās al-Mālikī in his book *Ḥawla al-Iḥtifāl bi-Dhikrā Mawlid al-Nabawī al-Sharīf* stated that al-'Allāmah al-Muḥaddith al-Musnd al-Sayyid Abū Ja'far ibn Ḥasan ibn 'Abd al-Karīm al-Barzanjī was a figure of mufti al-Shāfi'īyah in Medina. He was very famous for his *karāmah* and his *mustjābah* prayers. It was said that once in the dry season, when he was delivering the Friday sermon, someone asked him to do *istsqā'*, begging for rain. Then, he prayed for rain in his sermon and God granted it. It rained heavily for up to a week, exactly as had happened in the time of Muhammad SAW before (Najieh, 2017, p. 2).

Sayyid Ja'far also had many works that were a historical record for his prowess in writing. Among the descendants of Barzanji, Sayyid Ja'far through his works above has made his family name widely known throughout the world, including Indonesia. Among his works, there are two famous books in Indonesia, namely *Lujjayn al-Dānī fī manāqib al-Quṭb al-rabbānī al-Shaykh 'Abd al-Qādir al-Jīlānī* [*The Silver of the Near in the Virtues of the Divine Pole Sheikh Abdul Qadir Al-Jilan*] (Al-Barzanjī, n.d.) or often referred to as *Manāqib al-Shaykh 'Abd al-Qādir al-Jīlānī* [*The Virtues of Sheikh Abdul Qadir al-Jilani*] only and *'Iqd al-Jawhar fī Mawlid al-Nabī al-Azhar SAW* [*The Pearl Necklace on the Birth of the Prophet al-Azhar SAW*] (Al-Barzanjī, 2009) or known as *Mawlid al-Barzanjī*. Through this Mawlid al-Barzanjī, Sayyid Ja'far had invited human to always remember Muhammad SAW, love, and miss him. Every time Mawlid al-Barzanjī is recited, blessings, and greetings are always presented in the presence of our master, Muhammad SAW.

There was a dispute about the year of Sayyid Ja'far's death. Some said that he died in 1177 H/1763 AD. While Imām al-zubayd wrote in his work, *al-Mu'jam alMukhtaṣṣ* [*The Specialized Dictionary*], that he died in 1184 H/1770 AD (Najieh, 2017) and was buried in *Jannat al-Baqī'* [Al Baqi Cemetery] adjacent to the tomb of Ahlul Bait Muhammad SAW (Manshur, 2011, p. 73).

History of Prose from the point of view of the author's vital experiences

Based on the author's reading of several references, the history of Mawlid al-Barzanjī's writing is closely related to the celebration of the birth of Muhammad SAW (Mawludan) which was held for the first time. At first, Mawludan aimed to raise the spirits of Muslims who at that time were facing European Crusaders, namely: France, Germany, and England (Istiqomah, 2018, p. 15).

The Crusaders succeeded in controlling Jerusalem and turning Masjid al-Aqsa into a church in 1099 AD. This happened because the jihad spirit of the Muslim troops weakened and split into many kingdoms and sultanates. Although there is still a caliph from the Abbasid dynasty, al-Nāṣir, who sits in the city of Baghdad, his existence is only a symbol of spiritual unity, nothing more (Istiqomah, 2018, p. 16).

At this time, a populist leader emerged and was firm in every decision he made. Sultan Ṣalāḥ al-Dīn Yūsuf al-Ayyūbī, known as Saladin in European historical literature, was one of the governor-level officials in the Ayyubid caliphate. He ruled in 1174-1193 AD/570-590 H in the city of Cairo, Egypt, which then extended to Syria and the Arabian Peninsula. Responding to the defeat of Muslims by the Crusaders, he argued that the fighting spirit of Muslims must be revived by strengthening their love for Muhammad (Istiqomah, 2018, p. 16).

At the initiative of his brother-in-law, Muḍaffar al-Dīn Gekburi, who at that time served as an *atabik* (regent level) in Irbil, North Syria, Saladin planned to use Mawludan as a medium to generate the spirit of jihad among Muslims against the Crusaders. Not only that, he wants Mawludan to become a tradition for Muslims around the world. After obtaining approval from Caliph al-Nāṣir, Saladin launched his mission. During the Hajj season in the month of Dzulhijjah in 579 H/1183 AD, Saladin as the ruler of Haramain instructed all pilgrims to return to their respective hometowns, immediately inform the Muslim community everywhere, that starting in 580 H/1184 AD, the date of 12 Rabi'ul Awwal is celebrated as the birthday of Muhammad SAW with various activities that can raise the spirit of faith and Islam. One of the activities held by Saladin on the first Mawludan, namely 12 Rabi'ul Awwal in 580 H, was in the form of organizing a history writing competition along with praise for Muhammad SAW in the most beautiful language possible. This competition was participated by almost all scholars and writers from various regions in Arabia, even outside Arabia. As a result, the winner is none other than Sayyid Ja'far Al-Barzanji (Istiqomah, 2018, pp. 16–17).

Mawludan which was organized by Saladin yielded positive results. Muslims can better know and love Muhammad SAW, as well as imitate his passion of spreading Islamic da'wah. Their enthusiasm rekindled to face the Crusaders. In 583 H/1187 AD, Saladin and other Muslims managed to reclaim Jerusalem from the hands of the Crusaders and restore the status of Masjid al-Aqsa as a mosque to this day (Istiqomah, 2018, p. 17).

Along with this victory, Mawlid al-Barzanjī by Sayyid Ja'far always echoes in every Mawludan. Not only every 12 Rabi'ul Awwal but also every day or night Monday or certain

days that are carried out regularly. As the author said at the beginning, Mawlid al-Barzanjī seems to be a part of the bones that make up the framework for all Salaf Islamic boarding schools.

Ausdruck Concept in Mawlid al-Barzanjī

Ausdruck (expressions) in Wilhelm Dilthey's hermeneutic analysis is one of the steps or goals towards understanding. Because expressions are all that give empirically human things. It includes oral communication with intentions, feelings, and actions (Bulhof, 1980).

The author's expressions can help to understand the author's situation through the process of interpretation and interpretation. Wilhelm Dilthey said that *ausdruck* is the expression of life not of emotions or feelings. In this paper, *Ausdruck*'s concept of the hermeneutic transformation of Wilhelm Dilthey consists of expressions with fixed and identical contents in any relation, expressions of the author's behavior considered through language in song, and direct spiritual expressions (Dilthey, 1996). In understanding *ausdruck* concept of the hermeneutic of Wilhelm Dilthey is related to language styles in the prose Mawlid al-Barzanjī.

Language Style and in Mawlid al-Barzanjī

Some of the language styles found in prose Mawlid al-Barzanjī in the 12th topic about Muhammad SAW expedition are as follows.

1. Perfect simile (*tashbīh tamm*) is a simile that fulfills its four elements: *mushabbah* (what is likened), *adāt tashbīh* (a parable), *mushabbah bihi* (a parable sign), and *wajh shibhi* (correlation form) (Al-Hāshimī, 1999, p. 217).

فكان لا يرى رؤيا إلا جاءت مثل فلق صبح أضاء سناه (4)

- المشبه : رؤيا

- أداة التشبيه : مثل

- المشبه به : فلق صبح

- وجه الشبه : أضاء سناه

2. Derivative alliteration (*jinās ishtiqaq*) is an alliteration consisting of the derivative words ('Akauwi, 1992, p. 469).

فكان لا يرى رؤيا إلا جاءت مثل فلق صبح أضاء سناه (4)

رأى is present tense form from the root رأى. رؤيا is gerund form from the root رأى. So, both رؤيا and يرى from the same root رأى.

فلئلا يفجأ الملك بصريح النبوة فلا تقواه قواة (6)

قوى is gerund form from the root قوى. قواة is subject form from the root قوى. So, both قواة and تقوا from the same root قوى.

فقال له اقرأ فقال ما أنا بقارئ فغطه غطة قوية (11)

قرأ is imperative verb form from the root قرأ. قارئ is gerund form from the root قرأ. So, both قارئ and اقرأ from the same root قرأ.

غطى is past tense form from the root غطى. غطة is gerund form from the root غطى. So, both غطى and غطة from the same root غطى.

3. Repetition of word and meaning (*tikrār lafẓī wama 'nawī*), it is a repetition happening to the same word and meaning (al-Zarkashī, n.d.).

فقال له اقرأ فقال ما أنا بقارئ فغطه غطة قوية (11) ثم قال له اقرأ فقال ما أنا بقارئ فغطه ثانية حتى

بلغ منه الجهد وغطاه (12) ثم قال له اقرأ فقال ما أنا بقارئ فغطه الثالثة ليتوجه إلى ما سيلقى إليه بجمعية (13)

Verstehen Concept in Mawlid al-Barzanjī

The word verstehen (understanding) in the hermeneutic analysis of Wilhelm Dilthey is the top step in this research. It can be reached after the completion of the previous two concepts, erlebnis and ausdrück (Dilthey, 1996). In understanding verstehen concept of the hermeneutic of Wilhelm Dilthey is related to the prophet expedition and messenger expedition of Muhammad SAW in the prose Mawlid al-Barzanjī.

Prophet Expedition of Muhammad SAW

The word prophet in Arabic is nabī (نبي) from the root نبأ means news or report.

While the prophet (نبي) is subject form means reporter. It was mentioned in the Arabic

dictionary that the prophet (*nabī*) is the owner of the prophecy who informs about God, and he is a person whom God has chosen from his creation to reveal to him a religion or a law, whether he was commissioned to communicate or not (Al-maany, 2019).

وَلَمَّا كَمُلَ لَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْبَعُونَ سَنَةً عَلَى أَوْفَقِ الْأَقْوَالِ لِذَوِي الْعَالَمِيَّةِ ﴿١١٥﴾ بَعَثَهُ اللَّهُ تَعَالَى
لِلْعَالَمِينَ بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَعَمَّهُمْ بِرَحْمَاهُ ﴿١١٥: ١٢﴾.

“When Muhammad was 40 years old, according to the most authentic qaul, Allah SWT sent him as a giver of glad tidings and a warner, if all the worlds received his mercy” (Theme 12th: 115).

According to the prose passage above, Muhammad SAW was confirmed as a prophet at the age of 40 years. Approaching the age of 40 years, Muhammad SAW tended to seek the true truth. He felt restless, restless, and anxious to see the condition of his people, especially the Quraysh, who were getting away from noble values. They are trapped by the dandy of worldly treasures so that they forget the rights of the poor that should be fulfilled by them. Because, basically in every property they collect there are rights of the poor that they should fulfill, not even get it to fill their stomachs. They experience tremendous moral degradation and degradation of religion and belief that is fading like the setting sun at dusk. Therefore, Muhammad tried to find a new solution so that his people could return to the path of truth, as it should be (Istiqomah, 2018).

وَحَبَّبَ إِلَيْهِ الْخَلَاءُ فَكَانَ يَتَعَبَّدُ بِجِوَارِ الْكَيْلِي الْعُدْدِيَّةِ ﴿١١٥﴾ إِلَى أَنْ أَتَاهُ فِيهِ صَرِيحُ الْحَقِّ وَوَفَّاهُ ﴿١١٥﴾ وَذَلِكَ
فِي يَوْمِ الْإِثْنَيْنِ لِسَبْعِ عَشْرَةَ لَيْلَةً خَلَّتْ مِنْ شَهْرِ اللَّيْلَةِ الْقَدْرِيَّةِ ﴿١١٥: ١٢﴾.

“Muhammad SAW liked to be alone and worshiped in the cave of Hira for several nights until he was visited by a clear truth (revelation). The incident occurred on Monday, the 17th of Ramadhan” (Theme 12th: 115).

Muhammad SAW and his beloved wife, Khadijah Al-Kubra often distribute alms, especially every month of Ramadan, for the poor who worship in the Hira cave. They are the adherents of the Hanif teachings inherited by the Prophet Ibrahim A.s. It was in this cave that Muhammad SAW found a good place to contemplate the thoughts that were raging within him. Here he finds serenity and an antidote to the heart that wants to be alone, seeking the path of truth that he longs for more and more. This method is then known as tahannuts.

Tahannuth (تَحَنُّثٌ) is the gerund form of fi'il madhi *tahannatha* (تَحَنَّثَ) which means worship and stay away from sin; draw closer to Allah SWT. In the Himyar dialect, *tahannuth* is read with *tahannuf*, which in Arabic itself comes from fi'il madhi *tahanna'fa* which means inclined to the truth. The word *tahannuf* is a form of derivation from a word that has the same meaning as *hanif* (Haekal, 2011, p. 77).

After dreaming about prophetic signs, Muhammad SAW often stayed in the cave of Hira. Thanks to his sincerity in seeking the path of truth that he had longed for, Muhammad SAW, on Monday, the 17th of Ramadan around 611 AD, was officially confirmed by Allah SWT as the last prophet of Allah, the closing of the prophets who were later appointed as messengers of Allah, spreaders of mercy. for the whole universe. That is, he is fully responsible for everything related to efforts to change the moral reconstruction of the Arabs, especially the Quraysh and all mankind, in general, from destruction to the path of truth which is the decree of Allah SWT. It is as if Muhammad SAW had previously prepared maximum capital (in the previous phase), then now is the time for him to spend that capital according to his needs and to provide the widest possible benefit, namely to invite people back to the true truth (Istiqomah, 2018).

Messenger Expedition of Muhammad SAW

means to send a رُسُلٌ from the root (رَسُولٌ) The word messenger in Arabic is *rasūl* is the subject form means sender of the message. It (رَسُولٌ) message. While the messenger was mentioned in the Arabic dictionary that the messenger (*rasūl*) is whom God sends with a law that he works with and communicates with (Tim Admin, 2019b)

ثُمَّ أُنْزِلَتْ عَلَيْهِ يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ فَجَاءَهُ جِبْرِيلُ بِهَا وَنَادَاهُ ﴿١٥﴾ فَكَانَ لِنُبُوَّتِهِ فِي تَقْدُمِ ﴿١٢﴾ اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ ﴿١١﴾ شَاهِدٌ عَلَىٰ أَنَّ لَهَا السَّابِقِيَّةَ ﴿١٦﴾ وَالتَّقْدُمُ عَلَىٰ رِسَالَتِهِ بِالْبَشَارَةِ وَالنَّذَارَةِ لِمَنْ دَعَاهُ ﴿١٢﴾ ١١٥: ١٢.

“Then it was revealed to Muhammad SAW " *Yā ayyuhā almuddaththiru* " (Surah *Al-Muddaththir*) through Jibril A.s. The beginning of the revelation with " *Iqra' bismi rabbika* " (Surah *Al-'Alaq*) is proof that Muhammad's *nubuwwah* preceded his treatise which contained good news and warnings for those he preached to” (Theme 12th: 115).

The sentence above provides clarity on the difference between the status of a prophet and a messenger. In Muhammad SAW, the *bi'thah* that occurred was *nubūwah* which was then followed by the treatise. As described in the book *Mawāhib [The Talents]*, Abu Umar, et

all argue that the prophecy of Muhammad SAW was marked by the revelation of surah Al-‘Alaq at the beginning of the expedition, which reminded the children of Adam about creation, knowledge, and wisdom, as Allah SWT did to the previous prophets. While the treatise is marked by the revelation of surah Al-Muddaththir which contains warnings, good news, and sharia (‘Illysh & Al-Barzanjī, 1873, p. 38).

ثُمَّ فَتَرَ الْوَحْيَ ثَلَاثَ سِنِينَ أَوْ ثَلَاثِينَ شَهْرًا لِيَشْتَاكَ إِلَى انْتِشَاكِ هَاتِيكَ النَّفَحَاتِ الشَّدِيدَةِ
﴿ف. 12: 115﴾.

“Then (the descent) of revelation underwent a transition for 3 years or more precisely 30 months so that Muhammad SAW felt the longing to smell a fresh and fragrant smell” (Theme 12th: 115).

Before the revelation of the second revelation, namely the letter Al- Muddaththir, Allah SWT provided a transitional period to allow maturing in the period of prophecy that had been bestowed upon him. After undergoing contemplation, he felt a deep longing for the next revelation to be revealed as a sign of his readiness to carry out a larger mandate, namely in the form of a treatise. If you look at Sayyid Ja’far’s statement above, then the period of the prophecy of Muhammad SAW was only limited to 30 months or 2.5 years, then continued with the apostolic period. That is, at the age of 42 years and 1 semester, Muhammad SAW has reached the level of sending him as an apostle to convey the message of Allah SWT as a guide to the way of truth for those who believe in him, until the end of his life. If calculated from the beginning of his prophetic period, the month of Ramadan 611 AD, the apostleship of Muhammad SAW, his inauguration occurred in the month of Rabi’ul Awwal around the year 613 or ahead of 614 AD (Istiqomah, 2018).

Conclusion

According to the description above, the result of this research found that in Mawlid al-Barzanjī there were three concepts of Wilhelm Dilthey’s approach. First, the *erlebnis* concept was in the form of a biography of prose’s author and history of prose. It has been found that there is harmony in the creation of prose Mawlid al-Barzanjī with the background of Sayyid Ja’far’s scientific field and the socio-political conditions that were taking place at that time.

Second, the *ausdruck* concept was in the form of language style in describing the story of Muhammad’s expedition. It has been found that Sayyid Ja’far’s literary expertise is

clearly illustrated through the beauty of the prose Mawlid al-Barzanjī, which in this study is represented by the 12th topic of the expedition of Muhammad SAW.

Third, *verstehen* concept was in the prophet expedition and messenger expedition of Muhammad SAW. It has been found that there is a significant time difference described by Sayyid Ja'far in the prose Mawlid al-Barzanjī which is represented by the 12th topic. The prophet expedition happened on Ramadhan 611 AD, while the messenger expedition happened on Rabi'ul Awwal 613 or ahead of 614 AD. Thus, when celebrating Mawludan in the month of Rabi'ul Awwal, the essence is not only to be grateful for the birth of the baby Muhammad SAW but also to commemorate the first time of his apostolate. Therefore, in the history of mawlid which is based on Ṣalāḥ al-Dīn al-Ayyūbī, the purpose of mawlid is to foster the spirit of jihad in the way of Allah SWT as the jihad of Muhammad SAW when spreading the da'wah of Islam in his apostolic mission.

References

- Abu Hasan. (2007). Biography of Syaykh al-Barzanji (pp. 211–213). marifah.net. https://nur.nu/damas/Bios/From-marifa_barzanji-bio.pdf
- Aminuddin. (1990). *Sekitar Masalah Sastra Beberapa Prinsip dan Model Pengembangannya*. Yayasan Asih Asah Asuh.
- Akauwi, I. F. (1992). *Mu'jam al-mufaṣṣal fī 'ulūm al-balāghah: al-badī', al-bayān, al-ma'ānī* [Detailed lexicon in the sciences of rhetoric: Al-Badī', al-Bayān, al-Ma'ānī]. Dār al-Kutub al-'Ilmiyah.
- Arif, M., & Bakari, R. (2019). Nilai Pendidikan Karakter dalam Teks Barzanji. *Irfani: Irfani: Journal Of Islamic Education*, 14(1), 1–25. <https://doi.org/10.30603/ir.v15i1.1052>
- Al-Barzanjī, J. bin H. (n.d.). *Lujjayn al-Dānī fī manāqib al-Quṭb al-rabbānī al-Shaykh 'Abd al-Qādir al-Jīlānī* [The Silver of the Near in the Virtues of the Divine Pole Sheikh Abdul Qadir Al-Jilan]. Menara Kudus.
- Al-Barzanjī, J. bin H. (2008). Mawlid al-Barzanjī Natsran [The Birth of Barzanji in Prose]. In B. M. Barud (Ed.), *Mawlid al-Barzanjī* [The Birth of Barzanji]. Ishdarat al-Sahah al-Huzrajiyah.
- Al-Barzanjī, J. bin H. (2009). 'Iqd al-Jawhar fī Mawlid al-Nabī al-Azhar SAW [Contracting The Essence At The Birth Of The Prophet Al-Azhar SAW]. Dār al-Kutub al-'Ilmiyah.

- Bulhof, I. N. (1980). *Wilhelm Dilthey: A Hermeneutic Approach to the Study of History and Culture* (1st ed.). Martinus Nijhoff Publishers.
<https://archive.org/details/wilhelmdiltheyhe0000bulh>
- Cambridge University Press. (n.d.). Experience. Cambridge Dictionary. Retrieved February 11, 2022, from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/experience>
- Dilthey, W. (1996). *Hermeneutics and the Study of History* (R. A. Makkreel & F. Rodi (eds.)). Princeton University Press.
<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&scope=site&db=nlebk&db=nlabk&AN=1836853>
- Dwijayanti, N. M. A. (2004). *Blanjong; Prosa Liris Berbahasa Bali*. Buku Arti.
- Effendy, A. F. (2015). *al-Madkhal ilā 'al-'adab al-'Arabī: baḥṡ Mūjaz fī Maḡhūm Kalimāt al-adab 'anāṣiruhu aqsāmuh mdhābh al-mu'aththirah al-'Āmmah fīhi wa-manāhij drāstih* [Introduction to Arabic Literature: A Brief Study of the Concept of Literary Words Its Elements Divis]. Misykat Indonesia.
- Endraswara, S. (2013). *Metodologi Penelitian Sastra Epistemologi Model Teori dan Aplikasi*. FBS Universitas Yogyakarta.
- Al-Hāshimī, A. (1999). *Jawāhir al-Balāghah fī al-Ma'ānī wa-al-Bayān wa-al-Badī'* [The Jewels of Eloquence on Meaning, Rhetoric, and Poetics]. Dar el-Kotoob el-ilmiyah.
- Al-Ḥimyarī, 'Isā ibn 'Abd Allāh. (2008). *Mawlid al-Barzanjī* [The Birth of Al-Barzanji]. In *Fī Majmū' al-Mawlid al-mubārakah* [In the Blessed Collection of the Birth]. Darul Faqih.
- Haekal, M. H. (2011). *Sejarah Hidup Muhammad* (A. Audah (ed.); 4th ed.). Pustaka Lentera Antarnusa.
- Haryoko, S., Bahartiar, & Arwadi, F. (2020). *Analisis Data Penelitian Kualitatif* (Konsep, Teknik, & Prosedur Analisis). Badan Penerbit UNM.
- 'Illaysh, M. ibn A. ibn M., & Al-Barzanjī, J. bin H. (1873). *Al-Qawl al-Munjī 'alā Mawlid al-Barzanjī* [The saving discourse on the Barzanji's mawlid]. Al-Maṭba'ah al-'Āmirah.
<http://nrs.harvard.edu/urn-3:FHCL:30416939>
- Istiqomah, H. (2017). *Metamorfosa Kerasulan Muhammad Saw dalam Prosa Maulidul Barzanji* (Tinjauan Psikologi Sastra Perspektif Abraham Maslow). in *Konferensi*

- Nasional Bahasa Arab III*, 3, 471–483. <https://prosiding.arab-um.com/index.php/konasbara/article/view/156>
- Istiqomah, H. (2018). *Metamorfosa Kerasulan Muhammad SAW* (Tinjauan Psikologi Sastra pada Mawlidul Barzanji). UIN Maliki Press.
- Istiqomah, H. (2024). al-Mafahim al-Tahwiliyyah li Wilhelm Dilthey fi Ughniyyah “Ya Lal Wathan” [The Hermeneutic Concept of Wilhelm Dilthey in the Song “Ya Lal Wathan”]. *Journal Afaq Lughawiyah*, 2(2), 64–77. <https://journal.unisza.edu.my/afaq/index.php/afaqlughawiyah/article/view/123>
- Istiqomah, H., & Halimi. (2017). Ittijāhāt kūn al-Nabī wa-al-Rasūl fī shakhṣīyah Muḥammad fī nathr Mawlid al-Barzanjī [The Process in the Character of Muhammad SAW as a Prophet and Messenger in the Prose of Mawlid al-Barzanji]. *Arabi: Journal of Arabic Studies*, 2, 127–140.
- Istiqomah, H., & Sholeh, M. I. (2020). The Concept of Buraq in the Events of Isra’ Mi’raj: Literature and Physics Perspective. *AJIS: Academic Journal of Islamic Studies*, 5(1), 53. <https://doi.org/10.29240/ajis.v5i1.1373>
- Al-Iskandarī, M., & ‘Inānī, M. (1916). *al-Wasīf fī al-adab al-‘Arabī wa-tārīkhuhu* [The Mediator in Arabic Literature and History]. Dar el-Ma’arif.
- Al-maany. (2019). al-Nabī [The Prophet]. *Al-Ma ‘ānī: Li-Kull Rasm Ma ‘nā* [The Meanings: Every Drawing Has a Meaning]. <https://www.Al-maany.com/ar/dict/ar-ar/نبي/>
- Al-Maliki, M. F. bin kamaluddin. (2009). *Amalan Barzanji Menurut Perspektif Islam. Sekretariat Menangani Isu-Isu Akidah dan Syariah*, Majlis Agama Islam Negeri Johor.
- Manshur, F. M. (2011). *Perkembangan Sastra Arab dan Teori Sastra Islam*. Pustaka Pelajar.
- Mubarak, Z. (1935). *al-Madā’ih alNabawīyah fī al-Adab al-‘Arabī* [The Praises to the Prophet in Arabic Literature]. Dar el-Kutub el-Arabi wa al-Nasyr.
- Najieh, A. A. (2017). *Terjemah Mawlid al-Barzanji*. Mutiara Ilmu. <https://www.mutiarailmu.net/>
- Nisa, R. A., & Hasan, S. (2019). Nilai-nilai Pendidikan Akhlak dalam Kitab al Barzanji Karya Syaikh Ja’far al Barzanji dan Implementasinya Dalam Pendidikan. *Al-I’tibar : Jurnal Pendidikan Islam*, 6(1), 50–63. <https://doi.org/10.30599/jpia.v6i1.586>

- Pradopo, R. D. (2012). *Pengkajian Puisi* [Poetry Studies] (13th ed.). Gadjah Mada University Press.
- Putra, R. A., Karim, A., & Ramdhan, D. F. (2019). al-Isti'ārah fī Mawlid al-Barzanjī [The Metaphor in Mawlid Al-Barzanji']. *Ta'lim Al- 'Arabiyyah: Jurnal Pendidikan Bahasa Arab & Kebahasaaraban*, 3(1), 59–74.
<https://doi.org/10.15575/jpba.v3i1.7452>
- Sudjiman, P. (1990). *Kamus Istilah Sastra*. UI Press.
- Sumaryono, E. (2016). *Hermeneutik Sebuah Metode Filsafat*. Kanisius.
- Wargadinata, W., & Fitriani, L. (2008). *Sastra Arab Lintas Budaya*. UIN Maliki Press.
- Zaidan, A. R., Rustapa, A. K., & Hani'ah. (1994). *Kamus Istilah sastra* (1st ed.). Balai Pustaka.
- al-Zarkashī, M. ibn 'Abd A. (n.d.). *al-Burhān fī 'Ulūm al-Qur'ān* [The Proof in the Sciences of the Qur'an] (M. A. al-F. Ibrāhīm (ed.)). Dār Iḥyā' al-Kutub al-'Arabīyah.

บทบาทของที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ในการกำกับดูแลสหกรณ์อิสลามในประเทศไทย:

มุมมองจากการบริหารจัดการสหกรณ์

Received: January 20, 2025, Revised: April 24, 2025, Accepted: April 25, 2025

อริศ หัสมา¹ ธวัช นัยพอม² อัลอามีน มะเต้³ อัदनัน อัลฟาริตีย์⁴ ฮากิม เจะนี⁵

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ การวิจัยนี้มุ่งประเมินบทบาทของที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ในสหกรณ์อิสลามของประเทศไทย โดยใช้กรอบชะรีอะฮ์ภิบาลขององค์กรการบัญชีและการสอบบัญชีสำหรับสถาบันการเงินอิสลาม (AAOIFI) และคณะกรรมการบริการทางการเงินอิสลาม (IFSB)

วิธีการศึกษา ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาสหกรณ์อิสลาม 13 แห่งในพื้นที่ 6 จังหวัดภาคใต้ แบ่งเป็นสหกรณ์ขนาดใหญ่ 5 แห่ง ขนาดกลาง 3 แห่ง และขนาดเล็ก 5 แห่ง โดยสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 25 คน

ผลการศึกษา พบว่าขนาดของสหกรณ์มีผลต่อโครงสร้างและประสิทธิภาพการทำงานของที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ สหกรณ์ขนาดใหญ่มีระบบที่เป็นทางการแต่อาจขาดความเป็นอิสระ สหกรณ์ขนาดกลางมีความยืดหยุ่นแต่มีความท้าทายด้านการประสานงาน ส่วนสหกรณ์ขนาดเล็กมีข้อจำกัดด้านทรัพยากรแต่ได้รับมุมมองที่เป็นกลางจากที่ปรึกษาภายนอก นอกจากนี้ยังพบปัญหาสำคัญคือการขาดกรอบกฎหมายที่ชัดเจน ไม่มีระบบการตรวจสอบด้านชะรีอะฮ์ที่เป็นทางการ มีความแตกต่างด้านคำตอบแทน และมีความท้าทายในการบูรณาการหลักการกำกับดูแลตามหลักชะรีอะฮ์เข้ากับหลักบรรษัทภิบาล

การนำผลวิจัยไปใช้ ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปใช้ในการพัฒนารอบกฎหมายและแนวทางการกำกับดูแลที่เหมาะสมกับขนาดสหกรณ์และบริบทของประเทศไทย รวมถึงการสร้างมาตรฐานการดำเนินงานของสหกรณ์อิสลามที่สอดคล้องกับขนาดและทรัพยากรที่มี

คำสำคัญ ที่ปรึกษาชะรีอะฮ์, สหกรณ์อิสลาม, ชะรีอะฮ์ภิบาล, การเงินอิสลาม, ประเทศไทย

¹ Ph.D. (Economic Development) อาจารย์ประจำ คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

² Ph.D. (Islamic Banking and Finance) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
tawat.n@psu.ac.th

³ M.Sc. (Finance) นักวิจัยอิสระ alaminmatae756@gmail.com

⁴ M.Sc. (Finance) อาจารย์ประจำ คณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี alfadnan@gmail.com

⁵ M.Sc. (Management) อาจารย์ประจำ คณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี hakimftu@ftu.ac.th

The Role of Shari'ah Advisors in Overseeing Islamic Cooperatives in Thailand: A View from Cooperatives' Management

Aris Hassama¹ Tawat Noipom² Al-amin Matae³ Adnan Alfariti⁴ Hageem Cheni⁵

Abstract

Objective: This research aims to evaluate the role of Shari'ah advisors in Islamic cooperatives in Thailand using the frameworks of Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI) and Islamic Financial Services Board (IFSB).

Methodology: This qualitative research studied 13 Islamic cooperatives across six provinces, comprising five large, three medium, and five small cooperatives, through in-depth interviews with 25 key informants.

Research Findings: The study found that cooperative size significantly affects Shari'ah advisors' structure and effectiveness. Large cooperatives have formal systems but may lack independence, medium-sized cooperatives offer flexibility but face coordination challenges, and small cooperatives have resource limitations but benefit from external advisors' neutral perspectives. Common challenges include the lack of a clear legal framework, absence of formal Shari'ah audit systems, varying compensation structures, and difficulties in integrating Shari'ah governance principles with existing cooperative governance guidelines.

Contributions: The findings can be applied to develop legal frameworks and governance guidelines suitable for Thailand's context, as well as establish operational standards for Islamic cooperatives that align with their size and available resources.

Keywords: Shari'ah Advisor, Islamic Cooperative, Shari'ah Governance, Islamic Finance, Thailand

¹ Ph.D. (Economic Development) Lecturer, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University Pattani Campus

² Ph.D. (Islamic Banking and Finance) Assistant Professor, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University Pattani Campus, tawat.n@psu.ac.th

³ M.Sc. (Finance) Independent Researcher, alaminmatae756@gmail.com

⁴ M.Sc. (Finance) Lecturer, Faculty of Liberal Arts and Social Sciences, Fatoni University, alfadnan@gmail.com

⁵ M.Sc. (Management) Lecturer, Faculty of Liberal Arts and Social Sciences, Fatoni University, hakimftu@ftu.ac.th

บทนำ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาการเงินอิสลามมีการเติบโตอย่างรวดเร็วทั่วโลก โดยมีอัตราการเติบโตเฉลี่ยประมาณร้อยละ 10-12 ต่อปี (World Bank & Islamic Development Bank Group, 2017) และคาดการณ์ว่าจะมีมูลค่าสินทรัพย์รวมทั่วโลกสูงถึง 4.5 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐภายในปี 2022 (Reuters, 2023) การเติบโตอย่างก้าวกระโดดนี้ได้นำมาซึ่งความท้าทายใหม่ ๆ ในการกำกับดูแลสถาบันการเงินที่ดำเนินงานตามหลักชะรีอะฮ์ ในประเทศไทยที่มีประชากรมุสลิมเป็นชนกลุ่มน้อยที่สำคัญประมาณร้อยละ 5 ของประชากรทั้งหมดก็มีระบบการเงินอิสลามที่ได้พัฒนาขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยนอกจากธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทยซึ่งเป็นสถาบันการเงินหลักแล้ว สหกรณ์อิสลามที่กระจายตัวอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ โดยเฉพาะจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ได้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน เพื่อตอบสนองต่อการเข้าถึงทางการเงินที่สอดคล้องกับความเชื่อของมุสลิม

ผู้ใช้บริการทางการเงินอิสลามจะมั่นใจว่าการดำเนินการของสถาบันการเงินสอดคล้องกับหลักชะรีอะฮ์หรือไม่นั้นบทบาทของที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ในสหกรณ์อิสลามจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง พวกเขาไม่เพียงแต่ต้องรับประกันว่าการดำเนินงานของสหกรณ์สอดคล้องกับหลักการอิสลาม แต่ยังต้องนำทางสหกรณ์ผ่านความซับซ้อนของระบบกฎหมายและการกำกับดูแลของไทย อย่างไรก็ตาม ยังมีคำถามที่สำคัญเกี่ยวกับขอบเขตอำนาจ ความรับผิดชอบ และประสิทธิภาพของที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ในการกำกับดูแลและปฏิบัติหน้าที่เหล่านี้ ความท้าทายนี้ยิ่งทวีความซับซ้อนขึ้นเมื่อพิจารณาถึงความหลากหลายในขนาดและทรัพยากรของสหกรณ์อิสลามในประเทศไทย

การกำกับดูแลสถาบันการเงินอิสลามหรือที่เรียกว่าชะรีอะฮ์ภิบาล (Shari'ah Governance) จึงเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยหมายถึงระบบที่สถาบันการเงินอิสลามใช้เพื่อกำกับดูแล ควบคุม และตรวจสอบให้การดำเนินงานทั้งหมดสอดคล้องกับหลักการของศาสนาอิสลาม ระบบนี้ครอบคลุมทั้งโครงสร้างองค์กร กระบวนการ และบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการรับรองการปฏิบัติตามหลักชะรีอะฮ์ในทุกกิจกรรมของสถาบัน ความสำคัญของชะรีอะฮ์ภิบาลมีรากฐานมาจากหลักคำสอนในคัมภีร์อัลกุรอาน

ความว่า: "ผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยดีเพื่ออัลลอฮ์ เป็นพยานด้วยความเที่ยงธรรมและจงอย่าให้การเกลียดชังพวกหนึ่งพวกใดทำให้พวกเจ้าไม่ยุติธรรม จงยุติธรรมเถิด มันเป็นเรื่องที่ใกล้กับความยำเกรงยิ่งกว่า และจงยำเกรงอัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์นั้นทรงรอบรู้อย่างละเอียดในสิ่งที่พวกเจ้ากระทำกัน" (al-Mā'idah, 5:8)

โองการนี้เน้นย้ำถึงความสำคัญของความยุติธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินกิจการ ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของชะรีอะฮ์ภิบาล นอกจากนี้ ในซูเราะฮ์ อัล-อันอาม อายะฮ์ที่ 165 ยังกล่าวไว้ว่า: "และพระองค์นั้นคือผู้ที่ทรงให้พวกเจ้าเป็นผู้สืบแทนในแผ่นดิน และได้ทรงเทิดบางคนของพวกเจ้าเหนือกว่าอีกบางคนหลายชั้น เพื่อที่พระองค์จะทรงทดสอบพวกเจ้าในสิ่งที่พระองค์ทรงประทานแก่พวกเจ้า..." (al-An'ām, 6:165) (Alumni Arab Students Association of Thailand, 2022) โองการนี้สะท้อนถึงแนวคิดของความ

รับผิดชอบและการตรวจสอบได้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบชะรีอะฮ์บิบาลในสถาบันการเงินอิสลาม ด้วยเหตุนี้ การนำหลักชะรีอะฮ์บิบาลมาใช้ในสหกรณ์อิสลามจึงไม่เพียงแต่เป็นการปฏิบัติตามข้อกำหนดทางการเงินเท่านั้น แต่ยังเป็น การปฏิบัติตามหลักศรัทธาและจริยธรรมอิสลามอย่างแท้จริง ซึ่งมีเป้าหมายสูงสุดในการสร้างความยุติธรรมและความเจริญรุ่งเรืองให้แก่สังคมมุสลิมและสังคมโดยรวม

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับชะรีอะฮ์บิบาล (Shari'ah Governance) มีความสำคัญอย่างยิ่งในการกำกับดูแลสถาบันการเงินอิสลาม Hasan (2009) ได้นิยามว่าเป็น "ระบบที่ครอบคลุมกระบวนการและโครงสร้างองค์กรที่ใช้เพื่อรับรองว่าทุกกิจกรรมของสถาบันการเงินเป็นไปตามหลักการของศาสนาอิสลาม" (p.1) วิวัฒนาการของแนวคิดนี้สามารถย้อนกลับไปได้ถึงการก่อตั้งธนาคารอิสลามแห่งแรกในทศวรรษ 1970 แต่การพัฒนาอย่างเป็นระบบเริ่มเห็นได้ชัดในช่วงต้นศตวรรษที่ 21 มาตรฐานสากลในการกำกับดูแลด้านชะรีอะฮ์ โดยเฉพาะจากองค์กรการบัญชีและการสอบบัญชีสำหรับสถาบันการเงินอิสลาม (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions: AAOIFI) และคณะกรรมการบริการทางการเงินอิสลาม (Islamic Financial Services Board: IFSB) มีบทบาทสำคัญในการสร้างความสอดคล้องและความน่าเชื่อถือให้กับสถาบันการเงินอิสลามทั่วโลก งานวิจัยจำนวนมากระบุว่าการใช้ชะรีอะฮ์บิบาลส่งผลอย่างมากต่อผลประกอบการของสถาบันการเงินอิสลาม (Alsartawi et al., 2021; Wahab & Roslan, 2021; Albarrak & El-Halaby, 2019) อย่างไรก็ตามการนำมาตรฐานเหล่านี้ไปใช้ในแต่ละประเทศอาจมีความท้าทาย เนื่องจากความแตกต่างของกรอบกฎหมายและบริบททางสังคม ด้วยเหตุนี้บทบาทที่ปรึกษาชะรีอะฮ์จึงถือเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนระบบการกำกับดูแลโดยชะรีอะฮ์นี้ Garas & Pierce (2010) ระบุหน้าที่หลักของที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ ได้แก่ การออกฟัตวา (คำวินิจฉัยทางศาสนา) การตรวจสอบการปฏิบัติงาน และการให้คำปรึกษาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการใหม่ ๆ อย่างไรก็ตาม Malkawi (2013) ชี้ให้เห็นถึงความท้าทายในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งรวมถึงความขัดแย้งทางผลประโยชน์และการขาดอิสระในการตัดสินใจ

ในบริบทของประเทศไทย สหกรณ์อิสลามได้กลายเป็นกลไกสำคัญในการให้บริการทางการเงินที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคใต้ซึ่งมีประชากรมุสลิมอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก สหกรณ์เหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นช่องทางให้ชาวไทยมุสลิมสามารถปฏิบัติตามหลักศาสนาในด้านการเงินเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนมุสลิมในพื้นที่อีกด้วย แม้ว่าสหกรณ์อิสลามจะไม่ได้ถูกจัดอยู่ในประเภทสหกรณ์หลักทั้ง 7 ประเภทของประเทศไทย แต่ได้ถูกจัดให้อยู่ภายใต้ประเภทสหกรณ์ออมทรัพย์และสหกรณ์บริการ (Sulong & Laheem, 2018) ลักษณะเฉพาะของสหกรณ์อิสลามคือการรวมกลุ่มของสมาชิกมุสลิมและการดำเนินงานทางการเงินที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลาม โดยตลอดระยะเวลาเกือบ 40 ปีที่ผ่านมา สหกรณ์อิสลามในประเทศไทยได้เติบโตและขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ. 2567 จำนวนสหกรณ์อิสลามทั่วประเทศ มีจำนวน 44 แห่ง รวมสาขาของสหกรณ์จำนวน 35 แห่ง รวมจำนวนสหกรณ์อิสลามทั้งสิ้น 79 แห่ง มีทุนดำเนินการรวมประมาณ 13,600 ล้านบาท จำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 306,750 คน (Cooperative Promotion Department, n.d.) การเติบโตนี้นำไปสู่การ

รวมตัวเป็นเครือข่ายสหกรณ์อิสลามแห่งประเทศไทยในปี พ.ศ. 2545 เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพ ความร่วมมือ และการสนับสนุนซึ่งกันและกัน

ในด้านการกำกับดูแลตามหลักชะรีอะฮ์ สหกรณ์อิสลามในประเทศไทยมีโครงสร้างการจัดการที่เป็นเอกลักษณ์ โดยทั่วไปจะประกอบด้วยคณะอนุกรรมการชะรีอะฮ์ (Shari'ah Advisory Sub-committee) ซึ่งทำหน้าที่ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์และบริการทางการเงินทั้งหมดของคณะอนุกรรมการนี้ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิด้านอิสลามศึกษาและกฎหมายอิสลาม ซึ่งทำงานร่วมกันภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ (Hassama et al., 2018)

นอกจากนี้ Sani & Salaeming (2019) ได้วิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันของธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทย พบว่ามีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง แต่ยังเผชิญกับความท้าทายหลายประการ โดยเฉพาะในด้านการกำกับดูแลและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สอดคล้องกับหลักชะรีอะฮ์ Sani & Salaeming (2019) ยังชี้ให้เห็นถึงความท้าทายเฉพาะในการกำกับดูแลด้านชะรีอะฮ์ในบริบทไทย ได้แก่ด้านกฎหมายและนโยบาย ด้านภาษี ด้านการปฏิบัติงาน ด้านการสนับสนุนจากภาครัฐ ซึ่งรวมถึงการขาดแคลนผู้เชี่ยวชาญด้านการเงินอิสลามและความไม่สอดคล้องระหว่างกฎหมายไทยและหลักชะรีอะฮ์ในบางประเด็น ในขณะที่สหกรณ์ในประเทศไทยมีหลักการพื้นฐานของบรรษัทภิบาลที่กำหนดโดยกรมส่งเสริมสหกรณ์ แต่สำหรับสหกรณ์อิสลาม การกำกับดูแลตามหลักชะรีอะฮ์เป็นมิติเพิ่มเติมที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ซึ่งสร้างความท้าทายในการบูรณาการหลักการกำกับดูแลทั้งสองส่วนเข้าด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ แม้ว่าองค์กรระหว่างประเทศอย่าง AAOIFI และ IFSB ได้พัฒนามาตรฐานสำหรับการกำกับดูแลด้านชะรีอะฮ์ เพื่อให้สถาบันการเงินอิสลามทั่วโลกสามารถนำไปใช้เพื่อทำให้สถาบันการเงินดังกล่าวถูกต้องตามหลักการอิสลามอย่างแท้จริง แต่การนำมาตรฐานเหล่านี้มาปรับใช้ในบริบทของสหกรณ์อิสลามในประเทศไทยที่มีความหลากหลายในขนาดและทรัพยากรยังคงเป็นประเด็นที่ท้าทาย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ประเมินบทบาทของที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ของสหกรณ์อิสลาม โดยใช้กรอบชะรีอะฮ์ภิบาลขององค์กรการบัญชีและการสอบบัญชีสำหรับสถาบันการเงินอิสลาม (AAOIFI) และคณะกรรมการบริการทางการเงินอิสลาม (IFSB)

วิธีการศึกษา

การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีมุ่งศึกษาบทบาทของคณะกรรมการที่ปรึกษาด้านชะรีอะฮ์ในสหกรณ์อิสลามของประเทศไทย ผู้วิจัยได้ทำการเลือกสหกรณ์อิสลามในจังหวัดที่มีสัดส่วนสาขาค่อนข้างมาก ได้แก่ จังหวัดยะลา ปัตตานี สตูล สงขลา กระบี่และภูเก็ต กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยสหกรณ์อิสลามทั้งสิ้น 13 แห่ง โดยแบ่งตามขนาดสินทรัพย์รวมเป็น 3 กลุ่มคือ สหกรณ์ขนาดใหญ่ (สินทรัพย์รวมมากกว่า 1,000 ล้านบาท) 5 แห่ง สหกรณ์ขนาดกลาง (สินทรัพย์รวม 100-1,000 ล้านบาท) 3 แห่ง และสหกรณ์ขนาดเล็ก

(สินทรัพย์รวมน้อยกว่า 100 ล้านบาท) 5 แห่ง (ดังแสดงในตารางที่ 1) เพื่อคงไว้ซึ่งจริยธรรมการวิจัยและการรักษาความเป็นส่วนตัวของหน่วยงานที่เข้าร่วมในการศึกษา ผู้วิจัยได้ใช้รหัสอักษร A ถึง M แทนชื่อจริงของสหกรณ์อิสลามที่เป็นกรณีศึกษา ทั้งนี้เพื่อป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อภาพลักษณ์และการดำเนินงานของสหกรณ์ รวมถึงเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างตรงไปตรงมาโดยไม่ต้องกังวลถึงผลกระทบที่อาจตามมา

ตารางที่ 1 การแบ่งกลุ่มสหกรณ์อิสลามที่ใช้ในการวิจัยนี้ตามขนาดของสินทรัพย์รวม

ขนาดสหกรณ์	สหกรณ์	สินทรัพย์รวม (ปี 2566)
สหกรณ์ขนาดใหญ่ (สินทรัพย์รวมมากกว่า 1,000 ล้านบาท)	สหกรณ์ A จำกัด	1,092,540,103.87 บาท
	สหกรณ์ B จำกัด	2,907,028,684.38 บาท
	สหกรณ์ C จำกัด	2,756,995,307.58 บาท
	สหกรณ์ D จำกัด	1,442,439,503.94 บาท
	สหกรณ์ E จำกัด	2,377,190,259.91 บาท
สหกรณ์ขนาดกลาง (สินทรัพย์รวม 100 ล้านบาท - 1,000 ล้านบาท)	สหกรณ์ F จำกัด	620,556,405.56 บาท
	สหกรณ์ G จำกัด	393,798,255.58 บาท
	สหกรณ์ H จำกัด	462,024,184.36 บาท
สหกรณ์ขนาดเล็ก (สินทรัพย์รวมน้อยกว่า 100 ล้านบาท)	สหกรณ์ I จำกัด	38,132,796.83 บาท
	สหกรณ์ J จำกัด	62,990,441.18 บาท
	สหกรณ์ K จำกัด	35,503,333.60 บาท
	สหกรณ์ L จำกัด	55,118,435.13 บาท
	สหกรณ์ M จำกัด	23,147,323.57 บาท

ที่มา: Office of Agricultural Economics (n.d.)

การเก็บข้อมูลดำเนินการโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 25 คน ซึ่งดำรงตำแหน่งตั้งแต่ประธานกรรมการ กรรมการ ผู้จัดการ จนถึงรองผู้จัดการ การสัมภาษณ์ใช้แนวคำถามกึ่งโครงสร้าง โดยครอบคลุมประเด็นเกี่ยวกับบทบาทของคณะกรรมการที่ปรึกษาด้านชะรีอะฮ์ เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของการวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ทั้งด้านข้อมูล ผู้วิจัย และวิธีการ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เปรียบเทียบ (Constant Comparative Analysis) เพื่อจำแนกบทบาทของคณะกรรมการที่ปรึกษาด้านชะรีอะฮ์ตามกรอบการกำกับดูแลของ AAOIFI และ IFSB ใน 7 ด้าน ได้แก่ 1) การแต่งตั้ง 2) คุณสมบัติ 3) โครงสร้าง 4) การตรวจสอบและทบทวนด้านชะรีอะฮ์ 5) การกำกับดูแลด้านชะรีอะฮ์ 6) โครงสร้างทางกฎหมาย และ 7) ค่าตอบแทน

การวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มจากการถอดเทปแบบคำต่อคำ (Verbatim Transcriptions) จากนั้นใช้การวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างสหกรณ์ขนาดต่าง ๆ เพื่อหาความเหมือนและความแตกต่างในการปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงบทบาทของที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ในบริบทของสหกรณ์อิสลามในประเทศไทย

และเพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะในการพัฒนาระบบการกำกับดูแลด้านชะรีอะฮ์ที่เหมาะสมกับขนาดของสหกรณ์และบริบทของประเทศไทยต่อไป

ผลการวิจัย

1. สหกรณ์อิสลามขนาดใหญ่

การแต่งตั้งที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ในสหกรณ์อิสลามขนาดใหญ่มีลักษณะที่เป็นทางการและเป็นระบบมากกว่า โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาจำนวน 7 คน ซึ่งทั้งหมดเป็นบุคลากรภายในสหกรณ์เอง การที่เป็นบุคลากรภายในนี้ช่วยให้ที่ปรึกษามีความเข้าใจในการดำเนินงานของสหกรณ์อย่างลึกซึ้ง และสามารถให้คำแนะนำที่สอดคล้องกับบริบทการทำงานจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ “การที่มีคณะที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ 7 คนจากภายในองค์กรช่วยให้สามารถตอบสนองต่อประเด็นต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วและตรงจุด เพราะเข้าใจการดำเนินงานเป็นอย่างดี” (General Manager of Cooperative B Limited, personal communication, February 17, 2018)

คุณสมบัติของที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ในสหกรณ์ขนาดใหญ่มีความเข้มงวดและหลากหลาย โดยต้องมีความรู้ทางด้านชะรีอะฮ์ (กฎหมายอิสลาม) พิกฮ์มุอามาลาต (กฎหมายอิสลามว่าด้วยธุรกรรม) หรืออิสลามศึกษา หรือมีประสบการณ์การทำงานด้านสหกรณ์อิสลาม ความหลากหลายของคุณสมบัตินี้ช่วยให้คณะที่ปรึกษามีมุมมองที่ครอบคลุมทั้งในด้านหลักการศาสนาและการปฏิบัติงานจริง “ให้ความสำคัญกับทั้งความรู้ทางทฤษฎีและประสบการณ์จริง การผสมผสานนี้ช่วยให้สามารถจัดการกับความท้าทายที่ซับซ้อนในการดำเนินงานตามหลักชะรีอะฮ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ” (Chairman of the Shari’ah Advisory Board of Cooperative A Limited, personal communication, February 17, 2018)

โครงสร้างการทำงานของที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ในสหกรณ์ขนาดใหญ่อยู่ในรูปแบบของอนุกรรมการภายใต้ผู้จัดการใหญ่ “การเป็นอนุกรรมการภายใต้ผู้จัดการใหญ่ช่วยให้มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจที่สำคัญ ทำให้มั่นใจได้ว่าทุกการดำเนินงานของสหกรณ์สอดคล้องกับหลักชะรีอะฮ์” (Member of the Shari’ah Advisory Board of Cooperative C Limited, personal communication, February 18, 2018)

ในด้านการตรวจสอบตามหลักชะรีอะฮ์ สหกรณ์ขนาดใหญ่มีการตรวจสอบบัญชีและงบการเงินก่อนการประชุมใหญ่สามัญประจำปี “แม้ว่ายังไม่มี การตรวจสอบด้านชะรีอะฮ์ (Shari’ah audit) อย่างเป็นทางการ แต่การตรวจสอบบัญชีและงบการเงินประจำปีก็ครอบคลุมประเด็นสำคัญด้านชะรีอะฮ์ เห็นความสำคัญและกำลังพัฒนาระบบการตรวจสอบให้ครอบคลุมมากขึ้น” (Internal Auditor Cooperative B Limited, personal communication, February 17, 2018)

ที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ในสหกรณ์ขนาดใหญ่มีบทบาทสำคัญในการกำกับดูแล “อิสระในการทำงานช่วยให้เราสามารถให้คำแนะนำที่ตรงไปตรงมาและเป็นกลาง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการรักษาความน่าเชื่อถือของสหกรณ์ในสายตาของสมาชิกและชุมชนมุสลิม” (Senior Shari’ah Advisor Cooperative D Limited, personal communication, February 16, 2018)

แม้ว่าบทบาทของที่ปรึกษาชะรีอะฮ์จะมีความสำคัญ แต่ยังมีข้อกฎหมายที่รองรับและกำหนดกรอบการทำงานอย่างชัดเจน “การขาดกรอบกฎหมายที่ชัดเจนเป็นความท้าทาย แต่พยายามสร้างแนวปฏิบัติที่ดีภายในองค์กรเพื่อให้การทำงานมีความชัดเจนและโปร่งใส” (Cooperative Legal Advisor E Co., Ltd., personal communication, February 17, 2018)

ในด้านค่าตอบแทน ที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ในสหกรณ์ขนาดใหญ่ได้รับเบี้ยประชุมครั้งละ 1,000 บาท ซึ่งรวมเป็นเงิน 12,000 บาทต่อปี “แม้ว่าค่าตอบแทนอาจไม่สูงมากนัก แต่เรามองว่าเป็นการทำงานเพื่อชุมชนและศาสนา การได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบการเงินอิสลามเป็นรางวัลที่มีค่ามากกว่าตัวเงิน” (Member of the Shari'ah Advisory Board of Cooperative A Limited, personal communication, February 17, 2018)

2. สหกรณ์อิสลามขนาดกลาง

การแต่งตั้งที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ในสหกรณ์อิสลามขนาดกลางมีความคล้ายคลึงกับสหกรณ์ขนาดใหญ่ แต่มีความยืดหยุ่นมากกว่า “การมีที่ปรึกษาทั้งจากภายในและภายนอกช่วยให้มีมุมมองที่หลากหลาย ทำให้การตัดสินใจรอบคอบและสมดุลมากขึ้น” (Chairman of the Board of Directors of Cooperative F Cooperative Limited, personal communication, January 14, 2018) โดยประกอบด้วยคณะกรรมการจำนวน 5 คน ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างบุคลากรภายในและภายนอกสหกรณ์ในสัดส่วน 3:2 การผสมผสานนี้ช่วยให้เกิดความสมดุลระหว่างความเข้าใจในการดำเนินงานภายในและมุมมองที่เป็นกลางจากภายนอก

คุณสมบัติของที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ในสหกรณ์ขนาดกลางยังคงเน้นความรู้ทางด้านชะรีอะฮ์ ฟิกห์มุอามาลาต หรืออิสลามศึกษา “การเปิดโอกาสให้ผู้รู้ในชุมชนเข้ามาเป็นที่ปรึกษาช่วยให้เข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีค่า ซึ่งบางครั้งไม่สามารถหาได้จากตำราเรียน” (Manager of Cooperative F Limited, personal communication, January 14, 2018) การเปิดกว้างนี้ช่วยให้สหกรณ์สามารถดึงดูดผู้มีความรู้และประสบการณ์ที่หลากหลาย

โครงสร้างการทำงานของที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ในสหกรณ์ขนาดกลางอยู่ในรูปแบบของอนุกรรมการภายใต้คณะกรรมการดำเนินงาน “แม้ว่าจะเป็นอนุกรรมการ แต่การที่สามารถถ่วงถ่วงประเด็นด้านชะรีอะฮ์ก่อนเข้าที่ประชุมคณะกรรมการบริหารช่วยให้มั่นใจว่าทุกการตัดสินใจผ่านการพิจารณาอย่างรอบคอบ” (One of the Sharia consultants of G Cooperative Limited, personal communication, January 15, 2018)

การตรวจสอบตามหลักชะรีอะฮ์ในสหกรณ์ขนาดกลางยังคงมีการตรวจสอบบัญชีและงบการเงินก่อนการประชุมใหญ่สามัญประจำปี “กำลังพิจารณาการนำระบบการตรวจสอบด้านชะรีอะฮ์ (Shari'ah audit) มาใช้ในอนาคต แต่ในปัจจุบัน เราพยายามทำให้การตรวจสอบทางการเงินของเราครอบคลุมประเด็นด้านชะรีอะฮ์ให้มากที่สุด” (Finance Manager of Cooperative H Limited, personal communication, February 10, 2018)

ที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ในสหกรณ์ขนาดกลางมีส่วนสำคัญในการกำกับดูแล “การมีที่ปรึกษาจากภายนอกช่วยให้เรามีมุมมองที่เป็นกลางมากขึ้น แต่ก็ท้าทายในการประสานงานให้มีประสิทธิภาพ เราต้องพัฒนาระบบการสื่อสารที่ดีขึ้นเพื่อให้การกำกับดูแลมีประสิทธิภาพสูงสุด ” (One of the board members of Cooperative H, personal communication, February 10, 2018)

เช่นเดียวกับสหกรณ์ขนาดใหญ่ ยังไม่มีข้อกำหนดที่รองรับและกำหนดกรอบการทำงาน “เราหวังว่าจะมีกรอบกฎหมายที่ชัดเจนในอนาคต แต่ในขณะนี้ เราพยายามสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างที่ปรึกษาและคณะกรรมการเกี่ยวกับบทบาทและความรับผิดชอบของแต่ละฝ่าย ” (Cooperative Legal Advisor H Co., Ltd., personal communication, February 10, 2018)

ในด้านค่าตอบแทน ที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ในสหกรณ์ขนาดกลางได้รับเบี้ยประชุมในอัตราเดียวกับสหกรณ์ขนาดใหญ่ “เราพยายามจัดสรรงบประมาณให้เหมาะสมสำหรับค่าตอบแทนที่ปรึกษา แม้จะไม่สูงมาก แต่เราเชื่อว่าการให้ความสำคัญกับงานนี้จะช่วยรักษาคุณภาพของคำแนะนำที่เราได้รับ ” (Treasurer of G Cooperative Limited, personal communication, January 15, 2018)

3. สหกรณ์อิสลามขนาดเล็ก

การแต่งตั้งที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ในสหกรณ์อิสลามขนาดเล็กมีลักษณะที่เรียบง่ายและยืดหยุ่นมากกว่า “แม้ว่าเราจะมีที่ปรึกษาเพียง 1-2 คน แต่การเลือกผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกช่วยให้เราได้รับมุมมองที่เป็นกลางและความรู้ใหม่ๆ ที่เราอาจไม่มีภายในองค์กร ” (Chairman of Cooperative I Limited, personal communication, January 15, 2018) การเลือกใช้ที่ปรึกษาจากภายนอกนี้อาจเป็นผลมาจากข้อจำกัดด้านทรัพยากรและขนาดของสหกรณ์

คุณสมบัติของที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ในสหกรณ์ขนาดเล็กยังคงต้องมีความรู้ทางด้านชะรีอะฮ์ พิกห์มูอา มาลาต หรืออิสลามศึกษา “อาจมีข้อจำกัดด้านทรัพยากร แต่ไม่ประนีประนอมเรื่องคุณภาพของที่ปรึกษา ความรู้ด้านชะรีอะฮ์และประสบการณ์ยังคงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ” (One of the cooperative directors of Cooperative I Limited, personal communication, January 15, 2018)

โครงสร้างการทำงานของที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ในสหกรณ์ขนาดเล็กมีความไม่เป็นทางการมากกว่า “การติดต่อที่ปรึกษาเป็นการส่วนตัวอาจดูไม่เป็นทางการ แต่มันช่วยให้สามารถขอคำปรึกษาได้อย่างรวดเร็วและตรงประเด็น ซึ่งสำคัญมากสำหรับสหกรณ์ขนาดเล็ก ” (Manager of Cooperative J Limited, personal communication, January 16, 2018)

การตรวจสอบตามหลักชะรีอะฮ์ในสหกรณ์ขนาดเล็กยังคงมีการตรวจสอบบัญชีและงบการเงิน “ยังไม่มีระบบการตรวจสอบด้านชะรีอะฮ์ (Shari'ah audit) ที่เป็นทางการ แต่พยายามให้ที่ปรึกษาของเรามีส่วนร่วมในการตรวจสอบบัญชีและงบการเงินประจำปีเพื่อให้มั่นใจว่าเราปฏิบัติตามหลักชะรีอะฮ์ ” (Accounting Manager of Cooperative I Limited, personal communication, January 15, 2018)

ที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ในสหกรณ์ขนาดเล็กมีส่วนในการกำกับดูแลสหกรณ์ตามหลักชะรีอะฮ์เพียงเล็กน้อย “แม้ว่าบทบาทของที่ปรึกษาจะจำกัด แต่พยายามนำคำแนะนำของพวกเขามาใช้ในการตัดสินใจ

สำคัญทุกครั้ง เพื่อให้แน่ใจว่ายังคงดำเนินงานตามหลักชะรีอะฮ์” (Chairman of the Board of Directors of Cooperative M, personal communication, January 15, 2018)

เช่นเดียวกับสหกรณ์ขนาดใหญ่และขนาดกลาง สหกรณ์อิสลามขนาดเล็กยังไม่มีข้อกำหนดที่รองรับการทำงาน “การไม่มีกรอบกฎหมายที่ชัดเจนเป็นความท้าทาย แต่เราพยายามสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับที่ปรึกษาและให้ความสำคัญกับคำแนะนำของพวกเขา แม้จะไม่มีข้อผูกมัดทางกฎหมาย” (Manager of Cooperative J Limited, personal communication, January 16, 2018)

ในด้านคำตอบแทน สหกรณ์ขนาดเล็กไม่มีการจ่ายคำตอบแทน “แม้ว่าไม่สามารถจ่ายคำตอบแทนให้กับที่ปรึกษาได้ แต่เราพยายามแสดงความขอบคุณในรูปแบบอื่น เช่น การยกย่องในที่สาธารณะและการสนับสนุนกิจกรรมของพวกเขาในชุมชน” (Chairman of Cooperative M, personal communication, January 16, 2018)

ตารางที่ 2 สรุปผลการศึกษาบทบาทที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ในสหกรณ์อิสลามแต่ละขนาด

บทบาทของที่ปรึกษา	สหกรณ์ขนาดใหญ่	สหกรณ์ขนาดกลาง	สหกรณ์ขนาดเล็ก
1. การแต่งตั้ง (Appointment)	ที่ปรึกษาจะอยู่ในรูปหมู่คณะ จำนวน 7 คน เป็นบุคลากร ในสหกรณ์	ที่ปรึกษาจะอยู่ในรูปหมู่คณะ จำนวน 5 คน เป็นบุคลากรใน และภายนอกสหกรณ์ สัดส่วน 3:2	ที่ปรึกษาจะมีเพียง 1-2 คน เป็นนักวิชาการภายนอก สหกรณ์
2. คุณสมบัติ (Qualification)	มีความรู้ทางด้านชะรีอะฮ์ หรือฟิกฮ์อามาลาตหรือ อิสลามศึกษาหรือ ประสบการณ์การทำงานด้าน สหกรณ์อิสลาม	มีความรู้ทางด้านชะรีอะฮ์หรือ ฟิกฮ์อามาลาตหรืออิสลาม ศึกษาหรือเป็นผู้ที่ได้รับการ ยอมรับของชุมชน	มีความรู้ทางด้านชะรีอะฮ์หรือ ฟิกฮ์อามาลาตหรืออิสลาม ศึกษา
3. โครงสร้าง (Structure)	เป็นอนุกรรมการภายใต้ ผู้จัดการใหญ่ กลั่นกรอง ประเด็นด้านชะรีอะฮ์ก่อนเข้า ที่ประชุมคณะกรรมการ บริหาร	เป็นอนุกรรมการภายใต้ คณะกรรมการดำเนินงาน กลั่นกรองประเด็นด้านชะ รีอะฮ์ก่อนเข้าที่ประชุม คณะกรรมการบริหาร	ประธานคณะกรรมการบริหาร จะติดต่อที่ปรึกษาด้านชะ รีอะฮ์เพื่อขอคำแนะนำเป็น การส่วนตัว เมื่อมีประเด็นด้าน ชะรีอะฮ์
4. การตรวจสอบ (Shari'ah Review & Audit)	มีการตรวจสอบบัญชีและงบ การเงินก่อนประชุมใหญ่ สามัญทุกปี แต่ไม่มีรายงาน การทำ Shari'ah Audit	มีการตรวจสอบบัญชีและงบ การเงินก่อนประชุมใหญ่ สามัญทุกปี แต่ไม่มีรายงาน การทำ Shari'ah Audit	มีการตรวจสอบบัญชีและงบ การเงินก่อนประชุมใหญ่ สามัญทุกปี แต่ไม่มีรายงาน การทำ Shari'ah Audit
5. ชารีอะฮ์ภิบาล (Shari'ah Governance)	ที่ปรึกษามีส่วนในการกำกับ ดูแลสหกรณ์ตามหลักชะ รีอะฮ์ มีอิสระในการทำงาน	ที่ปรึกษามีส่วนในการกำกับ ดูแลสหกรณ์ตามหลักชะรีอะฮ์ มีอิสระในการทำงาน	ที่ปรึกษามีส่วนในการกำกับ ดูแลสหกรณ์ตามหลักชะรีอะฮ์ เพียงเล็กน้อย
6. ข้อกำหนดรองรับ (Legislative Infrastructure)	ไม่มีข้อกำหนดรองรับและ กำหนดกรอบการทำงานของ ที่ปรึกษาชะรีอะฮ์	ไม่มีข้อกำหนดรองรับและ กำหนดกรอบการทำงานของที่ ปรึกษาชะรีอะฮ์	ไม่มีข้อกำหนดรองรับและ กำหนดกรอบการทำงานของที่ ปรึกษาชะรีอะฮ์

บทบาทของที่ปรึกษา	สหกรณ์ขนาดใหญ่	สหกรณ์ขนาดกลาง	สหกรณ์ขนาดเล็ก
7. ค่าตอบแทน (Remuneration)	มีค่าตอบแทนเป็นเบี้ยประชุม ครั้งละ 1,000 บาท รวม 12,000 บาทต่อปี	มีค่าตอบแทนเป็นเบี้ยประชุม ครั้งละ 1,000 บาท รวม 12,000 บาทต่อปี	ไม่มีค่าตอบแทน

(ที่มา: Author's analysis)

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในบทบาทของที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ระหว่างสหกรณ์อิสลามขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็กในประเทศไทย โดยพบว่าขนาดของสหกรณ์มีผลต่อโครงสร้าง ขอบเขตความรับผิดชอบ และประสิทธิภาพในการทำงานของที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Arifin et al. (2021) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ของขนาดของธนาคารอิสลามและคณะกรรมการชะรีอะฮ์ในประเทศอินโดนีเซีย และพบว่าขนาดขององค์กรมีผลต่อความซับซ้อนของโครงสร้างคณะที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ และการศึกษาในธนาคารอิสลามกว่า 113 แห่ง ใน 23 ประเทศของ Nomran & Haron (2020) ที่ระบุว่าคณะกรรมการชะรีอะฮ์ขนาดเล็กช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของธนาคารอิสลามได้ดีกว่าคณะกรรมการขนาดใหญ่ โดยจำนวนที่เหมาะสมควรอยู่ระหว่าง 3-6 คน หรือจะให้เจาะจงไปเลยคือ 5 คน

ในสหกรณ์ขนาดใหญ่ พบว่ามีการจัดตั้งคณะที่ปรึกษาชะรีอะฮ์อย่างเป็นทางการ ประกอบด้วยสมาชิก 7 คนที่เป็นบุคลากรภายในองค์กร ซึ่งช่วยให้การตัดสินใจและการให้คำปรึกษาเป็นไปอย่างรวดเร็วและสอดคล้องกับการดำเนินงานของสหกรณ์ อย่างไรก็ตาม การพึ่งพาเฉพาะบุคลากรภายในอาจจำกัดมุมมองและความเป็นอิสระในการให้คำปรึกษา ซึ่งเป็นประเด็นที่ควรระมัดระวังในการพัฒนาระบบการกำกับดูแลตามหลักชะรีอะฮ์

การพึ่งพาเฉพาะมุมมองภายในอาจนำไปสู่การประนีประนอมในประเด็นที่อ่อนไหว โดยเฉพาะในกรณีที่ผลประโยชน์ทางธุรกิจขัดแย้งกับหลักการชะรีอะฮ์อย่างเคร่งครัด ตัวอย่างที่พบ ได้แก่ การตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายการจ้างรางวัลสำหรับผู้ฝากเงิน ซึ่งบางมุมมองทางศาสนาบางทัศนะเห็นว่าเข้าข่ายการพนัน แต่ถูกอนุมัติโดยคณะที่ปรึกษาภายในด้วยเหตุผลทางการตลาด หรือการใช้หลักบัญชี อัลอีนะฮ์ที่นักวิชาการบางกลุ่มไม่เห็นด้วย เนื่องจากอาจมีลักษณะคล้ายกับดอกเบี้ยที่แฝงอยู่ ความท้าทายนี้สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการสร้างกลไกถ่วงดุลที่มีประสิทธิภาพเพื่อรักษาความน่าเชื่อถือและความซื่อตรงต่อหลักการศาสนา

สำหรับสหกรณ์ขนาดกลาง มีรูปแบบที่ผสมผสานมากขึ้น โดยมีที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ 5 คน ซึ่งประกอบด้วยบุคลากรทั้งจากภายในและภายนอกองค์กร การผสมผสานนี้ช่วยให้เกิดมุมมองที่หลากหลายและสมดุล แม้จะได้รับประโยชน์จากมุมมองที่หลากหลายและสมดุล แต่กลับเผชิญความท้าทายในการประสานงานและการสื่อสารระหว่างที่ปรึกษาทั้งสองกลุ่ม กรณีศึกษาของสหกรณ์ G และ H แสดงให้เห็นถึงความล่าช้าในกระบวนการตัดสินใจเมื่อเกิดความเห็นที่แตกต่างระหว่างที่ปรึกษาภายในและภายนอก โดยเฉพาะในประเด็นที่มีความเห็นทางศาสนาที่หลากหลาย สอดคล้องกับงานวิจัยของ Khan et al. (2024) ที่ศึกษาในประเทศ

ปาภิสถาน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยของเราชี้ให้เห็นถึงความท้าทายในการประสานงานที่อาจเกิดขึ้น ซึ่งเป็นประเด็นที่ไม่ได้รับการกล่าวถึงมากนักในงานวิจัยก่อนหน้านี้ ในส่วนของสหกรณ์ขนาดเล็ก พบว่ามีข้อจำกัดอย่างมากในการจัดการบทบาทของที่ปรึกษาชะรีอะห์ โดยมีที่ปรึกษาเพียง 1-2 คนที่เป็นนักวิชาการจากภายนอก ซึ่งแม้จะช่วยให้ได้รับมุมมองที่เป็นกลางและความรู้เฉพาะทาง แต่อาจส่งผลให้การกำกับดูแลตามหลักชะรีอะห์มีข้อจำกัดและไม่ต่อเนื่อง ดังที่พบในกรณีของสหกรณ์ I, J และ M ที่ประสบปัญหาในการขอคำปรึกษาอย่างทันท่วงทีเมื่อเกิดประเด็นปัญหาเร่งด่วน เช่น การหักค่าปรับกรณีผิดนัดชำระ ซึ่งต้องการการตีความทางศาสนาที่ละเอียดอ่อน โดยเฉพาะในประเด็นที่อาจเข้าข่ายริบา (ดอกเบี้ย)

ผลกระทบของขนาดสหกรณ์ยังส่งผลต่อความสามารถในการจ่ายค่าตอบแทน โดยพบว่าสหกรณ์ขนาดใหญ่และขนาดกลางมีการจ่ายค่าตอบแทนในรูปแบบของเบี้ยประชุม ในขณะที่สหกรณ์ขนาดเล็กไม่มีการจ่ายค่าตอบแทน จากผลการศึกษาของ Minaryanti & Mihajat (2024) พบว่าสิ่งนี้มีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของธนาคารอิสลามในประเทศอินโดนีเซีย ความแตกต่างนี้อาจส่งผลต่อการดึงดูดและรักษาผู้เชี่ยวชาญที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะในสหกรณ์ขนาดเล็ก

ประเด็นสำคัญที่พบในทุกขนาดของสหกรณ์คือ การขาดกรอบกฎหมายที่ชัดเจนในการกำหนดบทบาทและอำนาจหน้าที่ของที่ปรึกษาชะรีอะห์ ซึ่งส่งผลกระทบหลายประการต่อการทำงานของที่ปรึกษาและการกำกับดูแลตามหลักชะรีอะห์ ประการแรก ทำให้เกิดความไม่ชัดเจนในขอบเขตอำนาจและความรับผิดชอบ ส่งผลให้การตัดสินใจและคำแนะนำของที่ปรึกษาอาจไม่มีผลผูกพันทางกฎหมายต่อการดำเนินงานของสหกรณ์ ประการที่สอง อาจส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของระบบการเงินอิสลามในสายตาของสมาชิกและสาธารณชน เนื่องจากไม่มีมาตรฐานที่ชัดเจนในการประเมินว่าการดำเนินงานของสหกรณ์เป็นไปตามหลักชะรีอะห์อย่างแท้จริงหรือไม่

นอกจากนี้ การไม่มีข้อกำหนดทางกฎหมายเกี่ยวกับการตรวจสอบด้านชะรีอะห์ (Shari'ah audit) อย่างเป็นทางการ ทำให้ขาดกลไกในการตรวจสอบและรับรองการปฏิบัติตามหลักชะรีอะห์อย่างเป็นระบบ ซึ่งแตกต่างจากผลการศึกษาของ Minaryanti & Mihajat (2024) ที่พบว่าสถาบันการเงินอิสลามในอินโดนีเซียมีการดำเนินการตรวจสอบด้านชะรีอะห์ (Shari'ah audit) อย่างเข้มงวด ความแตกต่างนี้สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนากฎหมายและระบบการตรวจสอบที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย

โดยสรุป ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาระบบการกำกับดูแลตามหลักชะรีอะห์ที่เหมาะสมกับขนาดและทรัพยากรของสหกรณ์แต่ละประเภท รวมถึงการสร้างกรอบกฎหมายที่ชัดเจนเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพและความน่าเชื่อถือของระบบการเงินอิสลามในประเทศไทย การเปรียบเทียบกับงานวิจัยก่อนหน้านี้ช่วยให้เห็นถึงความคล้ายคลึงในแนวโน้มโดยรวมของการกำกับดูแลตามหลักชะรีอะห์ในสถาบันการเงินอิสลาม และความแตกต่างที่เกิดจากบริบทเฉพาะของประเทศไทย ซึ่งมีระบบการเงินอิสลามที่ยังอยู่ในช่วงของการพัฒนาและมีมุสลิมเป็นชนกลุ่มน้อย การพัฒนากฎหมายและแนวทางการกำกับดูแล

ที่เหมาะสมจึงเป็นสิ่งสำคัญในการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานของสหกรณ์อิสลามในประเทศไทยและเสริมสร้างความเชื่อมั่นในระบบการเงินอิสลามโดยรวม

ข้อเสนอแนะ

การศึกษารoles of the Shariah Advisor in supervising Islamic cooperatives in Thailand has revealed the challenges and opportunities for developing the Islamic financial system in the country. The research findings show that the size of the cooperative and the complexity of the business are important factors in determining the role of the Shariah Advisor. The Shariah Advisor should be able to provide guidance and supervision to the cooperative in accordance with the Islamic principles and the relevant laws and regulations. The Shariah Advisor should also be able to identify and prevent any potential risks and conflicts of interest. The research also found that the Shariah Advisor should be able to provide guidance and supervision to the cooperative in a way that is transparent and accountable. The Shariah Advisor should also be able to provide guidance and supervision to the cooperative in a way that is consistent with the Islamic principles and the relevant laws and regulations.

สหกรณ์ขนาดใหญ่มีความได้เปรียบในด้านทรัพยากรและโครงสร้างที่เป็นทางการ แต่ก็เผชิญกับความท้าทายในการรักษาความเป็นอิสระของที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ ในขณะที่สหกรณ์ขนาดกลางมีความยืดหยุ่นมากกว่าด้วยการผสมผสานที่ปรึกษาจากภายในและภายนอก แต่ก็ต้องจัดการกับความซับซ้อนในการประสานงานสำหรับสหกรณ์ขนาดเล็ก แม้จะมีข้อจำกัดด้านทรัพยากร แต่ก็มีโอกาสในการได้รับมุมมองที่เป็นกลางจากที่ปรึกษาภายนอก

ประเด็นสำคัญที่พบในทุกขนาดของสหกรณ์คือ การขาดกรอบกฎหมายที่ชัดเจนในการกำหนดบทบาทและอำนาจหน้าที่ของที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพและความน่าเชื่อถือในการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ การไม่มีการตรวจสอบด้านชะรีอะฮ์ (Shari'ah audit) ที่เป็นทางการยังเป็นช่องว่างสำคัญในการกำกับดูแลตามหลักชะรีอะฮ์ ประเด็นเหล่านี้เติมเต็มช่องว่างการวิจัยก่อนหน้านี้ที่ระบุไว้เกี่ยวกับความไม่ชัดเจนในบทบาทและความรับผิดชอบของที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ในบริบทของประเทศไทย

ผลการศึกษานี้มีนัยสำคัญต่อการพัฒนาระบบการเงินอิสลามในประเทศไทย โดยชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนากฎหมายและแนวทางการกำกับดูแลที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย ซึ่งมีมุสลิมเป็นชนกลุ่มน้อยและมีระบบการเงินอิสลามที่ยังอยู่ในช่วงของการพัฒนา การสร้างมาตรฐานและแนวปฏิบัติที่ชัดเจนสำหรับที่ปรึกษาชะรีอะฮ์จะช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือและประสิทธิภาพของระบบโดยรวม

ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาระบบการกำกับดูแลตามหลักชะรีอะฮ์ในสหกรณ์อิสลามไทย มีดังนี้

- 1) พัฒนากฎหมายที่ชัดเจนสำหรับบทบาทและความรับผิดชอบของที่ปรึกษาชะรีอะฮ์ โดยคำนึงถึงความแตกต่างในขนาดและทรัพยากรของสหกรณ์
- 2) สร้างระบบการตรวจสอบด้านชะรีอะฮ์ (Shari'ah audit) ที่เป็นมาตรฐานและเหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย เริ่มจากการพัฒนากฎการตรวจสอบที่ชัดเจน ซึ่งรวมถึงการกำหนดขอบเขต วิธีการ และเครื่องมือมาตรฐานสำหรับการตรวจสอบที่ครอบคลุมทุกด้านของการดำเนินงาน ควบคู่ไปกับการพัฒนาบุคลากรด้านการตรวจสอบผ่านการฝึกอบรมเฉพาะทางและการสร้างระบบการรับรองมาตรฐานผู้ตรวจสอบ นอกจากนี้ ต้องมีการพัฒนากลไกการรายงานและติดตามผลที่มีประสิทธิภาพและโปร่งใส พร้อมทั้งสร้างความ

ร่วมมือระหว่างหน่วยงานกำกับดูแลภายนอกเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และแนวปฏิบัติที่ดี การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาสนับสนุนการตรวจสอบ ท้ายที่สุด การประเมินประสิทธิภาพของระบบการตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอผ่านตัวชี้วัดที่ชัดเจนและการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญภายนอกจะช่วยให้ระบบการตรวจสอบมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและสามารถสร้างความเชื่อมั่นให้กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้อย่างแท้จริง

3) พัฒนาโครงสร้างคำตอบแทนที่เหมาะสมสำหรับที่ปรึกษาชะรีอะห์ โดยเฉพาะในสหกรณ์ขนาดเล็ก เพื่อดึงดูดและรักษาผู้เชี่ยวชาญที่มีคุณภาพ

4) ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสหกรณ์ โดยเฉพาะสหกรณ์ขนาดเล็ก เพื่อแบ่งปันทรัพยากรและความเชี่ยวชาญด้านที่ปรึกษาชะรีอะห์

5) พัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมเฉพาะทางสำหรับคณะกรรมการบริหารและที่ปรึกษาชะรีอะห์ เพื่อเสริมสร้างความรู้และทักษะในการกำกับดูแลตามหลักชะรีอะห์

อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้มีข้อจำกัดบางประการที่ควรพิจารณาในการตีความผลการวิจัย เช่น การมุ่งเน้นเฉพาะสหกรณ์อิสลาม ไม่ได้ครอบคลุมถึงสถาบันการเงินอิสลามประเภทอื่น และการเป็นภาคการศึกษาเฉพาะเจาะจง ไม่ได้ติดตามการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว สำหรับการวิจัยในอนาคต มีข้อเสนอแนะดังนี้

1) การศึกษาความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกที่ปรึกษาชะรีอะห์ต่อที่ปรึกษาชะรีอะห์ของสหกรณ์อิสลามในประเทศไทย

2) ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของที่ปรึกษาชะรีอะห์ในสหกรณ์อิสลามกับสถาบันการเงินอิสลามประเภทอื่นในประเทศไทย

3) วิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับผลกระทบของการขาดกรอบกฎหมายต่อการตัดสินใจและการดำเนินงานของสหกรณ์อิสลาม

4) ศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาระบบการตรวจสอบด้านชะรีอะห์ (Shari'ah audit) ที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย

5) วิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาโมเดลความร่วมมือระหว่างสหกรณ์อิสลามขนาดเล็ก

6) ศึกษาระยะยาวเพื่อติดตามการเปลี่ยนแปลงของบทบาทที่ปรึกษาชะรีอะห์ในสหกรณ์อิสลามไทย

การวิจัยในประเด็นเหล่านี้จะช่วยเพิ่มพูนความเข้าใจและนำไปสู่การพัฒนาระบบการเงินอิสลามในประเทศไทยอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และกฎหมายของประเทศ

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณสถาบันฮาลาล มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่ได้ให้การสนับสนุนทุนวิจัยในครั้งนี้ (รหัสโครงการวิจัย ISL591096S) และขอขอบคุณคณะกรรมการบริหาร ที่ปรึกษาชะรีอะห์ และเจ้าหน้าที่ทุกท่านของสหกรณ์อิสลามในพื้นที่ภาคใต้ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล

เอกสารอ้างอิง

- Albarrak, H., & El-Halaby, S. (2019). AAOIFI governance standards: Sharia disclosure and financial performance for Islamic banks. *Journal of governance & regulation*, 8(1), 19-37. https://doi.org/10.22495/jgr_v8_i1_p2
- Alsartawi, A. M., Reyad, S., & Madbouly, A. (2022). Shariah, presentation and content dimensions of web 2.0 applications and the firm value of Islamic financial institutions in the GCC countries. *Journal of Islamic Marketing*, 13(9), 1988-2005. <https://doi.org/10.1108/JIMA-02-2019-0020>
- Alumni Arab Students Association of Thailand. (2022). *Prá má-hăa kam-pee an gù r aan próm kwaam măai paa-săa tai* [The Holy al-Qur'ān with Thai Translation]. Kingdom of Saudi Arabia (Al-Madīnah al-Munawwarah)
- Arifin, R., Rosadi, S., Nugroho, A., & Wahyuningsih, T. (2021). Characteristics of the Sharia supervisory board, Sharia company size, Zakah, and Islamic social reporting on Sharia banks in Indonesia. *Falah: Jurnal Ekonomi Syariah*, 6(2), 15-28. <https://doi.org/10.22219/jes.v6i1.17100>
- Cooperative Promotion Department. (n.d.). *Thaan khǎo-mūn sǎa-rá-sǎn-thêet thîe kàaw-khâaw gáp sà-hà-kon Islam* [Islamic cooperative information database]. https://cttc18.cttc.cpd.go.th/content_page/item/318-Islamic_Cooperative_Information_Database.html
- Garas, S. N., & Pierce, C. (2010). Shari'a supervision of Islamic financial institutions. *Journal of Financial Regulation and Compliance*, 18(4), 386-407. <https://doi.org/10.1108/13581981011093695>
- Hasan, Z. B. (2009). Regulatory framework of Shari'ah governance system in Malaysia, GCC countries and the UK. *Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies*, 3(2), 1-35. <https://ssrn.com/abstract=2196825>
- Hassama, A., Matae, A., Alfariti, A., & Cheni, H. (2018). Shari'ah governance structure of Islamic financial cooperatives in Krabi and Phuket provinces, Thailand. In *Proceedings of the 9th Hatyai National and International Conference (Vol. 9, No. 1, pp. 661-672)*. Hatyai University. <https://tinyurl.com/3sv9m5b4>
- Khan, I., Khan, I. U., Uddin, M. J., Khan, S. U., & Marwat, J. (2024). Diversity of Shari'ah supervisory board and the performance of Islamic banks: evidence from an emerging

- economy of Pakistan. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 15(1), 1-31. <https://doi.org/10.1108/JIABR-09-2021-0240>
- Malkawi, B. H. (2013). Shari'ah board in the governance structure of Islamic financial institutions. *The American Journal of Comparative Law*, 61(3), 539-578. <https://doi.org/10.1093/ajcl/61.3.539>
- Minaryanti, A. A., & Mihajat, M. I. S. (2024). A systematic literature review on the role of Sharia governance in improving financial performance in Sharia banking. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 15(4), 553-568. <https://doi.org/10.1108/JIABR-08-2022-0192>
- Nomran, N. M., & Haron, R. (2020). Shari'ah supervisory board's size impact on performance in the Islamic banking industry: an empirical investigation of the optimal board size across jurisdictions. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 11(1), 110-129. <https://doi.org/10.1108/JIABR-05-2017-0070>
- Office of Agricultural Economics. (n.d.). Big data information system of the cooperative promotion department. <https://bigdata.cpd.go.th/>
- Reuters, T. (2023). *ICD Thomson Reuters Islamic finance development report 2023: global transformation*. https://solutions.lseg.com/IslamicFinance_ICD_LSEG
- Sani, I., & Salaeming, M. (2019). Conditions and problems of Shari'ah supervision in Islamic bank of Thailand. *Journal of Yala Rajabhat University*, 14(2), 288-298. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/yr_u_human/article/view/164382
- Sulong, M., & Laeheem, K. (2018). Causal factors which influence Islamic cooperative performance in Thailand. *NIDA Development Journal*, 58(3), 108-129. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/NDJ/article/view/156585>
- Wahab, H. A., & Roslan, M. N. I. M. (2021). The comparative performance of Islamic and conventional banks: a meta-analysis. *Middle East Journal of Management*, 8(2-3), 199-218. <https://doi.org/10.1504/MEJM.2021.10036652>
- World Bank, & Islamic Development Bank Group. (2017). *Global report on Islamic finance: Islamic finance - a catalyst for shared prosperity?*. Washington, DC. <http://hdl.handle.net/10986/25738>

การพัฒนากลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยกระบวนการชুরอเพื่อ ขับเคลื่อนเทศบาลเมืองตะลุมบอนสู่เมืองแห่งการเรียนรู้

Received: January 15, 2025, Revised: June 01, 2025, Accepted: June 05, 2025

อับดุลล๊ะเต๊ะ สาและ¹ อัสมาอีล ราโอบ² อีรฟาน มะมะอูมา³

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาระบบกลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยใช้กระบวนการชอรอสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ 2) เพื่อออกแบบผังเมืองด้านกายภาพเมือง ด้านการเข้าถึงกายภาพเมือง ด้านพื้นที่เมืองและกิจกรรมด้านโครงข่ายของพื้นที่ และด้านบริบทสังคม และ 3) เพื่อขับเคลื่อน ติดตาม และประเมินกลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายในเทศบาลเมืองตะลุมบอน จังหวัดปัตตานี

วิธีการศึกษา การวิจัยนี้ใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 34 คน ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนจากภาครัฐ ภาคการศึกษา ภาคธุรกิจ และชุมชนในพื้นที่เทศบาลเมืองตะลุมบอน โดยมีคุณสมบัติเป็นผู้มีความรู้หรือประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัยไม่น้อยกว่า 5 ปี การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนาและการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการศึกษา พบว่า กลไกความร่วมมือผ่านกระบวนการชอรอประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ การคัดเลือกผู้นำ การวางแผน การตั้งเตือน การจัดระบบ การแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ และการตรวจสอบ นอกจากนี้ได้พัฒนาแผนผังเมืองรูปแบบ City Atlas สำหรับเทศบาลเมืองตะลุมบอนในฐานะเมืองแห่งการเรียนรู้ครอบคลุมมิติด้านกายภาพ พื้นที่ และบริบททางสังคม โดยมี 4 กลุ่มเครือข่ายหลัก ได้แก่ ภาครัฐ ภาคการศึกษา ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ซึ่งมีบทบาทในการขับเคลื่อน ติดตาม และประเมินกลไกความร่วมมือตามบริบทและหน้าที่ของแต่ละภาคส่วน

การนำผลวิจัยไปใช้ เทศบาลสามารถพัฒนาระบบกลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยใช้กระบวนการชอรอเพื่อขับเคลื่อนเทศบาลเมืองตะลุมบอนสู่เมืองแห่งการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรมและบูรณาการให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

คำสำคัญ กระบวนการชอรอ, เทศบาลเมืองตะลุมบอน, เมืองแห่งการเรียนรู้

¹ ปร.ด. (อิสลามศึกษา) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาอิสลามศึกษา คณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี อีเมล s.abdullateh@ftu.ac.th

² ปร.ด. (หลักสูตรและการสอน), ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาวิทยาการทางการศึกษาและนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี อีเมล waseemer.raob@gmail.com

³ ศษ.ม. (วิทยาการทางการศึกษาและนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้), สำนักแผนและประกันคุณภาพการศึกษา มหาวิทยาลัยฟาฏอนี อีเมล irfan12hatu@gmail.com

Developing a Mechanism of Cooperation Between Networks Through the Shura Process for Taluban Municipality to Learning City

Abdullateh Saleah¹, Ismail Raob², Irfan Meah-ouma³

Abstract

Objectives: This study aimed to develop a Shura-based collaboration mechanism, design an urban plan integrating physical structure, accessibility, spatial use, network areas, and social context, and implement and evaluate stakeholder collaboration within Taluban Municipality, Pattani Province.

Methodology: The study employed purposive sampling to select 34 key informants from government, education, business, and community sectors in Taluban Municipality, all with at least five years of relevant experience. Data was collected through in-depth interviews and focus group discussions, and analyzed using descriptive and content analysis.

Research Findings: The study identified six key elements in the Shura-based collaboration mechanism: leader selection, planning, admonition, systemization, responsibility allocation, and inspection. It also developed a City Atlas for Taluban Municipality as a learning city, addressing physical, spatial, and social dimensions. Four network groups—local government, education sector, private sector, and civil society—played distinct roles in implementing, monitoring, and evaluating the mechanism according to their contexts and responsibilities.

Contributions: The municipality was able to develop a collaborative mechanism among networks using the "Shura" process to effectively drive Taluban Municipality towards becoming a learning city, making it tangible and integrating it appropriately with the local context.

Keywords: Shura Process, Taluban Municipality, Learning City

¹ Ph.D. (Islamic Studies), Assistant Professor Dr. and Lecturer, Faculty of Islamic Studies and Law, Fatoni University, Email: s.abdullateh@ftu.ac.th

² Ph.D. (Curriculum and Instruction), Assistant Professor Dr. and Lecturer, Faculty of Education, Fatoni University, Email: waseemer.raob@gmail.com

³ M.Ed. (Educational Sciences and Innovation for Learning Management), Office of Planning and Educational Quality Assurance, Fatoni University, Email: irfan12hatu@gmail.com

บทนำ

เมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning city) คือ ชุมชนที่มุ่งเน้นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประชาชนทุกช่วงวัยสามารถเข้าถึงการศึกษาและโอกาสในการพัฒนาตนเอง อย่างเท่าเทียม การเรียนรู้ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มศักยภาพของบุคคล แต่ยังเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและเศรษฐกิจท้องถิ่น การพัฒนาสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ไม่เพียงแต่จะช่วยเสริมสร้างศักยภาพของประชากรในเมืองแต่ยังเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ส่งเสริมความเท่าเทียมในการเข้าถึงการศึกษาและสร้างโอกาสในการพัฒนาตนเองของทุกคนในชุมชนเมืองแห่งการเรียนรู้เป็นแนวคิดที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาเมืองให้เป็นที่อยู่อาศัยที่ดีขึ้น สำหรับทุกคนการเรียนรู้ไม่เพียงแต่จะช่วยให้ประชากรมีความรู้และทักษะที่ดีขึ้น แต่ยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน ในยุคที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning City) กลายเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและพัฒนาคุณภาพของประชาชนทุกช่วงวัย (Jatupornthanaphat & Kosonkittiumporn, 2024)

เมืองในโลกปัจจุบันและโลกแห่งอนาคตจะต้องมีบทบาทสำคัญในการเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยยกระดับความสามารถในการแข่งขัน (Competitiveness) ของประเทศด้วย ซึ่งจะเกิดสิ่งดังกล่าวขึ้นได้เมือง ๆ นั้นจะต้องยกระดับไปสู่การเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ และต้องมีการพัฒนาเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ในรูปแบบหรือแบบฉบับที่เหมาะสมกับตนเอง ซึ่งมีเป้าหมายปลายทางในการพัฒนาความอยู่ดีกินดี (Well Being) ให้ดีขึ้นอย่างมีคุณภาพในทุกมิติของผู้คนที่อาศัยอยู่ในเมือง โดยผู้คนในเมืองทุกช่วงวัยมีความสุขที่จะเรียนรู้ ฉลาดคิด ฉลาดทำ ภายใต้แพลตฟอร์ม โซเชียลมีเดียและปัญญาประดิษฐ์ ผู้บริหารเมืองจึงต้องพยายามในการพัฒนาและยกระดับรูปแบบที่มีความเป็นเลิศ (Excellence Models for The City) ของการผลักดันอย่างมีพหุภาพสูงในการสร้างและพัฒนาร่วมกันของผู้คนทุกกลุ่มทุกช่วงวัยในเมืองให้สามารถปลดปล่อยพลังและศักยภาพของตนเองภายใต้การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อนำมาสู่การจรรโลงรวมพลังในการพัฒนาเมืองให้เกิดความยั่งยืน (Leamvijam & Atthakorn, 2024) การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ที่มีเป้าหมายการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นหลัก ในแนวทางที่เป็นระบบและครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญ สิ่งที่แตกต่างกันหรือต่อยอดจากองค์ความรู้เดิมคือการเน้นเป้าหมายการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่สามารถนำไปใช้ในบริบทเมืองหรือชุมชนที่แตกต่างกันได้ (Thummaphan & Chotitham & Sripa, 2022)

การสร้างเมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning City) เป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาทางการศึกษาอย่างเป็นทางการหรือการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ในรูปแบบต่าง ๆ ที่สามารถส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน หนึ่งในโลกที่สำคัญต่อการสร้างเมืองแห่งการเรียนรู้คือ กลไกชูรอ ซึ่งเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาที่เหมาะสมและยั่งยืน ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับนานาชาติ โดยใช้หลักการของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และเน้นการเชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตจริงในชุมชน (Mahinay et al., 2025) เพราะการสร้างเมืองแห่งการเรียนรู้โดยใช้กลไกชูรอจะสามารถนำพาชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและมีความสุขทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการส่งเสริมการเรียนรู้

ที่มีความหลากหลาย ทั้งในด้านวิชาการและทักษะชีวิต การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ไม่เพียงแต่จะเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน แต่ยังเป็นเตรียมความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตที่ท้าทายและไม่สามารถคาดการณ์ได้ (Németh, 2023)

เทศบาลเมืองตะลุมบอน จากผลการวิเคราะห์ทางกายภาพเมืองตะลุมบอนในปัจจุบัน คือ ทาง กาย ภาพ ของพื้นที่ของเทศบาลเมืองตะลุมบอนเป็นที่ราบลุ่มและติดชายฝั่งทะเล มีแม่น้ำสายบุรีไหลผ่านตัวเมืองลงสู่ปากน้ำสายบุรี มีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติโดดเด่นและสวยงาม คือ หาดวาสุกรีและภูเขาสลินดงบายู เป็นแหล่งโบราณสถาน มีมัสยิดเก่าและวังเจ้าเมืองที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักมาช้านาน การคมนาคมสะดวก ครบถ้วน มีถนนหลายสายตัดผ่าน รวมทั้งมีขนมนธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณีที่หลากหลาย มีผลิตภัณฑ์ OTOP หนึ่งชุมชน หนึ่งผลิตภัณฑ์ ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ต้องการของตลาด คือ น้ำบูดู ปลาหมึกแห้ง ข้าวเกรียบ และลูกหยี เป็นต้น สำหรับปัญหาในเทศบาลเมืองตะลุมบอน ได้แก่ ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในพื้นที่ ประชาชนมีรายได้ค่อนข้างต่ำ ว่างงาน และไปประกอบอาชีพในประเทศเพื่อนบ้าน ขาดความรู้ความเข้าใจในการรวมกลุ่มอาชีพต่าง ๆ และขาดการบูรณาการความร่วมมือระหว่างชุมชน การรวมกลุ่มในลักษณะประชาคมไม่เข้มแข็ง

ในกรณีของการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning City) โดยเฉพาะในเทศบาลเมืองตะลุมบอน จะเห็นได้ว่า การศึกษาเกี่ยวกับการใช้กระบวนการชুরอเพื่อพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ยังเป็นเรื่องที่ยังไม่ค่อยมีการศึกษาอย่างละเอียด ซึ่งอาจเป็นช่องว่างในการวิจัย เพราะการใช้กระบวนการนี้ในบริบทของเมืองที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมเช่นเมืองตะลุมบอน อาจมีปัจจัยและความท้าทายที่ต้องการการศึกษาและพัฒนาเพิ่มเติม ช่องว่างนี้สามารถถูกเติมเต็มด้วยการศึกษาเพิ่มเติมที่มุ่งเน้นการพัฒนากลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายและกระบวนการชুরอ ที่จะช่วยพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ในลักษณะที่สอดคล้องกับบริบทและปัญหาของเทศบาลเมืองตะลุมบอน โดยเฉพาะในด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น การบูรณาการความร่วมมือระหว่างชุมชนและการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการรวมกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในเมืองที่มีความท้าทายทางเศรษฐกิจและสังคม

ดังนั้นจากปัญหาดังกล่าวข้างต้น คณะผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนากลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยกระบวนการชুরอเพื่อขับเคลื่อนเทศบาลเมืองตะลุมบอนสู่เมืองแห่งการเรียนรู้เพื่อออกผังเมืองเทศบาลเมืองตะลุมบอนจังหวัดปัตตานีด้านกายภาพเมือง รวมทั้งพัฒนาระบบกลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาระบบกลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยใช้กระบวนการชুরอสู่เมืองแห่งการเรียนรู้เทศบาลเมืองตะลุมบอน จังหวัดปัตตานี
2. เพื่อออกแบบผังเมืองเทศบาลเมืองตะลุมบอนจังหวัดปัตตานีด้านกายภาพเมือง ด้านการเข้าถึงกายภาพเมือง ด้านพื้นที่เมืองและกิจกรรม ด้านโครงข่ายของพื้นที่ และด้านบริบทสังคม

3. เพื่อขับเคลื่อน ติดตาม และประเมินกลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายในเทศบาลเมืองตะลุมบอน จังหวัดปัตตานี

วิธีการศึกษา

การวิจัยในครั้งนี้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาการพัฒนา กลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยกระบวนการชูรอเพื่อขับเคลื่อนเทศบาลเมืองตะลุมบอนสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ เป็น การพัฒนาระบบกลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยใช้กระบวนการชูรอสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ ออกแบบผัง เมืองเทศบาลเมืองตะลุมบอนจังหวัดปัตตานีด้านกายภาพเมือง ด้านการเข้าถึงกายภาพเมือง ด้านพื้นที่เมืองและ กิจกรรม ด้านโครงข่ายของพื้นที่ และด้านบริบทสังคม พร้อมทั้งขับเคลื่อน ติดตาม และประเมินกลไกความ ร่วมมือระหว่างเครือข่ายในเทศบาลเมืองตะลุมบอน จังหวัดปัตตานี โดยมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในการการพัฒนา กลไกความร่วมมือระหว่าง เครือข่ายโดยกระบวนการชูรอเพื่อขับเคลื่อนเทศบาลเมืองตะลุมบอนสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) เทศบาลเมืองตะลุมบอน จำนวน 5 คน 2) มหาวิทยาลัยฟาฏอนี จำนวน 5 คน 3) โรงเรียนเทศบาล จำนวน 4 คน 4) กลุ่มแปรรูปอาหารทะเล จำนวน 3 คน 5) กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า จำนวน 3 คน 6) มัสยิดตะลุมบอน จำนวน 4 คน 7) ศาลเจ้าจ่ายเฮงเกียง (เล่าเอี้ยะกัง) ชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน จำนวน 3 คน 8) วัดวิมลพัฒนารามและ ชุมชนชาวไทยพุทธ จำนวน 3 คน 9) วังพิพิธภักดี และกลุ่มมุสลิมะฮ์สายบุรี จำนวน 4 คน รวมทั้งหมด 34 คน โดยการคัดเลือก (Purposive Sampling) เลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีความรู้หรือประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อ วิจัยมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ คือ การใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยกระบวนการ KM และเวทีสนทนากลุ่ม Focus Group มี 6 ประเด็น คือ 1) การคัดเลือกผู้นำที่เหมาะสม (อัลตะฮยีน) 2) การ วางแผน (อัลตักฎีต) 3) การตักเตือน (อัลนาซีหะห์) 4) การวางระบบ (อัลนุซุม) 5) การแบ่งหน้าที่และความ รับผิดชอบ (อัลมัสอูลียะฮ์) และ 6) การตรวจสอบ (อัลตะหกีก)

ขั้นตอนการวิจัย

คณะวิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 จัดเวทีพบปะกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อชี้แจงเป้าหมายของโครงการ และระดม ความคิดในการออกแบบระบบและกลไกในการทำงาน โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลมาจาก 1.เทศบาลเมืองตะลุมบอน 2) มหาวิทยาลัยฟาฏอนี 3) โรงเรียนเทศบาล 4) กลุ่มแปรรูปอาหารทะเล 5) กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า 6) มัสยิดตะลุมบอน 7) ศาลเจ้าจ่ายเฮงเกียง (เล่าเอี้ยะกัง) ชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน 8) วัดวิมลพัฒนารามและชุมชนชาวไทย พุทธ 9) วังพิพิธภักดี และกลุ่มมุสลิมะฮ์สายบุรี และ 10) บริษัท SAA architect

เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แนวคำถามสนทนากลุ่ม Focus Group ระดมความคิดในการออกแบบระบบและกลไกการทำงาน

การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยการแยกประเด็น

ขั้นตอนที่ 2 ออกแบบผังเมืองเทศบาลเมืองตะลุมบอนจังหวัดปัตตานีด้านกายภาพเมือง ด้านการเข้าถึงกายภาพเมือง ด้านพื้นที่เมืองและกิจกรรม ด้านโครงข่ายของพื้นที่ และด้านบริบทสังคม โดยมีกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ 1) เทศบาลเมืองตะลุมบอน 2) มหาวิทยาลัยฟาฏอนี 3) โรงเรียนเทศบาล 4) กลุ่มแปรรูปอาหารทะเล 5) กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า 6) มัสยิดตะลุมบอน 7) ศาลเจ้าจ่ายเฮงเกียง (เล่าเอี้ยะกัง) ชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน 8) วัดวิมลพัฒนารามและชุมชนชาวไทยพุทธ 9) วังพิพิธภักดี และกลุ่มมุสลิมะฮ์สายบุรี และ 10) บริษัท SAA architect รวม 10 คน โดยเลือกแบบจำเพาะเจาะจง ผู้ที่มีประสบการณ์และชำนาญการ

เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ สนทนากลุ่ม Focus Group เพื่อสร้างผังเมืองตะลุมบอนตามขั้นตอน คือ 1) Analysis การวิเคราะห์ข้อมูล 2) Synthesis การสังเคราะห์ข้อมูล 3) Evaluation การประเมินผล 4) Implementation การนำไปสู่แนวปฏิบัติ

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์สถิติพรรณนา และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ขั้นตอนที่ 3 เพื่อขับเคลื่อน ติดตาม และประเมินกลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายในเทศบาลเมืองตะลุมบอน จังหวัดปัตตานี โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ 1) เทศบาลเมืองตะลุมบอน 2) มหาวิทยาลัยฟาฏอนี 3) โรงเรียนเทศบาล 4) กลุ่มแปรรูปอาหารทะเล 5) กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า 6) มัสยิดตะลุมบอน 7) ศาลเจ้าจ่ายเฮงเกียง (เล่าเอี้ยะกัง) ชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน 8) วัดวิมลพัฒนารามและชุมชนชาวไทยพุทธ 9) วังพิพิธภักดี และกลุ่มมุสลิมะฮ์สายบุรี และ 10) บริษัท SAA architect จำนวน 10 คน เลือกแบบจำเพาะเจาะจงที่มีความสามารถและมีประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 5 ปี

เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ เวทีสนทนากลุ่ม Focus Group เพื่อสร้างระบบการติดตามและประเมินเทศบาลเมืองตะลุมบอน โดยมีประเด็นในสัมภาษณ์ 6 ด้าน คือ 1) การคัดเลือกผู้นำที่เหมาะสม (อัลตะฮียีน) 2) การวางแผน (อัลตักฎีต) 3) การตักเตือน (อัลนาซีหะห์) 4) การวางระบบ (อัลนุซุม) 5) การแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบ (อัลมัสอูลียะฮ์) และ 6) การตรวจสอบ (อัลตะห์กีก)

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ขั้นตอนที่ 4 การสรุปผล ปรับปรุงแก้ไขและนำเสนอรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะวิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยอิงตามกรอบการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย โดยจำแนกประเภทข้อมูลเป็นหมวดหมู่หรือประเภท จัดกลุ่มตามความสัมพันธ์และความสอดคล้องของข้อมูลที่สามารถอธิบายความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาการความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยกระบวนการชูรอเพื่อขับเคลื่อนเทศบาลเมืองตะลุมบอนสู่เมืองแห่งการเรียนรู้

ผลการศึกษา

การพัฒนากลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยกระบวนการชुरอเพื่อขับเคลื่อนเทศบาลเมืองตะลุมบอนสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการร่วมระดมความคิดเห็น (workshop) สามารถสรุปเป็นประเด็นรวบยอด ดังนี้

1. การพัฒนากลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยกระบวนการชुरอเพื่อขับเคลื่อนเทศบาลเมืองตะลุมบอนสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ พบว่า การพัฒนากลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยกระบวนการชुरอเพื่อขับเคลื่อนเทศบาลเมืองตะลุมบอนสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ หน่วยงานที่มีองค์ความรู้เป็นฐานและมีพัฒนาการทางความรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อขยายขีดความสามารถที่ไม่เพียงแต่การเรียนรู้เท่านั้น การพัฒนาความรู้ใหม่ และความเข้าใจที่ถ่องแท้ถึงองค์ความรู้ การจัดการเมืองแห่งการเรียนรู้ โดยมีหน่วยงานเทศบาลเมืองตะลุมบอนเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อความสำเร็จในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้ และมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ของเทศบาลเมืองตะลุมบอนโดยใช้กระบวนการชुरอ ดังนี้

1) การคัดเลือกผู้นำที่เหมาะสม (อัลตะฮยีน) เป็นการคัดเลือกผู้นำที่เหมาะสม เพื่อใช้เป็นแนวทางพัฒนาหน่วยงาน เพราะการเปลี่ยนแปลงเริ่มจากผู้ที่คิดจะให้อื่นเปลี่ยนแปลง การคัดเลือกผู้นำควรคำนึงถึงบุคลิกภาพและคุณสมบัติผู้นำที่เหมาะสม เพื่อให้การบริหารงานบรรลุความสำเร็จมากที่สุด

2) การวางแผน (อัลตักฎีต) หน่วยงานได้มีการวางแผนร่วมกันที่ชัดเจนเพื่อใช้เป็นกรอบในการปฏิบัติงานตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ การวางแผนจะต้องมาจากบุคคลหลายฝ่ายร่วมกันวางแผน การวางแผนอาจมองในลักษณะโครงสร้างที่กำหนดให้เข้ากับผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองนั้น ๆ โครงสร้างจะต้องได้รับการออกแบบให้เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศ และสภาพทางธรณีวิทยา และต้องคำนึงถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้จะต้องไม่ขัดกับหลักการอิสลามแต่อย่างใด

3) การตักเตือน (อัลนาซีหะห์) เป็นการใช้ความบริสุทธิ์ใจในความพยายามใด ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความดีงามจากการไปตักเตือน ผู้นำมีหน้าที่นาซีหะห์ มีหน้าที่สั่งการไปยังผู้ตาม ซึ่งกระบวนการสั่งการจะต้องแฝงไปด้วยเรื่องของการตักเตือน การให้คำแนะนำ ควรให้ความสำคัญต่อการตักเตือนระหว่างกัน เพื่อช่วยให้กระบวนการขับเคลื่อนหน่วยงานมีความมั่นคงด้วยกระบวนการที่เหมาะสม แฝงด้วยวิทย์ปัญญาของการดำเนินการ

4) การวางระบบ (อัลนุซุม) เป็นการวางระบบและหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีอยู่จะต้องสัมพันธ์และเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ระบบทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นระบบกฎหมาย การศึกษา เศรษฐกิจ สังคม จริยธรรม ล้วนทำหน้าที่สัมพันธ์ต่อกันหากปราศจากระบบใดระบบหนึ่ง ก็จะส่งผลทำให้ระบบอื่น ๆ ไม่ทำงาน

5) การแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบ (อัลมัสูลียะฮ์) หน่วยงานมีความจำเป็นที่จะต้องแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบที่ถูกกำหนดไว้อย่างชัดเจน และต้องมั่นใจว่ามีคุณสมบัติเหมาะสมพอที่จะปฏิบัติหน้าที่เหล่านั้น โดยต้องมีความตั้งใจจริงและความบริสุทธิ์ใจ (อิกลาศ) ด้วยความมุ่งมั่นในหน้าที่และมีความรับผิดชอบจะทำให้การพัฒนากลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยกระบวนการชुरอเพื่อขับเคลื่อนเทศบาลเมืองตะลุมบอนสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ ตลอดจนสามารถนำพาหน่วยงานสู่ความสำเร็จในที่สุด

6) การตรวจสอบ (อัลตะห์กีก) เป็นการตรวจสอบกระทำโดยผ่านกระบวนการควบคุม ผู้นำจะเป็นผู้ตรวจสอบได้ทำตามหน้าที่ที่กำหนดหรือไม่ เมื่อรู้ว่าไม่สามารถปฏิบัติตามแผนงานที่กำหนดไว้ การแก้ไขเป็นสิ่งจำเป็นต้องทำ การใช้กระบวนการควบคุมเพื่อให้งานดำเนินไปตามแผนงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การออกแบบผังเมืองเทศบาลเมืองตะลุบันจังหวัดปัตตานีด้านกายภาพเมือง ด้านการเข้าถึงกายภาพเมือง ด้านพื้นที่เมืองและกิจกรรม ด้านโครงข่ายของพื้นที่ และด้านบริบทสังคม พบว่า การออกแบบผังเมืองเทศบาลเมืองตะลุบันสู่เมืองแห่งการเรียนรู้โดยการออกแบบเป็น City Atlas โดยการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และประชุมร่วมกับสำนักงานเทศบาลเมืองตะลุบัน องค์กรเครือข่ายเพื่อออกแบบระบบและการพัฒนาโลกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยกระบวนการชुरอเพื่อขับเคลื่อนเทศบาลเมืองตะลุบันสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ ที่ครอบคลุมกลุ่มด้านกายภาพเมือง ด้านการเข้าถึงกายภาพเมือง ด้านพื้นที่เมืองและกิจกรรม ด้านโครงข่ายของพื้นที่ และด้านบริบทสังคม

3. การขับเคลื่อน ติดตาม และประเมินกลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายในเทศบาลเมืองตะลุบันจังหวัดปัตตานี โดยมีสมาชิกในเครือข่ายความร่วมมือในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้ในเทศบาลเมืองตะลุบันในระดับองค์กร มีจำนวน 10 องค์กร โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มภาครัฐส่วนท้องถิ่น มีบทบาทในการบริหารจัดการเมืองโดยตรงเช่นเดียวกับภาครัฐ แต่จะดำเนินงานบนฐานพื้นที่ที่จะดำเนินงานทุกประเด็นในพื้นที่รับผิดชอบของตน และประยุกต์ใช้ตามบริบทของพื้นที่และความต้องการของประชาชนในพื้นที่ (2) กลุ่มภาคการศึกษา มีบทบาทในการให้การเรียนรู้ การศึกษาและสนับสนุนการพัฒนาสังคมจากองค์ความรู้ขององค์กร มีทั้งโรงเรียนในเขตเทศบาล โรงเรียนรัฐและโรงเรียนเอกชน (3) กลุ่มภาคเอกชน ส่วนมากมีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของเมือง เป็นองค์กรอิสระที่สามารถกำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่ของตนเองได้โดยที่ไม่ผิดหลักของกฎหมาย และ (4) กลุ่มภาคประชาสังคมและชุมชน มีบทบาทอย่างมากในการขับเคลื่อนงานที่จะส่งเสริมการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม โดยมีการขับเคลื่อนทั้งในเชิงประเด็นและเชิงพื้นที่

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยการพัฒนากลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยกระบวนการชुरอเพื่อขับเคลื่อนเทศบาลเมืองตะลุบันสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ มีประเด็นที่น่าสนใจและนำมาอภิปราย คือ 1) การพัฒนากลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยกระบวนการชुरอของเทศบาลเมืองตะลุบัน ได้แก่ การคัดเลือกผู้นำที่เหมาะสม (อัลตะฮะยีน) การวางแผน (อัลตัคควิต) การดักเตือน (อัลนาซีฮะห์) การวางระบบ (อัลนุซุม) การแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบ (อัลมัสอูลียะฮ์) และการตรวจสอบ (อัลตะห์กีก) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Tanghirun (2020) พบว่า กระบวนการชुरอมีหลักการที่ชัดเจนแต่ไม่ได้กำหนดรูปแบบที่ตายตัวในแนวปฏิบัติ หลักการชुरอจึงมีแนวปฏิบัติที่ยืดหยุ่นเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ และความต้องการที่หลากหลายของบริบทสังคม เป็นหลักคิดและแนวปฏิบัติที่สำคัญสำหรับมนุษย์ และชुरอเป็นกลไกสำคัญสำหรับการดำรงชีวิตของมุสลิมนับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน รวมทั้งยังเป็นกลไกของมนุษย์และการสร้างความเจริญก้าวหน้าในทุกพันธกิจที่

เกี่ยวข้องกับมนุษย์ชาติ 2) การออกแบบผังเมืองเทศบาลเมืองตะลันสู่เมืองแห่งการเรียนรู้โดยการออกแบบเป็น City Atlas ที่ครอบคลุมกลุ่มด้านกายภาพเมือง ด้านการเข้าถึงกายภาพเมือง ด้านพื้นที่เมืองและกิจกรรมด้านโครงข่ายของพื้นที่ และด้านบริบทสังคม 3) การขับเคลื่อน ติดตาม และประเมินไกลความร่วมมือระหว่างเครือข่ายในเทศบาลเมืองตะลัน โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มภาครัฐส่วนท้องถิ่น ดำเนินงานบนฐานพื้นที่ที่จะดำเนินงานทุกประเด็นในพื้นที่รับผิดชอบของตน และประยุกต์ใช้ตามบริบทของพื้นที่และความต้องการของประชาชนในพื้นที่ (2) กลุ่มภาคการศึกษา การให้การเรียนรู้และสนับสนุนการพัฒนาสังคมจากองค์ความรู้ขององค์กร มีทั้งโรงเรียนในเขตเทศบาล โรงเรียนรัฐและโรงเรียนเอกชน (3) กลุ่มภาคเอกชน ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของเมือง เป็นองค์กรอิสระที่สามารถกำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่ของตนเองได้โดยที่ไม่ผิดหลักของกฎหมาย และ (4) กลุ่มภาคประชาสังคมและชุมชน

การขับเคลื่อนงานที่จะส่งเสริมการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม โดยสอดคล้องกับงานวิจัยของ Jatupornthanaphat & Kosonkittimporn (2024) การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ในประเทศไทยสามารถถอดบทเรียนจากแหล่งที่ประสบความสำเร็จ ได้ดังนี้ 1) การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การจัดกิจกรรมและโครงการที่เหมาะสมกับทุกช่วงวัย เช่น การศึกษาเสริมและการอบรมทักษะใหม่ ๆ 2) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยีการสร้างห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ สถานศึกษา และพื้นที่สาธารณะ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีในการเรียนรู้ 3) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ การเชื่อมโยงสถาบันการศึกษา องค์กรชุมชน และภาคธุรกิจ เพื่อแลกเปลี่ยนทรัพยากรและความรู้ 4) การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการต่าง ๆ เพื่อการเรียนรู้ในชุมชน 5) การพัฒนาตามบริบทของพื้นที่ ทำความเข้าใจลักษณะเฉพาะของพื้นที่และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

การดำเนินการตามแนวปฏิบัติเหล่านี้จะช่วยให้การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ในประเทศไทยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และยั่งยืน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Pradit, Suwatcharapinun, Tansukanun, Shummadtayar, Kitika (2023) พบว่า การสร้างให้เกิดกระบวนการความร่วมมือระดับท้องถิ่นผ่านทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของท้องถิ่น กิจกรรมการศึกษาท้องถิ่น และการสร้างฐานข้อมูลองค์ความรู้แบบข้ามภาคส่วนระหว่างชุมชน ภาคประชาสังคมเก่า-ใหม่ เยาวชน และหน่วยงานท้องถิ่น อันนำไปสู่การพัฒนาเครือข่ายกลไกเมืองแห่งการเรียนรู้ จำเป็นต้องมีกระบวนการเสริมความสามารถชุมชนจากการสร้างกลไกการเรียนรู้ให้สมบูรณ์ และเชื่อมต่อการสร้างความร่วมมือใหม่ ๆ ระหว่างภาคประชาสังคมรุ่นใหม่ให้เข้ามามีส่วนร่วมกับการทำงานเชิงพื้นที่เมืองมากยิ่งขึ้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Leamvijam & Atthakorn (2024) พบว่า ทรัพยากรมนุษย์ถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของประเทศหรือเมือง โดยการเรียนรู้ก็คือพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและมีคุณภาพ จึงมีความจำเป็นที่ผู้คนอาศัยอยู่ในทุกประเทศและเมืองต่าง ๆ นั้น จะต้องได้รับความรู้เพื่อให้ผู้คนเหล่านั้นได้ใช้ความรู้ในการมีส่วนร่วมพัฒนาประเทศหรือเมืองนั้น ๆ ให้เจริญเติบโตอย่างยั่งยืน ซึ่งเมืองในปัจจุบันหรือในอนาคตต่างก็ต้องเผชิญกับปัญหาที่มีความซับซ้อนมากขึ้นกว่าในอดีตในทุกมิติ การพัฒนาเมืองภายใต้แนวคิดเมืองแห่งการ

เรียนรู้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะทำให้เมืองเกิดความสามารถในการแข่งขันและเป็นส่วนหนึ่งของการยกระดับในการพัฒนาความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

กระบวนการชुरอเป็นกระบวนการที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นหลักการที่สามารถเสริมสร้างการทำงานร่วมกันได้ดีในท้องถิ่น แต่การนำมาประยุกต์ใช้ในเทศบาลเมืองตะลุมบัน อาจเผชิญกับอุปสรรคหลายประการ เช่น การเลือกผู้นำที่เหมาะสม การคัดเลือกผู้นำที่มีคุณสมบัติเหมาะสมในกระบวนการชुरออาจเป็นประเด็นที่ท้าทาย เนื่องจากการเลือกผู้นำจะต้องคำนึงถึงทั้งบุคลิกภาพ ความสามารถในการประสานงาน และความเชี่ยวชาญในการบริหาร ซึ่งอาจจะต้องเผชิญกับความขัดแย้งระหว่างความคิดเห็นของผู้ร่วมกระบวนการ การวางแผนร่วมกัน การวางแผนจากหลายฝ่ายอาจทำให้เกิดความยากลำบากในการประสานแนวคิดที่แตกต่างกัน ระหว่างภาครัฐ ภาคการศึกษา ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ซึ่งอาจทำให้เกิดความล่าช้าในการพัฒนาและการดำเนินงาน และการแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบ การกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบที่ชัดเจนในทุกระดับขององค์กรอาจเผชิญกับปัญหาความไม่แนชัดในบทบาทของแต่ละองค์กร และการขาดการประสานงานระหว่างกัน

การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้กระบวนการชुरอในการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ในเทศบาลเมืองตะลุมบัน ยังมีช่องว่างที่สามารถลดลงได้ โดยเฉพาะในแง่ของการนำแนวคิดจากการวิจัยมาประยุกต์ใช้จริงในการปฏิบัติ การปิดช่องว่างของการวิจัยนี้สามารถทำได้ผ่าน การพัฒนาฐานข้อมูลที่มีคุณภาพ การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการประชุมร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ควรมีการพัฒนาฐานข้อมูลที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายและมีความแม่นยำ เพื่อให้การวิเคราะห์และการตัดสินใจมีประสิทธิภาพมากขึ้น การสร้างเครื่องมือประเมินผล การออกแบบระบบประเมินผลที่สามารถตรวจสอบความสำเร็จของการดำเนินงานที่ใช้กระบวนการชुरออย่างเป็นระบบและมีการติดตามผล เพื่อให้เห็นผลที่ชัดเจนและสามารถปรับปรุงกระบวนการได้ตามสถานการณ์จริง การสร้างความเข้าใจในบริบทของพื้นที่ การใช้กระบวนการชुरอจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์และเข้าใจบริบททางสังคมและเศรษฐกิจของพื้นที่อย่างลึกซึ้ง ซึ่งสามารถทำได้โดยการจัดกิจกรรมการศึกษาวิจัยที่มีการตอบสนองต่อความต้องการและปัญหาของชุมชนในพื้นที่จริง การสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็ง การเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับสากล เป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความยั่งยืนให้กับกระบวนการชुरอ โดยการสร้างความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพจะช่วยลดช่องว่างระหว่างองค์กรและการปฏิบัติการในพื้นที่

สรุปผลการวิจัย

หลักการชुरอเน้นความร่วมมือในการค้นหาข้อเท็จจริงและการนำเสนอความคิดเห็นอย่างเสรีเพื่อประโยชน์ของประชาชนและสังคม การให้ความอิสระตามโครงสร้าง ประเพณี และวัฒนธรรมที่หลากหลายของแต่ละพื้นที่ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงสิทธิในการประชาตติและประชาพิจารณา ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการบริหารราชการและการแก้ไขปัญหาในสังคมพหุวัฒนธรรมที่ทำตามกระบวนการชुरอและเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อความสำเร็จในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้ และมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้โดยใช้

กระบวนการชुरอในการเครือข่ายชुरอเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในพื้นที่ที่พัฒนาธรรมและเชื่อมโยงกับกิจกรรมของเมืองแห่งการเรียนรู้ สำหรับกิจกรรมกลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายชुरอเพื่อขับเคลื่อนเทศบาลเมืองตะลุมบอนสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ ประกอบด้วย จัดเวทีพบปะกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อชี้แจงเป้าหมายของโครงการ จัดเวทีระดมไอเดียในการออกแบบระบบและกลไกในการทำงาน กลไกความร่วมมืออย่างน้อยมีสมาชิกในเครือข่าย 10 องค์กร การออกแบบผังเมืองเทศบาลเมืองตะลุมบอนจังหวัดปัตตานี และการขับเคลื่อนติดตาม และประเมินกลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายในเทศบาลเมืองตะลุมบอน จังหวัดปัตตานี ในการขับเคลื่อนผลงานวิจัยไปสู่การใช้ประโยชน์ คือ มีกลไกความร่วมมือโดยกระบวนการชुरอ การมีส่วนร่วมให้ชุมชนในการสร้างผังเมืองตะลุมบอนด้านกายภาพเมือง ด้านการเข้าถึงกายภาพเมือง ด้านพื้นที่เมืองและกิจกรรมด้านโครงข่ายของพื้นที่ และด้านบริบทสังคม และสร้างระบบการติดตามและประเมินผลกลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายเพื่อนำไปสู่เมืองแห่งการเรียนรู้

ข้อเสนอแนะ

เทศบาลควรส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การสนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรมในพื้นที่ เช่น การส่งเสริมกิจกรรมของมัสยิดตะลุมบอน ศาลเจ้าจ่ายเฮงเกียง ชมรมชาวไทยเชื้อสายจีนหรือวัดวิมลพัฒนาราม อาจช่วยเสริมสร้างการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และสร้างความเชื่อมโยงระหว่างชุมชนต่าง ๆ และจัดทำโครงการส่งเสริมการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นให้กับเยาวชนในพื้นที่

กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgements)

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) สัญญาเลขที่ A15F650140 ที่ได้สนับสนุนงบประมาณการวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบคุณคณะที่ปรึกษาประจำโครงการฯ และผู้บริหารคณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี ที่ได้ให้แนวคิด คำชี้แนะ และแนะนำเทคนิควิธีการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ตลอดเวลาในการทำงานวิจัย ทำให้คณะผู้วิจัยสามารถดำเนินการวิจัยจนเสร็จสมบูรณ์ ขอขอบคุณหน่วยงานต่าง ๆ ที่ให้การสนับสนุนในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย 1) เทศบาลเมืองตะลุมบอน 2) มหาวิทยาลัยฟาฏอนี 3) โรงเรียนเทศบาล 4) กลุ่มแปรรูปอาหารทะเล 5) กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า 6) มัสยิดตะลุมบอน 7) ศาลเจ้าจ่ายเฮงเกียง (เล่าเอี้ยะกัง) และชมรมชาวไทยเชื้อสายจีน 8) วัดวิมลพัฒนารามและชุมชนชาวไทยพุทธ 9) วังพิพิธภักดี และกลุ่มมุสลิมะฮ์สายบุรี ที่ได้กรุณาให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์และมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี คณะผู้วิจัยต้องขอขอบคุณเป็นอย่างสูง

เอกสารอ้างอิง

Jatupornthanaphat, H., Kosonkittumporn, S. (2024). Development towards a learning city according to the local context. *Journal of Administration Management and Sustainable Development*, 2(3), 629-632.
<https://so15.tci-thaijo.org/index.php/jamsd/article/view/1007>

- Leamvijam, S., Atthakorn, S. (2024). Learning City: Concepts for Developing and Creating Knowledge for Sustainable City Development. *Journal of Research and Development Institute, Rajabhat Maha Sarakham University*, 11 (1), 851-864. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/rdirmu/article/view/275349>
- Mahinay, R. B. D., Gamba, P., Gamayon, C. M., & Cambo, P. (2025). Community-Based Higher Education Initiatives and SDG 4: Meta-Analysis and Lessons for a Local City College. *International Journal For Multidisciplinary Research*, 7(1), IJFMR250135041. <https://doi.org/10.36948/ijfmr.2025.v07i01.35041>
- Németh, B. (2023). Balancing between smart and inclusive: Learning cities for sustainable urban communities. In M. G. Egetenmeyer, A. Lattke, & S. Fedeli (Eds.), *Re-thinking adult education research Beyond the pandemic* (pp. 205–217). Firenze University Press. <https://doi.org/10.36253/979-12-215-0151-3.18>
- Pradit, A., Suwatcharapinan, S., Tansukhanan, P., Chummathaya, A., & Kitika, J. (2023). Civil society: Community learning resource to reinforce the learning city mechanism. *Journal of Environmental Design*, 10(1), 44–55. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jed/article/view/256127>
- Tanghirun, P. (2020). The Meaning and Significance of Shura in Islam. *UMT-Poly Journal*, 17(1), 540-542. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/umt-poly/article/view/243076/165143>
- Thummaphan, P., Chotitham, S., & Sripa, K. (2023). Learning City: A Framework to Promote Lifelong Learning. *Journal of Learning Sciences and Education*, 1(1), 59-84. <https://so07.tci-thaijo.org/index.php/JLSEd/article/view/3320>

นวัตกรรมการบริหารวิชาการโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเพื่อเสริมสร้าง คุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต

Received: November 18, 2024, Revised: May 17, 2025, Accepted: June 05, 2025

มูฮำหมัด อัสซอมาดี¹

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนานวัตกรรมการบริหารวิชาการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามแนวคิดคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต

วิธีการศึกษา ใช้การวิจัยแบบผสมวิธีพหุระยะ แบ่งเป็น 3 ระยะ กลุ่มตัวอย่างได้แก่ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 111 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ 1) แบบประเมิน 2) แบบสอบถาม 3) แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการคำนวณ 1) ความถี่ 2) ค่าเฉลี่ย 3) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 4) ความต้องการจำเป็น 5) การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันและการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษา พบว่า นวัตกรรมการบริหารวิชาการ คือ นวัตกรรมการบริหารวิชาการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต ประกอบด้วย 3 นวัตกรรมย่อย คือ (1) นวัตกรรมการพัฒนาหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต ด้านการเรียนรู้ ด้านความคิด และด้านการปรับตัว (2) นวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต ด้านความคิด ด้านการปรับตัว และด้านการเรียนรู้ (3) นวัตกรรมการวัดและประเมินผลเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต ด้านความคิด และด้านการเรียนรู้

การนำผลวิจัยไปใช้ หน่วยงานในระดับนโยบายในพื้นที่หรือผู้บริหารการศึกษาในระดับเครือข่ายโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ควรให้ความสำคัญในการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดนโยบายการบริหารโรงเรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต โดยเฉพาะคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคตที่เน้นการเสริมสร้างผู้เรียนด้านความคิด ให้มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์เชิงวิพากษ์และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และด้านการเรียนรู้ ให้สามารถรู้เท่าทันเทคโนโลยีดิจิทัล และใฝ่เรียนรู้ตลอดชีวิต

คำสำคัญ การบริหารวิชาการ, เยาวชนมุสลิม, โลกอนาคต, โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

¹ ดร.อาจารย์พิเศษหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

อีเมล assomadec.m@gmail.com

Academic Management Innovation of Islamic Private Schools Based on the Concept of Muslim Youth Characteristics for Future Global Society

Muhammad Assomadee¹

Abstract

Objectives: This research aims to develop innovations in academic administration of private Islamic schools according to the concept of characteristics of Muslim youth for a future world society.

Methodology: it used a multi-phase mixed methods research, divided into 3 phases. The sample group were: Private Islamic schools in the three southern border provinces, a total of 111 schools. The tools used in the research were 1) assessment forms, 2) questionnaires, and 3) interviews. Data were analyzed by calculating 1) frequency, 2) mean, and 3) standard deviation. 4. necessity confirmatory factor analysis and 5) content analysis.

Research Findings: The results of the research found that academic administration innovation is to enhance the characteristics of Muslim youth for the future global society. It consists of 3 sub-innovations: (1) Innovation in developing a curriculum to enhance the characteristics of Muslim youth for a future global society in learning, thinking, and adapting. 2) Innovation in teaching and learning to enhance the characteristics of Muslim youth for a future global society in thinking, adapting, and learning. (3) Innovation in measurement and evaluation to enhance the characteristics of Muslim youth for a future global society in thinking and learning.

Contributions: Policy-level agencies in the area or educational administrators in the network of private Islamic schools should give importance to applying research results to school administration policy determination in order to develop learners with Muslim youth characteristics for the future global society.

Keywords: Academic Management, Muslim Youth, Future Global Society, Islamic Private Schools.

¹ Ph.D of the Education for the Degree of Master of Education Administration, Fatoni University

Email: assomadee.m@gmail.com

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของโลกเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ในทุกมิติของการดำเนินชีวิตซึ่งเป็นผลจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ในโลกของการเปลี่ยนแปลงแบบพลิกโฉม (Disruptive Change) สภาพการณ์เปลี่ยนแปลงนี้ทำให้นักอนาคตวิทยาและนักพฤติกรรมศาสตร์ชาวอเมริกันชื่อว่า Jamais Cascio จึงได้นิยามโลกยุคใหม่นี้ด้วย Framework ใหม่ที่เรียกว่า BANI คือ B – Brittle ความเปราะบาง A – Anxious ความวิตกกังวล N – Nonlinear ความไม่เป็นเส้นตรง และ I – Incomprehensible โดยความไม่สมเหตุสมผล ความเปลี่ยนแปลงนี้สร้างความท้าทายให้กับครอบครัว สังคมและภาคการศึกษาในการเตรียมความพร้อมบุคคลเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข (Crittenden & Peterson, 2019) ศตวรรษใหม่นี้ยังเป็นยุคที่จำเป็นต้องอาศัยทักษะที่มีความซับซ้อนในการทำงาน การเรียนรู้ และใช้ชีวิต ซึ่งแตกต่างจากในอดีตที่ให้ความสำคัญกับการท่องจำและทำความเข้าใจกับหลักการต่าง ๆ การจัดการศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการปฏิรูปและการพัฒนา เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการที่เปลี่ยนไป เพราะการศึกษาเป็นเรื่องการเตรียมคนเพื่ออนาคต (Sari, 2020) ดังนั้นแนวทางการปรับเปลี่ยนการศึกษาสามารถเริ่มจากการค้นหาคุณลักษณะและสมรรถนะสำหรับผู้เรียนที่คาดหวังในโลกแห่งอนาคต แล้วนำไปสู่การออกแบบการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับคุณลักษณะและสมรรถนะที่กำหนด บนฐานความต้องการของสังคม ตลาดแรงงาน และความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในอนาคต (Eryandi & Nuryanto, 2020)

การศึกษาในโลกแห่งอนาคต เป็นแนวคิดทางการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะ หรือสมรรถนะยุคใหม่ตามความต้องการของสังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Jerald, 2009) โดยการศึกษาในโลกแห่งอนาคตให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทักษะมากกว่าความรู้ แต่ที่สำคัญกว่าคือกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิดขั้นสูง การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และความคิดสร้างสรรค์ที่จะนำเอาความรู้ที่มีอยู่และเข้าถึงได้ง่ายด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลไปต่อยอดหรือสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์และแก้ปัญหาของสังคมได้ (Foray & Lundwall, 1998; Voogt & Roblin, 2010) ประกอบกับแนวคิดการศึกษาดังกล่าวได้ทำให้ระบบและสถาบันการศึกษาทั่วโลกจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนทั้งแนวคิดและการปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และเป็นความท้าทายอย่างยิ่งต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา (Carneiro & Draxler, 2008) ในส่วนของเยาวชนมุสลิมเองก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกอนาคต เนื่องจากในปัจจุบันจะเห็นได้ว่า เยาวชนซึมซับแนวคิดและกระแสนิยมบางอย่างเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิต ซึ่งบางอย่างเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และไม่ถูกต้องตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม

ประเทศไทยเองได้มีการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี เพื่อเป็นเป้าหมายในโลกแห่งอนาคต ดังที่ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 และการปฏิรูปประเทศ โดยประเทศไทยนั้นอยู่ในระหว่างการดำเนินการเพื่อปรับเปลี่ยนไปสู่การศึกษาที่มุ่งเน้นสมรรถนะโดยมีการกำหนดคุณลักษณะและสมรรถนะของผู้เรียนไว้เป็นเป้าหมายการจัดการศึกษา ทั้งหลักสูตรสามัญแกนกลางและหลักสูตรอิสลามศึกษา

แต่ยังไม่สามารถนำมาเป็นกรอบเพื่อสร้างการจัดการศึกษาแบบใหม่ได้ตามเป้าหมายที่คาดหวัง (Ministry of Education, 2020) ซึ่งพื้นที่ที่มีผลการประเมินต่ำทุกปี คือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ที่มีการจัดการศึกษาที่มีอัตลักษณ์เฉพาะเพราะประชาชนส่วนใหญ่เป็นมุสลิม (Laeheem et al., 2019) ถึงแม้ภาครัฐจะมีนโยบายการพัฒนาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามอย่างต่อเนื่องแต่ยังขาดทิศทางการพัฒนาที่เป็นรูปธรรมที่สอดคล้องกับบริบทความต้องการที่แท้จริงของชุมชน จึงส่งผลให้การพัฒนาไม่ประสบความสำเร็จ

การกำหนดกรอบคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต เป็นการกำหนดทิศทางการศึกษาใหม่ ซึ่งจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความตระหนักให้กับบุคลากรทางการศึกษาและสังคมในการปรับเปลี่ยนการจัดการศึกษา ให้สอดคล้องกับเป้าหมายใหม่ของการศึกษา (Eryandi & Nuryanto, 2020) (Griffin et al., 2012) นอกจากนี้ การกำหนดคุณลักษณะและสมรรถนะใหม่ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนนโยบายการศึกษาของแต่ละประเทศ และถูกนำมาใช้เป็นกลไกในการสร้างสรรค์แนวคิดชาติในอุดมคติใหม่และใช้ในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองของชาติ (Fua et al., 2018)

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นการศึกษานี้จึงเป็นการศึกษาที่มีความสำคัญและจำเป็นเร่งด่วน โดยเป้าหมายหลักคือการพัฒนาการบริหารวิชาการโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในประเทศไทย ตามแนวคิดคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต ซึ่งที่ผ่านมาแม้มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจำนวนมาก แต่ก็ยังขาดการศึกษาที่มุ่งเน้นการบริหารวิชาการที่ตอบสนองการเปลี่ยนแปลงของโลกอนาคต โดยงานวิจัยที่ผ่านมาส่วนใหญ่เน้นการศึกษาด้านปัญหาและความต้องการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ศึกษาในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนเป็นหลัก (Alikaha, 2010; Baka & Narongraksakhet, 2009; Kuakul & Wa-useang, 2017; Thothing & Yisunsong, 2016) การศึกษานี้จึงเป็นการเติมช่องว่างองค์ความรู้ด้านการพัฒนาการบริหารวิชาการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ที่ตรงกับบริบทการจัดการศึกษาในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจะได้มีแนวทางในการปรับเปลี่ยนการบริหารวิชาการได้เหมาะสมกับการพัฒนาผู้เรียนตามความต้องการที่ตอบสนองการเปลี่ยนแปลงของโลกอนาคต ซึ่งผลการวิจัยจะสร้างความตระหนักต่อสถานศึกษาและสังคมต่อการจัดการศึกษา และเป็นแนวทางของการพัฒนาการจัดการศึกษาของพื้นที่และผู้มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการออกแบบการบริหารวิชาการเพื่อสร้างความพร้อมให้กับผู้เรียนในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อพัฒนานวัตกรรมการบริหารวิชาการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามแนวคิดคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอกรอบแนวคิดในการวิจัยซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่

1. กรอบแนวคิดการบริหารวิชาการ
2. แนวคิดคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต
3. แนวคิดการพัฒนานวัตกรรม

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

(ที่มา: Author)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีพหุระยะ (Multiphase Mixed Methods) ซึ่งเก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยมีขั้นตอนการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษากรอบแนวคิดงานวิจัย จากการทบทวนเอกสาร งานวิจัย และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับการบริหารวิชาการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามแนวคิดคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต (กระบวนการคิดเชิงออกแบบขั้นการทำความเข้าใจกลุ่มเป้าหมาย Empathize) โดยผู้ให้ข้อมูล คือผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการบริหารวิชาการโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต จำนวน 5 คน โดยวิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการวิจัยในขั้นตอนนี้ และการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) การสรุปเนื้อหาและความถูกต้องของภาษา

ระยะที่ 2 ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นในการพัฒนาการบริหารวิชาการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามแนวคิดคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต (กระบวนการคิดเชิงออกแบบ ขั้นการระบุความต้องการจำเป็นของกลุ่มเป้าหมาย Define) จากการศึกษาในระยะที่ 1 จึงนำมาพัฒนาเป็นแบบสอบถามในระยะที่ 2 โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในระยะที่ 2 คือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 111 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามเพื่อการวิจัย และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการหาดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น โดยใช้เทคนิค Modified Priority Needs Index (PNImodifies) ในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น และสถิติที่ใช้ในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ได้แก่ การหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถาม (IOC) การวิเคราะห์ ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ระยะที่ 3 การพัฒนานวัตกรรมการบริหารวิชาการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามแนวคิดคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต ตามกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (ขั้นการระดมความคิด Ideate การจัดทำต้นแบบนวัตกรรม Prototype และการทดสอบ Test) และเมื่อได้ข้อมูลในระยะที่ 2 จึงนำมาพัฒนาเป็น ร่างนวัตกรรมในระยะที่ 3 โดยมีขั้นตอนดังนี้

3.1 การยก (ร่าง) นวัตกรรมการบริหารวิชาการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามแนวคิดคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต ฉบับที่ 1 โดยการนำข้อมูลค่าดัชนีการจัดเรียงลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นในจากแบบสอบถามในระยะที่ 2 ข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในระยะที่ 1 และประกอบกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนต้นแบบ เพื่อเชื่อมโยงหาจุดที่เหมาะสมและมีความเป็นไปได้ นำมาร่างนวัตกรรม

3.2 การประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของ (ร่าง) นวัตกรรมการบริหารวิชาการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามแนวคิดคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต ฉบับที่ 1 โดยผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งใช้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญ จำนวน 15 ท่าน ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านนวัตกรรมและการบริหารวิชาการ จำนวน 5 ท่าน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จำนวน 5 ท่าน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านคุณลักษณะของเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต จำนวน 5 ท่าน และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของนวัตกรรมฯ

3.3 การประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของร่างนวัตกรรมฯ ฉบับที่ 2 โดยการประชุมสนทนากลุ่ม (Focus group) ของผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 ท่าน โดยผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบประเมินนวัตกรรมผ่านการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) เพื่อตรวจสอบความเหมาะสม ประเมินความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของนวัตกรรม

3.4 การปรับปรุงพัฒนา (ร่าง) นวัตกรรมฉบับที่ 2 เป็นนวัตกรรมฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัย

ผลการพัฒนานวัตกรรมการบริหารวิชาการโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต จากการศึกษากรอบแนวคิดงานวิจัย จากการทบทวนเอกสาร งานวิจัย และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ในขั้นตอนการวิจัยในระยะที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบันสภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นในการพัฒนาการบริหารวิชาการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามแนวคิดคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต ในขั้นตอนการวิจัยในระยะที่ 2 และการพัฒนานวัตกรรมการบริหารวิชาการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามแนวคิดคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต ตามกระบวนการคิดเชิงออกแบบ ในขั้นตอนการวิจัยในระยะที่ 3 โดยสามารถนำเสนอรายละเอียดของนวัตกรรมฉบับสมบูรณ์ได้ดังนี้

นวัตกรรมการบริหารวิชาการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามแนวคิดคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต ผลการพัฒนานวัตกรรมการบริหารวิชาการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามแนวคิดคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต สามารถสรุปได้ ดังนี้

ชื่อนวัตกรรม นวัตกรรมการบริหารวิชาการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต (An Innovation in academic administration to enhance the Muslim youth characteristics for future global society)

ลักษณะของนวัตกรรม นวัตกรรมการบริหารวิชาการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคตเป็นนวัตกรรมในการบริหารงานวิชาการด้านการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผล นับว่าเป็นแนวทางใหม่ที่มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต ซึ่งการพัฒนานวัตกรรมได้มาจากการศึกษาศึกษากรอบแนวคิดการบริหารวิชาการ การวิเคราะห์องค์ประกอบกรอบแนวคิดคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต การศึกษาแนวคิด

ทฤษฎี การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การทำการศึกษาสภาพที่พึงประสงค์ของการพัฒนาการบริหาร วิชาการสู่การพัฒนาคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต จากการตอบแบบสอบถาม และจาก การสัมภาษณ์เชิงลึกโดยผู้บริหารโรงเรียน หัวหน้างานหลักสูตร ครูผู้สอน เป็นผู้ให้ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้เชิง ปริมาณ และจากการวิเคราะห์เชิงอุปนัยมาทำความเข้าใจกับปัญหา (Empathize) วิเคราะห์อย่างลึกซึ้งเพื่อ กำหนดปัญหา (Define) หลังจากนั้นกำหนดการสัมภาษณ์โรงเรียนที่มีแนวปฏิบัติที่ดี และนำข้อมูลที่ได้จาก การสัมภาษณ์มาศึกษาออกแบบร่างนวัตกรรมเพื่อพัฒนาการบริหารงานวิชาการตามแนวคิดคุณลักษณะ เยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคตด้วยแนวคิดเชิงออกแบบ ซึ่งเป็นขั้นตอนของการสร้างนวัตกรรมต้นแบบ (Prototype) จากนั้นนำนวัตกรรมต้นแบบที่ออกแบบได้ ให้ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินเพื่อหาความเหมาะสมและ ความเป็นไปได้นำมาปรับปรุง และการสนทนากลุ่มจากผู้แทนกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อทดสอบความสมบูรณ์ของ นวัตกรรม (Test) และพัฒนาเป็นนวัตกรรมการบริหารวิชาการโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเพื่อเสริม สร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคตฉบับสมบูรณ์

วัตถุประสงค์ของนวัตกรรม 1) เพื่อพัฒนาการบริหารวิชาการโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตาม แนวคิดคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต 2) เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับ สังคมโลกอนาคตให้แก่ผู้เรียน

ผลลัพธ์ของนวัตกรรม ผู้เรียนมีคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต ผู้บริหารและครู ได้รับการพัฒนาศักยภาพในกระบวนการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และการวัด ประเมินผลในการพัฒนาคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคตของผู้เรียน โรงเรียนมีแนวทางใน การบริหารวิชาการเพื่อเสริมสร้างผู้เรียนให้มีคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต และได้รับ ความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต นำมาสู่การยอมรับและสร้างความน่าเชื่อถือ ไว้วางใจจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย หน่วยงานระดับนโยบาย สามารถนำแนวคิด หลักการ และกระบวนการบริหารวิชาการของการบริหารวิชาการโรงเรียนเอกชนสอน ศาสนาอิสลามตามแนวคิดคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคตไปประยุกต์ใช้ หรือเป็นแนวทาง ให้กับสถานศึกษาอื่น ๆ

องค์ประกอบของนวัตกรรม ประกอบด้วย 3 นวัตกรรมย่อย ได้แก่ 1) นวัตกรรมการพัฒนาหลักสูตร เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต ด้านการเรียนรู้ ด้านความคิด และด้านการ ปรับตัว (Curriculum to enhance the Muslim youth characteristics for future global society in learning, thinking, and adapting) 2) นวัตกรรมจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ เยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต ด้านความคิด ด้านการปรับตัว และด้านการเรียนรู้ (Learning Management Muslim youth characteristics for future global society in thinking, adapting, and learning) 3) นวัตกรรมการวัดและประเมินผลเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลก อนาคต ด้านความคิด และด้านการเรียนรู้ (Measurement and evaluation Muslim youth characteristics for future global society in thinking and learning)

ภาพที่ 2 แผนภาพนวัตกรรมการบริหารวิชาการเพื่อเสริมสร้าง
คุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต (ที่มา: Assomadee, 2024)

อภิปรายผล

จากผลการพัฒนานวัตกรรมการบริหารวิชาการสู่การพัฒนากรอบความคิดผู้ประกอบการของนักเรียนมัธยมศึกษา คือ นวัตกรรมการบริหารวิชาการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต (An Innovation in academic administration to enhance the Muslim youth characteristics for future global society) ประกอบด้วย 3 นวัตกรรมย่อย ซึ่งมีประเด็นการอภิปรายที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

นวัตกรรมย่อยที่ 1 นวัตกรรมการพัฒนาหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต ด้านการเรียนรู้ ด้านความคิด และด้านการปรับตัว

นวัตกรรมการพัฒนาหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต เป็นนวัตกรรมย่อยของนวัตกรรมการบริหารวิชาการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลก

อนาคต โดยการพัฒนาหลักสูตร การกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดของหลักสูตร และการประเมินผลการใช้หลักสูตร เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคตของผู้เรียน โดยการใช้การบูรณาการหลักสูตรกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม กำหนดตัวชี้วัดที่สามารถวัดได้และมีเกณฑ์ที่ชัดเจน ผ่านแบบประเมินที่หลากหลายและประเมินผ่านการปฏิบัติจริง มีการกำหนดเป้าหมายในแต่ละช่วงชั้นให้ชัดเจนและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและอัตลักษณ์ประเพณีบริบทของพื้นที่ รวมถึงคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย และให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการประเมิน โดยเน้นการเสริมสร้างผู้เรียน ด้านการเรียนรู้ ใ้รู้เท่าทันและมีความฉลาดรู้ทางเทคโนโลยีดิจิทัล ใ้เรียนรู้ตลอดชีวิต ด้านความคิด ให้สามารถคิดวิเคราะห์เชิงวิพากษ์และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และด้านการปรับตัว ใ้มีความสามารถในการจัดการวิกฤตและการแก้ปัญหา และมีความฉับไวในการปรับตัว

สอดคล้องกับ (Wachama et al., 2021) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับกลยุทธ์การสอนอิสลามศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 สำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดภาคใต้ จากการศึกษาพบว่าสภาพและปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาในปัจจุบันพบว่ามี 5 ประเด็นหลัก คือ 1) เป้าหมายการพัฒนาผู้เรียนไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงพัฒนาผู้เรียนในยุคปัจจุบัน 2) หลักสูตรเน้นสาระเนื้อหามากกว่ากระบวนการเรียนรู้ 3) สาระเนื้อหาไม่ครอบคลุมประเด็นการพัฒนาผู้เรียนตามเป้าหมายการศึกษาอิสลาม 4) สาระเนื้อหาขาดการบูรณาการระหว่างกันหรือการบูรณาการกับสาระอื่น ๆ และ 5) หลักสูตรขาดการเชื่อมโยงกับสถานการณ์และความจำเป็นของบริบทพื้นที่ภาคใต้และสังคมไทย และแนวทางการแก้ปัญหาหลักสูตรที่สำคัญมี 2 แนวทางหลัก คือ 1) การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดสมรรถนะเป็นฐาน และ 2) จัดสาระการเรียนรู้ตามแนวคิดจากสถานการณ์เป็นฐาน (Scenario-based learning)

นวัตกรรมย่อยที่ 2 นวัตกรรมจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต ด้านความคิด ด้านการปรับตัว และด้านความรู้

นวัตกรรมจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคตเป็นนวัตกรรมย่อยของนวัตกรรมการบริหารวิชาการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต โดยการพัฒนาการวางแผนการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอน และกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคตของผู้เรียน โดยการใช้การบูรณาการองค์ความรู้กับหลักคำสอนศาสนาอิสลามในการวางแผนการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมต่างๆ มีการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบที่หลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและอัตลักษณ์ประเพณีบริบทของพื้นที่ รวมถึงคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สอนแบบ **Active Learning** มีการร่วมมือและการพัฒนาการสอนระหว่างเพื่อนครู การลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ การใช้ระบบฮาลากอฮู (กลุ่มศึกษา) มาช่วยในการจัดการเรียนการสอน และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเน้นการเสริมสร้างผู้เรียน ด้านความคิด ใ้มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์เชิงวิพากษ์และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ด้านการปรับตัว ใ้มีความสามารถในการจัดการวิกฤตและการ

แก้ปัญหา มีความยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลง และด้านการเรียนรู้ ให้รู้เท่าทันและมีความฉลาดรู้ทางเทคโนโลยีดิจิทัล และใฝ่เรียนรู้ตลอดชีวิต

สอดคล้องกับ Office of the Educational Council (2020) ระบุว่า การจัดการเรียนการสอน บูรณาการแบบสอดแทรก (Infusion) เป็นการสอนที่ผู้สอนรายวิชาหนึ่งสอดแทรกเนื้อหาของรายวิชาอื่นเข้าไปในรายวิชาของตนเอง และการสอนบูรณาการแบบคู่ขนาน (Parallel Instruction) เป็นการสอนที่มีผู้สอน ตั้งแต่สองคนขึ้นไป วางแผน การสอนร่วมกันแต่สอนต่างวิชากัน มีการกำหนดหัวเรื่อง การสอนร่วมกันแล้ว นำสู่ความคิดรวบยอดร่วมกัน การเรียนการสอนแบบบูรณาการ เป็นการเชื่อมโยงทั้งสอดแทรกเนื้อหาทักษะ กระบวนการ ทักษะปฏิบัติของสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ กับหัวเรื่องที่ต้องการสอนอย่างเหมาะสม ซึ่งทำให้ผู้เรียน ได้พัฒนาปัญญาด้านต่าง ๆ สอดคล้องกับ Kuakul & Wae-useang (2017) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง การ พัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อสร้าง ผู้เรียนสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ พบว่า ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามส่วนใหญ่ คือ ครูที่สอนรายวิชาสามัญจะมีความชำนาญศาสตร์สามัญเพียงอย่างเดียว จึงอาจทำให้ขาดศาสตร์ด้านศาสนา ส่วนครูที่สอนรายวิชาศาสนา (อิสลาม) จะมีความชำนาญศาสตร์ด้านศาสนา อาจจะทำให้ขาดความเชี่ยวชาญ ด้านสามัญ ดังนั้นการที่ครูมีความชำนาญที่แยกส่วนอย่างชัดเจนดังกล่าว อาจทำให้ขาดการเชื่อมโยงระหว่าง รายวิชาศาสนาและสามัญ ในขณะที่ความเป็นจริงแล้วอิสลามส่งเสริมการจัดการศึกษาที่ครอบคลุมทั้งทางโลก และทางธรรม ดังนั้น การบูรณาการการสอนรายวิชาศาสนาและสามัญให้อยู่ในก้อนเดียวกัน จึงมีความจำเป็น ที่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจะต้องปฏิบัติ และครูผู้สอนต้องมีพื้นฐานด้านศาสนาและสามัญ ซึ่ง สามารถเชื่อมโยงศาสตร์ทางโลกและทางธรรมได้ จึงทำให้การสร้างผู้เรียนสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มีความ ชัดเจนและบรรลุตามเป้าหมายในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษา

นวัตกรมย่อยที่ 3 นวัตกรรมการวัดและประเมินผลเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิม สำหรับสังคมโลกอนาคต ด้านความคิด และด้านการเรียนรู้

นวัตกรรมการวัดและประเมินผลเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต เป็นนวัตกรมย่อยของนวัตกรรมการบริหารวิชาการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลก อนาคต โดยการพัฒนาการวัดและประเมินผลเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลก อนาคตของผู้เรียน โดยใช้วิธีการที่หลากหลายทั้งที่เป็นแบบทดสอบ และการสังเกตพฤติกรรมจากสภาพการปฏิบัติจริง กำหนดให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ประเมิน ใช้วิธีการวัดและประเมินผลเป็นรายบุคคล เพื่อ เป็นการพัฒนาผู้เรียนไม่ใช่การตัดสินผู้เรียน โดยเน้นการเสริมสร้างผู้เรียน ด้านความคิด ให้มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์เชิงวิพากษ์และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และด้านการเรียนรู้ ให้ สามารถรู้เท่าทันและมีความฉลาดรู้ทางเทคโนโลยีดิจิทัล และใฝ่เรียนรู้ตลอดชีวิต

สอดคล้องกับ Phuengngan (2017) ให้ความหมายว่า การวัดและประเมินผล หมายถึง การกำหนด ระเบียบในการวัดและประเมินผลของสถานศึกษา การพัฒนาเครื่องมือในการวัดและประเมินผลการเรียนตาม

ตัวชี้วัด การนำผลไปพัฒนาผู้เรียน และการเผยแพร่ข้อมูลจากการวัดและประเมินผล สอดคล้องกับ Ministry of Education (2010) กำหนดหลักในการวัดและประเมินผล ในหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา มาตรา 26 ระบุว่า ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกต พฤติกรรม การเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา เครื่องมือที่ใช้วัดผลการเรียนของผู้เรียนควรมีความหลากหลาย เพราะการวัดผลการเรียนของผู้เรียนบางด้าน เช่น ด้านจิตพิสัย ด้านทักษะพิสัย ควรใช้เครื่องมือวัดผลหลายแบบประกอบกันเพื่อให้ได้ข้อมูลเพียงพอสำหรับการประเมินผลการเรียน และควรคำนึงถึงภาษา และเวลาให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะและระดับชั้นเรียนของผู้เรียนด้วย บางกรณีอาจใช้วิธีการสัมภาษณ์ บางสถานการณ์อาจใช้วิธีการสอบปากเปล่า หรือการใช้แบบทดสอบ ซึ่งเครื่องมือในการวัดและประเมินผลควรมีการปรับปรุงเพื่อให้เหมาะสมและทันสมัยยิ่งขึ้น การประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) คือ การประเมินผลที่ใช้วิธีการและ เกณฑ์ที่หลากหลายในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ความสามารถ และ คุณลักษณะต่าง ๆ ของผู้เรียนอย่างเต็มเวลาของกิจกรรมในแต่ละโปรแกรม โดยให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมหรือ สร้างผลงานออกมาเพื่อแสดงตัวอย่างของความรู้และทักษะที่ตนมี ซึ่งกิจกรรมที่นำมาใช้ในการประเมินนั้น จะมีลักษณะเหมือน และเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเรียนรู้มากกว่าเป็นการทดสอบ และข้อมูลของการ ประเมินผลได้มาจากการเก็บรวบรวมผลงานที่ผู้เรียนได้ปฏิบัติอย่างสอดคล้องกับชีวิตประจำวัน การสังเกต พฤติกรรม ควบคู่ไปกับการทดสอบความรู้ความเข้าใจ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ หน่วยงานในระดับนโยบายในพื้นที่หรือผู้บริหาร การศึกษาในระดับเครือข่ายโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ควรให้ความสำคัญในการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดนโยบายการบริหารโรงเรียน การบริหารงาน วิชาการ การจัดการเรียนการสอน และการพัฒนาการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มี คุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต โดยเฉพาะคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลก อนาคตที่เน้นการเสริมสร้างผู้เรียน ด้านความคิด ให้มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์เชิงวิพากษ์และการคิด อย่างมีวิจารณญาณ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และด้านการเรียนรู้ ให้สามารถรู้เท่าทันและมีความฉลาดรู้ทาง เทคโนโลยีดิจิทัล และใฝ่เรียนรู้ตลอดชีวิต

เนื่องจากผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคตที่มีลำดับความต้องการ จำเป็นในการพัฒนาสูงที่สุดสองอันดับแรก คือ ด้านความคิด การคิดวิเคราะห์เชิงวิพากษ์และการคิดอย่างมี วิจารณญาณ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และด้านการเรียนรู้ รู้เท่าทันและมีความฉลาดรู้ทางเทคโนโลยีดิจิทัล และใฝ่เรียนรู้ตลอดชีวิต

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาวิจัยแนวทางการพัฒนาบุคลากรเพื่อ เสริมสร้างและพัฒนาผู้เรียน ให้มีคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคต เนื่องจากผลการวิจัย

พบว่า ในการบริหารงานวิชาการ ทั้งการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผล ครูผู้สอนนับว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนรู้ ดังนั้นจึงควรพัฒนาแนวทางการพัฒนาบุคลากรให้มีคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคตเพื่อเป็นแบบให้แก่ผู้เรียน และมีความสามารถในการจัดการเรียนสอนเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนมุสลิมสำหรับสังคมโลกอนาคตในผู้เรียนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- Assomadee, M. (2024). *Guidelines for developing assalam network school management based on the concept of good Muslim characteristics*. [Unpublish Master's thesis] Chulalongkorn University. <https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/4404/>
- Baka, M. & Narongraksakhet, I. (2009). The Status Problems and Guidelines for the Administration of Private Islamic Schools in the Three Southern Border Provinces. *Parichart Journal*, 22(1), 131-139. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/parichartjournal/article/view/70070>
- Carneiro, R., & Draxler, A. (2008). Education for the 21st Century: Lessons and Challenges. *European journal of education*, 43(2), 149-160. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1465-3435.2008.00348.x>
- Crittenden, V., & Peterson, R. A. (2019). Digital disruption The Transdisciplinary Future of Marketing Education. *Journal of Marketing Education*, 41(1), 3-4. <https://doi.org/10.1177/0273475319825534>
- Eryandi, K., & Nuryanto, A. (2020). 21st Century skills of life career skills in productive learning of vocational high school of technical expertise engineering in Yogyakarta City. *American Journal of Educational Research*, 8(7), 480-484. <https://www.sciepub.com/EDUCATION/abstract/12036>
- Foray, D., & Lundvall, B. A. (1998). *The knowledge-based economy: from the economics of knowledge to the learning economy*. The economic impact of knowledge, 115-121. <https://doi.org/10.1016/B978-0-7506-7009-8.50011-2>
- Fua, J., Rahma, Nurlila, R., & Wekke, I. S. (2018). *Strategy of Islamic education in developing character building of environmental students in Indonesia*. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science . <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/175/1/012149>
- Griffin, P., McGaw, B., & Care, E. (2012). *Assessment and Teaching of 21st Century Skills*. London: Springer, Dordrecht. <https://s2pnd-matematika.fkip.unpatti.ac.id/wp-content/uploads/2022/10/Assessment-and-Teaching-of-21st-Century-Skills-Methods-and-Approach.pdf>
- Jerald, C. D. (2009). *Defining a 21st century education*: Center for Public education. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=0252e811a5dee8948eb052a1281bbc3486087503>

- Keokul, Y., & Wae-useang, N. (2017). The state and problems of academic administration of private Islamic schools in southern border provinces. *AL-NUR Journal of Graduate School*, 12(23), 123-133. https://so01.tci-thaijo.org/index.php/NUR_YIU/article/view/91521
- Laeheem, K., Baka, D., Tahe, H., & Walee, S. (2019). Action research on maintaining islamic way of behavior of youth in the Three Southern Border Provinces: A case study of Sarong Village, Yarang Sub-district, Khotoom District, Pattani Province. *Parichart Journal*, 32(1), 361-387. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/parichartjournal/article/view/88034>
- Ministry of Education. (2010). *The National Education Act B.E. 2542 and its amendments (No. 2) B.E. 2545 and (No. 3) B.E. 2553*. http://www.bic.moe.go.th/images/stories/5Porobor_2542pdf.pdf
- Office of the Educational Council, Ministry of Education. (2020). *Condition of Thai education 2018/2019, Educational Reform in the Digital Era*. Bangkok: Parbim Printing. <https://online.fliphtml5.com/wbpvz/ydoe/#p=1>
- Phuengngen, P. (2017). *Guidelines for academic administration of primary schools based on the concept of the integration of the public sector in developing the quality of students*. [Unpublish Master's thesis] Chulalongkorn University. <http://doi.org/10.58837/CHULA.THE.2017.1008>
- Sari, D. P. (2020). Challenge of learning english from revolution as 21st century learning for communities 5.0. *Acitya Journal of Teaching & Education*, 2(1), 34-41 <https://doi.org/10.30650/ajte.v2i1.280>
- Thothing, J., & Yisunsong, A. (2016). The Status, Problems, and Guidelines for the Administration of Intensive Islamic Studies Curriculum in Government Schools in Songkhla Province. *Al-Hikmah Journal* 6(12), 121-134. [https://so01.tci-thaijo.org/index.php/HIKMAH/article /view/116352/89566](https://so01.tci-thaijo.org/index.php/HIKMAH/article/view/116352/89566)
- Voogt, J., & Roblin, N. P. (2010). *21st CENTURY SKILLS DISCUSSION PAPER*. Enschede, Netherlands, University of Twente. https://www.21stcenturyskills.nl/download/21_st_century_skills__UT_discussie_paperNL.pdf
- Wachama, M., songmuang, J., Assalihee, M., Boonsuk, Y., & Saithon, S. (2021). Twenty-First Century Desirable Characteristics of Islamic Studies Learners in Thai Private Islamic Schools. *Journal of Information and Learning*, 32(2), 40–50. <https://doi.org/10.14456/jil.2021.9>

วะสะฎียะฮ์: คุณสมบัติและการประยุกต์ใช้หลักวะสะฎียะฮ์ในหลักสูตรศิลปศาสตร บัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษาและกฎหมายอิสลาม คณะวิทยาการอิสลาม

Received: January 21, 2025, Revised: June 05, 2025, Accepted: June 27, 2025

อุสมาน ยูनु¹ อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต²

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาคุณสมบัติของหลักวะสะฎียะฮ์ในอิสลาม 2) เพื่อศึกษารูปแบบการประยุกต์ใช้หลักวะสะฎียะฮ์ในหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษาและกฎหมายอิสลาม คณะวิทยาการอิสลาม

วิธีการศึกษา การศึกษานี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาวิเคราะห์เอกสารที่เป็นแหล่งปฐมภูมิ เช่น หนังสือตฟสีร์ของอิบนุกะษีร (*Ibn Kathir*) อิบนุ อัลอะเราะบี (*Ibn Al-Arabi*) อัชชันกิฎีย (*As-Shanqity*) อัฏฏะบะรีย (*At-Tabari*) หนังสืออรรถาธิบายหะดีษของอัลบุคอรีย (*Al-Bukhari*) โดยอิบนุ หะญูร (*Ibn Hajar*) และหนังสืออรรถาธิบายหะดีษของมุสลิม (*Muslim*) โดยอันนะวะวีย (*Annawawi*) รวมถึงหนังสืออัฏฏะฮะวียะฮ์ (*At-Tahawiyah*) นอกจากนี้ก็มีข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกจากคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวะสะฎียะฮ์ ซึ่งคัดเลือกด้วยวิธีแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

ผลการศึกษา พบว่า วะสะฎียะฮ์เป็นหลักการสำคัญที่มีความโดดเด่นในศาสนาอิสลาม เป็นหลักการที่มีคุณลักษณะที่ปราศจากความสุดโต่ง และความหย่อนยาน วะสะฎียะฮ์ประกอบด้วย 5 คุณลักษณะหลักที่สำคัญ คือ 1) ความดีงามและความประเสริฐ 2) ความเที่ยงตรงและการดำรงไว้ซึ่งความถูกต้อง 3) ความยุติธรรมและวิทย์ปัญญา 4) ความสะดวกง่ายดายและไม่ลำบากในการปฏิบัติ 5) ความเป็นกลางและสมดุล หลักวะสะฎียะฮ์ดังกล่าวถูกนำมาประยุกต์ใช้ในหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษาและกฎหมายอิสลาม คณะวิทยาการอิสลาม โดยได้กำหนดไว้ใน PLO 7 และ PLO 8

การนำผลการศึกษาไปใช้ คุณสมบัติของหลักวะสะฎียะฮ์สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับหลักสูตรต่าง ๆ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้หน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในส่วนของหลักสูตรนั้น หลักวะสะฎียะฮ์สามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุ PLOs และ CLOs อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ วะสะฎียะฮ์, ผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตร, ผลลัพธ์การเรียนรู้ของรายวิชา

¹ Ph.D. (Islamic law) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี อีเมล usamarn.y@psu.ac.th

² Ph.D. (Curriculum and Instruction) ศาสตราจารย์ คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี อีเมล ibrahem.n@psu.ac.th

Wasatiyyah: Characteristics, Approaches and Its Application in the Curriculum of the Bachelor of Arts Program in Islamic Studies and Islamic Law, Faculty of Islamic Sciences

Usamarn Yunu¹ Ibrahim Narongraksakhet²

Abstract

Objectives: Aimed to study 1) Characteristics of the principles of Wasatiyyah in Islam, and 2) Application of the principles of Wasatiyyah in the curriculum of the Bachelor of Arts Program in Islamic Studies and Islamic Law, Faculty of Islamic Sciences.

Methodology: This study employed a qualitative approach that was documentary study through the analysis of primary sources that included tafsir works by Ibn Kathir, Ibn Al-Arabi, As-Shanqity, and At-Tabari, as well as hadith commentaries by Ibn Hajar (on Al-Bukhari) and Annawawi (on Muslim), and the text of *At-Tahawiyah*. Additional data were collected from unstructured interviews with selected experts in Wasatiyyah, by purposive sampling method.

Findings: Wasatiyyah was found to be a significant principle in Islam showing about moderation and balance. Wasatiyyah consisted of 5 important characteristics. 1) Goodness and nobility 2) Accuracy. 3) Justice and wisdom 4) Convenience and ease of practice 5) Neutrality and balance. Such Wasatiyyah principles had been applied in the Curriculum of the Bachelor of Arts degree, Islamic Studies and Islamic Law, Faculty of Islamic Sciences. Its application was in PLO 7 and PLO 8.

Application of Findings: The qualities of Wasatiyyah could be applied in various curricula, departments, and organizations. Besides that, it could be used in teaching and learning to achieve PLOs and CLOs.

Keywords: Wasatiyyah, Program Learning Outcomes (PLOs), Course Learning Outcomes (CLOs)

¹ Ph.D. (Islamic law), Assistant Professor, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus,
Email: usamarn.y@psu.ac.th

² Ph.D. (Curriculum and Instruction), Professor, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus,
Email: ibrahem.n@psu.ac.th

บทนำ

อิสลามเป็นศาสนาแห่งสันติภาพที่ถูกประทานลงมาเพื่อเป็นความเมตตาแก่ชาวโลก อิสลามจะมีคุณลักษณะอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญคือความเป็นวะสะฎียะฮ์ (WASATIYYAH) ซึ่งหมายถึง ดุลยภาพหรือความเป็นกลางที่มีคุณสมบัติของความดีงาม ไม่สุดโต่งและไม่หย่อนยาน (Kamali, 2010; al-Qaradawi, 2010) การกำหนดคุณสมบัติหรือเกณฑ์ของหลักวะสะฎียะฮ์เป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะช่วยเป็นกรอบในการนำหลักการนี้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในสังคมไทยและในองค์กรต่าง ๆ การนำหลักการวะสะฎียะฮ์มาใช้จะช่วยให้คนในสังคมสามารถดำเนินชีวิตตามแนวทางที่ถูกต้อง มีความความยุติธรรม และมีความสมดุลในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นในด้านสังคม การเมือง หรือเศรษฐกิจ (Mohd Nor, 2013)

ในด้านการศึกษา การนำหลักการวะสะฎียะฮ์มาใช้ในหลักสูตรอิสลามศึกษาและกฎหมายอิสลาม จะช่วยยกระดับการศึกษาสู่ภาคปฏิบัติที่เหมาะสมในสังคม โดยส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในศาสนาอิสลามที่ไม่เคร่งเครียดหรือสุดโต่ง และสามารถสร้างสังคมที่มีความยุติธรรมและความสมดุล เพราะการเข้าใจและนำหลักวะสะฎียะฮ์ไปใช้ในชีวิตประจำวันจะช่วยให้ผู้คนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขได้อย่างแท้จริง (Salleh, 2015)

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1) เพื่อศึกษาคุณสมบัติของหลักวะสะฎียะฮ์ในอิสลาม 2) เพื่อศึกษารูปแบบการประยุกต์ใช้หลักวะสะฎียะฮ์ในหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษาและกฎหมายอิสลาม คณะวิทยาการอิสลาม

คำถามวิจัย

1) คุณสมบัติของหลักวะสะฎียะฮ์ในอิสลามมีอะไรบ้าง 2) รูปแบบการนำหลักวะสะฎียะฮ์มาประยุกต์ใช้ในหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษาและกฎหมายอิสลามมีลักษณะเป็นอย่างไร

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อมูลได้มาจากการศึกษาจากเอกสารที่เน้นการศึกษาเอกสารที่เป็นแหล่งปฐมภูมิ ซึ่งประกอบด้วยหนังสือตัฟซีร (การอธิบายอัลกุรอาน) ที่เป็นที่ยอมรับในแวดวงวิชาการอิสลาม ตัฟซีรดังกล่าวประกอบด้วย หนังสือตัฟซีรของอิบน์คาซีร์ (Ibn Kathir) อิบน์ อัลอะเราะบี (Ibn Al-Arabi) อัซซันกิฎีย์ (As-Shanqity) อัฏฏะฮะบะรีย์ (At-Tabari) หนังสืออธิบายหะดีษของอัลบุคอรีย์ (Al-Bukhari) โดยอิบน์ หะญัร (Ibn Hajar) และหนังสืออธิบายหะดีษของมุสลิม (Muslim) โดยอันนะวะวีย์ (Annawawi) รวมถึงหนังสืออัฏฏะฮะวียะฮ์ (At-Tahawiyah)

นอกจากนั้นข้อมูลอีกบางส่วนได้มาจากการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นคณาจารย์สายวิชาการของคณะวิทยาการอิสลามจำนวน 10 คน และผู้ทรงคุณวุฒิจากสายอำนาจการที่มีประสบการณ์ด้านวะสะฎียะฮ์อีกจำนวน 5 คน ผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลหลักไว้ดังนี้ 1) มีคุณวุฒิระดับปริญญาตรีขึ้นไปในสาขาอิสลามศึกษา หรือสาขาที่เกี่ยวข้อง 2) มีประสบการณ์ในการบริหารองค์กรที่เกี่ยวข้องด้านวะสะฎียะฮ์อย่างน้อย 2 ปี 3) ผู้ที่มีบทบาทในการเผยแผ่อิสลามในสังคมโดยยึดหลักวะสะฎียะฮ์ เครื่องมือที่ใช้

ในการสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง ข้อมูลที่ได้จะวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเนื้อหา (Content analysis) แล้วนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

ผลการศึกษา

งานวิจัยนี้ได้กำหนดคำถามวิจัยไว้ 2 ข้อ คือ 1) คุณสมบัติของหลักวะสะฎียะฮ์ในอิสลามมีอะไรบ้าง และ 2) รูปแบบการนำหลักวะสะฎียะฮ์มาประยุกต์ใช้ในหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา และกฎหมายอิสลามมีลักษณะเป็นอย่างไร

เพื่อตอบคำถามวิจัยข้อที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า คุณสมบัติของหลักวะสะฎียะฮ์ในเชิงวิชาการหมายถึงหลักสายกลางแห่งอิสลามที่ปราศจากความสุดโต่งและความหย่อนยาน หลักวะสะฎียะฮ์ประกอบด้วยคุณสมบัติหลายประการคือ ความดีงามและความประเสริฐ ความเที่ยงตรงและการดำรงไว้ซึ่งความถูกต้อง ความยุติธรรมและวิทย์ปัญญา ความสะดวกง่ายดายและไม่ลำบากในการปฏิบัติ ความเป็นกลางและมีดุลยภาพ

คุณสมบัติของหลักวะสะฎียะฮ์ในเชิงศาสตร์ชะรีอะฮ์ หมายถึง การดำรงอยู่ในสถานะที่ไม่สุดโต่งและไม่หย่อนยาน นอกจากนี้ยังต้องมีคุณสมบัติแห่งความดีงามต่าง ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของอิสลามอย่างชัดเจน ส่วนใหญ่ของนักปราชญ์มุสลิม และนักวิชาการอิสลามร่วมสมัย จะสรุปนิยามของวะสะฎียะฮ์เชิงชะรีอะฮ์ หมายถึง การยึดแนวทางที่เที่ยงตรงที่อยู่ในสถานะความเป็นกลางระหว่างความสุดโต่ง และความหย่อนยาน วะสะฎียะฮ์มีคุณสมบัติที่ชัดเจน คือ การยึดแนวทางที่เที่ยงตรง อยู่ตรงกลางระหว่างความสุดโต่งและความหย่อนยาน มีความยุติธรรมและวิทย์ปัญญา มีความประเสริฐและความดีงาม ดำรงไว้ซึ่งความถูกต้อง มีดุลยภาพแห่งอิสลาม (As-Sinea, 2004; Yunu & Samoh, 2018) และยังมีการขยายความว่า ความเป็นสายกลางนี้จะไม่สามารถบรรลุผลได้ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องอะกีดะฮ์ (ความเชื่อ) เรื่องอะมัลอิบาดะฮ์ (หลักการเคารพภักดี) การเรียนรู้ หรือการตะวะฮ์ (การเชิญชวน) และอื่น ๆ นอกจากจะต้องยึดถือปฏิบัติให้สอดคล้องกับอัล-กุรอาน อัซซุนนะฮ์ และหนทางของบรรดามุอ์มิน (ผู้ศรัทธา) ที่ใช้เป็นหลักฐานในการดำเนินชีวิตอย่างมีความหมาย และถูกต้องตามหลักการอิสลาม (As-Sinea, 2004; Katih, 2019) ท่านอิบนุญะมัยยะฮ์ กล่าวว่า ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาที่มีลักษณะของหลักวะสะฎียะฮ์ที่ครอบคลุมทุกด้าน รวมถึง หลักเตฮะฮิด (หลักการให้เอกภาพแด่พระองค์อัลลอฮ์) หลักอิหม่าน (การศรัทธา) และข้อบัญญัติต่าง ๆ ของอิสลาม (As-Sinea, 2004; Yunu, 2022)

โดยสรุปแล้วขอบเขตสำคัญของหลักวะสะฎียะฮ์ คือ ความเป็นกลาง การอยู่ตรงกลาง หรือสายกลาง สิ่งทั้งหมดนี้ เป็นสำนวนที่ใช้ได้กับหลักวะสะฎียะฮ์ แต่สิ่งเหล่านี้จะต้องประกอบกับคุณสมบัติของหลักวะสะฎียะฮ์ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น เพราะความหมายแห่งความดีงามเหล่านั้นต้องรวมอยู่ในคำว่า “วะสะฎียะฮ์” หรือ “ออดีดัล” เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ในสถานะที่เป็นกลางได้อย่างแท้จริง

เพื่อตอบคำถามวิจัยข้อที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้คุณสมบัติของหลักวะสะฎียะฮ์ในหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษาและกฎหมายอิสลาม คณะวิทยาการอิสลาม (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2565) เป็นการกำหนดผลการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับหลักวะสะฎียะฮ์ (PLO) ที่ชัดเจน โดยเฉพาะ

การกำหนดใน PLO 7 และ PLO 8 ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ PLO 7 ได้กำหนดผลการเรียนรู้ให้มุ่งเน้นการวินิจฉัยปัญหาร่วมสมัยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยอิงจากหลักกฎหมายอิสลามบนพื้นฐานหลักวะสะฎียะฮ์ ซึ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจและประเมินสถานการณ์ในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Fais, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, 2022. p. 10) ส่วนใน PLO 8 ได้กำหนดผลการเรียนรู้ให้มุ่งเน้นการบูรณาการและประยุกต์ใช้หลักกฎหมายอิสลามร่วมกับกฎหมายไทย เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาและจัดการสังคมได้อย่างเหมาะสมและสร้างสรรค์ โดยเฉพาะในประเด็นร่วมสมัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การกำหนดผลการเรียนรู้ใน PLO เหล่านี้แสดงถึงความมุ่งมั่นในการสร้างบัณฑิตให้มีความรู้ และความเข้าใจที่ลึกซึ้งในหลักการวะสะฎียะฮ์ในอิสลาม เพื่อบูรณาการเข้ากับกฎหมาย และสังคมไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Fais, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, 2022, p. 10) การประยุกต์ใช้หลักอรรถะวะสะฎียะฮ์ในการศึกษากฎหมายและการจัดการสังคม เนื้อหาโดยสรุปมีดังนี้ คือ

PLO 7: การวินิจฉัยปัญหาร่วมสมัย นักศึกษาเรียนรู้การจากวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยยึดหลักวะสะฎียะฮ์ที่ประกอบด้วยคุณสมบัติ 5 ประการ เช่น ความดีงาม ความเที่ยงตรง ความยุติธรรม ความสะอาด และความเป็นกลาง และนักศึกษามีแนวทางการพิจารณา คือ 1) จุดกลาง หาจุดสมดุลระหว่างความต้องการและสิทธิของแต่ละวัฒนธรรม 2) ความเป็นธรรม ตัดสินใจโดยไม่เลือกปฏิบัติ 3) การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (Fais, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, 2022, p.10) PLO 8: การบูรณาการและประยุกต์ใช้หลักกฎหมาย ซึ่งนักศึกษาเรียนรู้การบูรณาการหลักกฎหมายอิสลามกับกฎหมายไทย เพื่อแก้ปัญหาและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยผู้สอนมีกลยุทธ์การสอนดังนี้คือ 1) การผสมผสานที่สมดุล สร้างความสมดุลระหว่างกฎหมายทั้งสอง 2) การพัฒนากฎหมายออกแบบกฎหมาย และนโยบายที่ตอบสนองต่อปัญหาสังคม 3) การสร้างสรรค์และสนับสนุนวิธีการแก้ปัญหาที่ยืดหยุ่น

เพื่อให้บรรลุ PLO 7 และ PLO 8 หลักสูตรได้กำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ ด้วยการกำหนด Course Learning Outcome (CLO) ที่ 1-7 เพื่อให้สอดคล้องกับ PLO 7 และ PLO 8 ของหลักสูตร โดย CLO1 ได้กำหนดไว้ว่า นักศึกษาสามารถวิเคราะห์ปัญหา บูรณาการและประยุกต์ใช้หลักการอิสลามในการแก้ปัญหาและจัดการสังคม พร้อมให้ทางออกในประเด็นร่วมสมัย ตามสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้อย่างเหมาะสมและสร้างสรรค์ และได้วางข้อกำหนดเกี่ยวกับการทำโครงการหรืองานวิจัย ซึ่งต้องตอบผลลัพธ์การเรียนรู้ตาม CLO1- CLO5 โดย CLO1 ได้ระบุว่า นักศึกษาสามารถคิดวิเคราะห์และวินิจฉัยปัญหาร่วมสมัยตามหลักการอิสลามหรือกฎหมายอิสลาม โดยยึดหลักวะสะฎียะฮ์ (Fais, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, 2022, pp. 83-84)

ในกลุ่มรายวิชาเอกบังคับกฎหมายอิสลาม ซึ่งมีทั้งหมด 9 วิชา กับ 5 ชุติวิชา ได้กำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับหลักสูตรเพื่อไปตอบ PLO 7 และ PLO 8 ที่ต้องประยุกต์ใช้หลักวะสะฎียะฮ์ในกลุ่มรายวิชาดังกล่าว เช่นเดียวกันในกลุ่มวิชาเลือกเอก ทั้งกลุ่มวิชาเลือกเอกด้านกฎหมายอิสลาม และกลุ่มวิชาเลือกเอก

ด้านนิติศาสตร์ ในรายวิชา 766-204 การสังเกตประสบการณ์เพื่อสร้างนวัตกรรมทางกฎหมายอิสลาม ในรายวิชา Experience Observation to Create Innovation in Islamic Law 2((1)-2-3) ได้กำหนด CLO 1-7 ให้นักศึกษาเริ่มเรียนรู้ทักษะการวินิจฉัยปัญหาพร้อมสมัยในสังคมพหุวัฒนธรรมตามหลักกฎหมายบนพื้นฐานหลักวะสะฎียะฮ์ โดยมีกลยุทธ์และวิธีการสอนคือ การอภิปรายในชั้นเรียนที่เกี่ยวกับหลักวะสะฎียะฮ์ และคุณสมบัติของหลักวะสะฎียะฮ์ เพื่อให้นักศึกษานำหลักวะสะฎียะฮ์ไปใช้ในการวิเคราะห์ประเด็นร่วมสมัยที่เกี่ยวข้องกับรายวิชา และรายวิชานี้มีวิธีการวัดผล โดยให้นักศึกษาแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์ และวินิจฉัยปัญหาบนหลักอัลวะสะฎียะฮ์ ให้ครอบคลุมคุณสมบัติ 5 ประการของหลักวะสะฎียะฮ์

นอกจากนี้ผลของการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักได้เสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักวะสะฎียะฮ์เพื่อใช้ในการพัฒนาสังคมให้มีสันติสุขที่ยั่งยืนไว้ดังนี้คือ 1) การสอนและการศึกษา เน้นการสอนหลักวะสะฎียะฮ์ให้แก่นักศึกษาโดยยึดอิสลามสายกลาง และยอมรับความหลากหลาย ซึ่งควรนำหลักวะสะฎียะฮ์ไปประยุกต์ใช้ในทุกรายวิชาเพื่อผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ 2) การใช้สื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์ ใช้สื่อที่หลากหลาย เช่น เว็บไซต์ โซเชียลมีเดีย และผลิตคู่มือเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับหลักวะสะฎียะฮ์ เพื่อให้ประชาชนเข้าใจและเข้าถึงความรู้ 3) การเข้าร่วมกับชุมชนและองค์กรอื่น ๆ ร่วมมือกับองค์กรและชุมชนที่มีแนวคิดเดียวกันในการสร้างสังคมที่มีสันติภาพ โดยการจัดกิจกรรมหรือโครงการร่วมกัน 4) การสนับสนุนการวิจัย สนับสนุนโครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักวะสะฎียะฮ์ โดยการให้ทุนหรือการสนับสนุนด้านอื่น ๆ เพื่อเสริมสร้างความรู้ใหม่ ๆ 5) การจัดอบรมและสัมมนา จัดกิจกรรมอบรม และสัมมนาเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในหลักวะสะฎียะฮ์แก่นักศึกษาและบุคลากร รวมถึงการจัดประชุมวิชาการเพื่อสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับคุณธรรม (Justice) และการเคารพความหลากหลาย (Tolerance) แนวทางเหล่านี้มุ่งหวังเพื่อสร้างสังคมที่เป็นกลางและสันติสุข

สรุปและอภิปรายผล

จากการวิจัยเกี่ยวกับคุณสมบัติของหลักวะสะฎียะฮ์ในอิสลามที่พบว่า วะสะฎียะฮ์เป็นหลักคุณลักษณะที่มีลักษณะเป็นสายกลาง ปราศจากความสุดโต่งและความหย่อนยาน คุณลักษณะดังกล่าวมีดังนี้คือ 1) ความดีงามและความประเสริฐ 2) ความเที่ยงตรงและการดำรงไว้ซึ่งความถูกต้อง 3) ความยุติธรรมและวิทย์ปัญญา 4) ความสะดวกง่ายดายและไม่ลำบากในการปฏิบัติ 5) ความเป็นกลางและสมดุล ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวสอดคล้องกับโอองการอัลกุรอานที่ว่า (وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا) (อัลบะเกาะเราะฮ์ 143) ความว่า “และในทำนองเดียวกัน เราได้ให้พวกเจ้าเป็นประชาชาติที่เป็นกลาง” คำว่า วะสะฎีฮ์ (وسط) จากอายัตนี้คือ ความยุติธรรม (عدل) ตามคำอธิบายของท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม ในหะดีษ สะอิดอัลคุดรี (al-Bukhari, Hadith No. 4147) ท่านอิบนุญะรียร์ กล่าวว่า วะสะฎียะฮ์ คือการอยู่ตรงกลางระหว่างความสุดโต่งและความหย่อนยาน (AT-Tabari, 2004; Yunu & Samoh, 2018) และท่านได้กล่าวว่า มีการรายงานจากอิบนุอับบาสว่า อัลลอฮ์ทรงทำให้ประชาชาตินี้เป็นประชาชาติที่เป็นกลาง โดยท่านใช้คำว่า อุดุลัน (عدولاً)

ซึ่งมาจากคำว่า อัดดีตาล (اِعْتَدَالٌ) ซึ่งมีความหมายที่เหมือนกับอัลวะสะฎียะฮ์ ท่านอิบนุกะษีรกล่าวว่า วะสะฎีฮ์ คือสิ่งที่ถูกเลือกซึ่งมีความประเสริฐและดีที่สุด (Ibn Kathir, 1999)

จากการอธิบายของนักอรรถาธิบายอัลกุรอานสรุปได้ว่า วะสะฎียะฮ์ คือ การอยู่ตรงกลางระหว่างความสุดโต่งและความหย่อนยาน ซึ่งความไม่สุดโต่งและไม่หย่อนยานตรงนี้คือวะสะฎียะฮ์ของอิสลามนั่นเอง ซึ่งมีคุณลักษณะที่ยุติธรรม มีความประเสริฐและความดีงาม และเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด (الْخَيْرَ وَالْأَفْضَلَ) สอดคล้องกับโองการว่า

(كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ)

ความว่า “พวกเจ้า นั้นเป็นประชาชาติที่ดียิ่งซึ่งถูกให้อำนาจขึ้นสำหรับมนุษยชาติ โดยที่พวกเจ้าใช้ให้ปฏิบัติสิ่งที่ชอบ และห้ามมิให้ปฏิบัติสิ่งที่มิชอบ และศรัทธาต่ออัลลอฮ์” (Qur'an, 3:110) ซึ่งเป็นที่เข้าใจว่าประชาชาตินี้จะดีหรือชั่ว ขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ ซึ่งรวมถึงการส่งเสริมสิ่งดีและการห้ามปรามสิ่งไม่ดี ตามกรอบที่อัลลอฮ์ทรงกำหนดไว้ และบัญญัติอย่างชัดเจนในแหล่งที่มาหลักของอิสลาม เช่น อัลกุรอาน อัลสุหนะฮ์ อัลอิจญ์มาอ์ และอัลกียาส รวมถึงหลักฐานรองอื่น ๆ ที่สนับสนุน โดยต้องมีการนำหลักการอิสลามทั้งหมดมาประยุกต์ใช้ ดังนั้น ความเป็นวะสะฎียะฮ์จึงต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบและคุณสมบัติเหล่านี้เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางที่ถูกต้อง

อิหม่ามอัญญาหะวียี กล่าวว่า “อิสลามคือศาสนาที่อยู่กลางระหว่างความสุดโต่งและการหย่อนยาน ระหว่างตัชบีฮ์ (การเปรียบเทียบอัลลอฮ์เหมือนมีคุณลักษณะ-สิ่งถูกสร้าง-) และตะอ์วีล (การปฏิเสธหลาย ๆ คุณลักษณะของอัลลอฮ์) ระหว่างอัลญับร (การเลยเถิดในศรัทธาต่อเกาะดร์-กฎสภาพการณ์-จนปฏิเสธความพยายามของมนุษย์) และอัลเกาะดร์ (การปฏิเสธเกาะดร์ของอัลลอฮ์) ระหว่างความคิดว่าปลอดภัย (มั่นใจเกินไป) และความสิ้นหวัง (การท้อใจจนไม่ทำอะไร)” (As-Sine, 2004)

ส่วนงานวิจัยอื่น ๆ เป็นการอธิบายในภาพรวมของหลักวะสะฎียะฮ์ ไม่ได้ระบุคุณสมบัติของวะสะฎียะฮ์ เป็นการเฉพาะ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดคุณสมบัติของวะสะฎียะฮ์ตามที่ได้ค้นพบข้างต้น เพื่อเป็นการกำหนดขอบเขตของวะสะฎียะฮ์ให้ชัดและเป็นตัวชี้วัดที่ชัดเจน และที่สำคัญคือ คุณสมบัติทั้งหมดตามที่ผู้วิจัยกล่าวมา คือคุณสมบัติของหลักสายกลาง ที่จะต้องนำมาพิจารณาทั้งหมด มิใช่ข้อใดข้อหนึ่งเป็นการเฉพาะ ทั้งนี้สอดคล้องกับนักวิชาการที่กล่าวถึงเหตุผลในเรื่องนี้คือ เพื่อป้องกันมิให้มีการแอบอ้างหลักการนี้โดยขาดการไตร่ตรอง (Shekhul Islam, n.d.) ผู้วิจัยเห็นด้วยกับเงื่อนไขนี้ โดยเชื่อว่าคุณสมบัติทั้งหมดที่ได้กล่าวถึงนั้นครอบคลุมคุณลักษณะที่จำเป็นของอิสลาม และสามารถใช้เป็นตัวชี้วัดหลักของวะสะฎียะฮ์ได้อย่างชัดเจน

ท่านนบีได้อธิบายความเป็นกลาง โดยรายงานจากท่านอิบนุมาซฮูด เราะฎียัลลอฮุอันฮ์ ว่าท่านเราะสูลคือลัลลลอฮุอะลยฮิวะสัลลัมได้ขีดเส้นด้วยมือของท่านแล้วกล่าวว่า "นี่คือหนทางของอัลลอฮ์ที่เที่ยงตรง"

จากนั้น ท่านอิบนุญสอูดกล่าวต่อว่า ท่านเราะสูลได้ชี้เส้นทางด้านขวาและซ้าย พร้อมกล่าวว่า "นี่คือหนทางมากมาย ซึ่งในแต่ละหนทางนั้นไม่มีสิ่งใดนอกจากชัยฏอนที่กำลังเชิญชวนไปยังมัน" แล้วท่านอ่านโองการที่ว่า

(وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ)

ความว่า “และแท้จริงนี่คือทางของข้าอันเที่ยงตรงพวกเจ้าจงปฏิบัติตามมันเถิด และอย่าปฏิบัติตามหลาย ๆ ทาง เพราะมันจะทำให้พวกเจ้าแยกออกไปจากทางของพระองค์” (Qur'an, 6:153) (Ahmad, Hadith No. 4142)

นักวิชาการอิสลาม ได้สรุปว่า หนทางวะสะฎียะฮ์คือหนทางบรรดานบี เราะสูล (ศาสนทูต) แนวทางของบรรดาสะลัฟที่ดี และเป็นแนวทางปฏิบัติของอะฮ์ลิสสุนนะฮ์ วะลญะมาอะฮ์ (กลุ่มที่เคร่งครัดในการถือตามแบบอย่างท่านศาสนทูตมุหัมมัดและรวมตัวเป็นหมู่คณะตามแนวทางอิสลามที่ถูกต้อง) (As-Sinea, 2004) นอกจากนี้อัลอัครอานได้กล่าวถึงความเป็นวะสะฎียะฮ์ของประชาชาติอิสลามไว้ว่า

(وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا)

ความว่า “และในทำนองเดียวกัน เราได้ให้พวกเจ้าเป็นประชาชาติที่เป็นกลาง เพื่อพวกเจ้าจะได้เป็นสักขีพยานแก่มนุษยทั้งหลาย และเราะสูล (ศาสนทูตมุหัมมัด) ก็จะเป็นสักขีพยานแก่พวกเจ้า” (Qur'an, 2:143) ซึ่งคำว่า النَّاسِ (พวกเจ้าจะได้เป็นสักขีพยานแก่มนุษยทั้งหลาย) เป็นการยืนยันว่า การที่จะเป็นสักขีพยานได้ต้องมีคุณสมบัติที่ดีงาม สามารถสร้างความยุติธรรมได้ และเป็นประชาชาติที่ประเสริฐ อยู่เป็นกลางระหว่างหนทางที่สุดโต่งและหนทางที่หย่อนยาน (As-Shanqity, 2019) นักวิชาการอิสลามบางท่านได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ความเป็นกลางตรงนี้ คือ การที่บรรดาคุณสมบัติความดีงามของอิสลามถูกรวบรวมไว้อยู่ในหลักะวะสะฎียะฮ์ซึ่งมีความประเสริฐสุด แล้วล้อมรอบด้วยคุณสมบัติที่ไม่ดีงามซึ่งจะอยู่ในปากฝั่งใดฝั่งหนึ่งถ้าไม่สุดโต่ง ก็จะหย่อนยาน (Ibn Hajar, 1958)

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการอิสลามที่ย้ำอีกว่า การนำอายะฮ์นี้เป็นหลักฐานที่ถูกต้องในการอธิบายความเป็นกลางของประชาชาติอิสลามคือ หลักฐานที่ถูกต้อง ไม่ได้ผิดประการใด (Abi As-suod, n.d.; Ibn al-Arabi, 2003; Al-Maidani, 2000)

ข้อค้นพบข้างต้นทั้งหมดมีความสอดคล้องกับการตีความอัลอัครอานและหะดีษโดยนักวิชาการอิสลาม เช่น Ibnu Kathir, Ibn Al-Arabi, As-Shanqity, At-Tabari, รวมถึงหนังสืออรรถาธิบายหะดีษของ Al-Bukhari โดย Ibn Hajar และของ Muslim โดย Annawawi นอกจากนี้ยังพบว่าหลักการเหล่านี้ได้รับการสะท้อนในงานของปราชญ์ด้านอะกิดะฮ์ เช่น หนังสืออะกิดะฮ์ At-Tahawiyah ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของความสมดุลและสายกลางในเรื่องความเชื่อและการปฏิบัติ ส่วนนักวิชาการร่วมสมัย แม้จะมีการจัดหมวดหมู่ที่แตกต่างกันบ้าง แต่เนื้อหาที่ชี้ไปในทิศทางเดียวกันตามหลักการที่ว่า "لا مِشَاحَةَ فِي الْأَصْلَاحِ" คือไม่ได้แย้งในเรื่องถ้อยคำหากสาระตรงกัน ผู้วิจัยเห็นว่าการกำหนดคุณสมบัติที่ชัดเจนเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อป้องกันการนำหลักะวะสะฎียะฮ์ไปใช้โดยพลการ และสามารถที่จะนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดและตัวชี้วัดในการประยุกต์ใช้หลักการสายกลางในทุกมิติของชีวิตและสังคมอิสลามได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในส่วนที่เป็นข้อค้นพบของการวิจัยที่เกี่ยวกับคุณสมบัตของหลักวะสะฎียะฮ์ที่นำไปกำหนดในหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษาและกฎหมายอิสลาม (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2565) ที่แสดงให้เห็นว่า หลักสูตรมีการบูรณาการหลักวะสะฎียะฮ์ไว้อย่างเป็นระบบและมีทิศทางที่ชัดเจน โดยเฉพาะในผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตร (Program Learning Outcomes: PLOs) ได้แก่ PLO 7 และ PLO 8 ซึ่งเน้นการประยุกต์ใช้แนวทางสายกลางในการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาทางสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม

นอกจากนี้หลักสูตรยังได้กำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับห้องเรียน (Course Learning Outcomes: CLO1–CLO7) และผลลัพธ์ด้านการทำโครงการหรือการวิจัย (CLO1–CLO5) ให้มีความเชื่อมโยงและตอบสนองต่อ PLO 7 และ PLO 8 อย่างสอดคล้อง เป็นการเน้นให้ผู้เรียนสามารถนำหลักวะสะฎียะฮ์ไปใช้ในการประเมินสถานการณ์จริง และสร้างสรรค์แนวทางที่เหมาะสมในบริบทสังคมไทยที่มีความหลากหลาย อาจารย์ผู้สอนในรายวิชาของหลักสูตรได้มีการนำหลักวะสะฎียะฮ์และคุณลักษณะสำคัญทั้ง 5 ประการไปประยุกต์ใช้ผ่านกลยุทธ์การสอน (Teaching Strategies/Methods) และวิธีการประเมินผล (Evaluation Strategies) อย่างเป็นรูปธรรม นักศึกษาจึงสามารถแสดงออกถึงความเข้าใจ วิเคราะห์ และวินิจฉัยประเด็นทางศาสนาและสังคมด้วยมุมมองที่ยึดหลักความยุติธรรม ความดี ความสมดุล และความง่ายตามแนวทางวะสะฎียะฮ์ได้อย่างรอบด้าน

การที่หลักสูตรสามารถเชื่อมโยงเป้าหมายการเรียนรู้เข้ากับคุณลักษณะของหลักวะสะฎียะฮ์ได้นั้น ไม่เพียงแต่สะท้อนถึงความเข้าใจในแก่นแท้ของหลักอิสลามสายกลางเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องยืนยันถึงความเหมาะสมของเนื้อหาและกระบวนการจัดการเรียนรู้ ที่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมมุสลิมในยุคปัจจุบัน ทั้งด้านวิชาการและด้านจริยธรรม สิ่งนี้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ในการก่อตั้งคณะวิทยาการอิสลามที่เน้นการนำหลักวะสะฎียะฮ์มาประยุกต์ใช้ในอิสลามศึกษา โดยการกำหนดวิสัยทัศน์และพันธกิจที่มุ่งเน้นหลักอิสลามสายกลาง เพื่อผลิตบัณฑิตที่สามารถอยู่ร่วมกับผู้คนในสังคมได้อย่างสงบและมีคุณลักษณะวะสะฎียะฮ์ การก่อตั้งวิทยาลัยอิสลามศึกษาได้รับการยอมรับและอนุมัติจากผู้บริหารมหาวิทยาลัย เนื่องจากความเชี่ยวชาญในการจัดทำหลักสูตรและความมุ่งมั่นในการผลิตบัณฑิตที่ไม่สุดโต่งและไม่ละเลยหลักการอิสลาม นอกจากนั้นคณะยังได้ดำเนินการผ่านการจัดตั้งศูนย์และกิจกรรมต่างๆ ของคณะที่ใช้หลักวะสะฎียะฮ์เป็นฐาน นอกจากนี้ยังมีโปรแกรมการสอนเสริมที่มุ่งเน้นการสอนวิชาการอิสลามอย่างถูกต้อง เพื่อให้ห่างไกลจากแนวคิดสุดโต่งและหย่อนยาน เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณลักษณะของวะสะฎียะฮ์ และสนับสนุนสังคมสันติสุขที่ยั่งยืน (Fais, Faculty of Islamic Sciences, n.d.)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับมุสลิมทุกคน ปฏิบัติให้มุสลิมได้ตระหนักถึงความจำเป็นของการนำหลักวะสะฎียะฮ์ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ให้การกระทำของมุสลิมอยู่ภายใต้หลักวะสะฎียะฮ์ ไม่ว่าจะเป็นด้านแนวคิด หรือการปฏิบัติต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะสำหรับองค์กร คือ ผลการวิจัยได้แสดงให้เห็นว่าแนวคิดวะสะฎียะฮ์ไม่ได้เป็นเพียงหลักการทางทฤษฎีเท่านั้น แต่ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้จริงในบริบทของการพัฒนาสังคม และยกระดับคุณภาพชีวิตของสมาชิกในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมพหุวัฒนธรรม ดังนั้นจึงควรประยุกต์หลักวะสะฎียะฮ์ในการกำหนดปรัชญาขององค์กร ใช้หลักวะสะฎียะฮ์ในการปฏิบัติงาน และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กร และใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้วิจัย ศึกษาคุณลักษณะ ของหลักวะสะฎียะฮ์เพื่อกำหนดเป็น Benchmark ของหลักวะสะฎียะฮ์ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

Abi As-suod, M. (n.d.). *Iršād al-‘Aql al-Salīm* [The Guidance of Sound Reason]. Ihīā’ al-Turāt.

Al-Bukhari, M. (1993). *Ṣaḥīḥ al-Bukhārī*. Dār Ibn Kathīr.

Fais, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University. (2022). *Bachelor of Arts program in Islamic studies and Islamic laws*. <https://fais.psu.ac.th/course/bachelor/1>

Fais, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University. (n.d.). *Lecturer*. <https://fais.psu.ac.th/lecturer>

Fais, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University. (n.d.). *Supporting staff*. <https://fais.psu.ac.th/supporting-staff>

Fais, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University. (n.d.). *Vision and mission*. <https://fais.psu.ac.th/vision-mission>

Ibn Al-‘Arabi, M. (2003). *Aḥkām al-Qur’ān* [The Legal Rulings of the Qur’an]. Dār al-Kutub al-‘Ilmiyyah.

Ibn Hajar, A. (1958). *Fath al-Bārī* [The Opening of al-Bukhari]. Dār al-Ma‘ārif.

Ibn Kathīr, I. (1999). *Tafsīr Ibn Kathīr* [The Exegesis of Ibn Kathir]. Dār al-Ṭayyibah.

Kamali, M. H. (2010). *Moderation and balance in Islam: The Qur’anic principle of wasatiyyah*. International Institute of Advanced Islamic Studies (IAIS) Malaysia.

- Journal of Islamic Studies, Prince of Songkla University | 70

แนวคิดทางการศึกษาของอิสมาอีลลุตฟี จะปะกียาว่าด้วยมุอัลลิมร็อบบานีย์

Received: November 19, 2024, Revised: May 16, 2025, Accepted: June 19, 2025

ฟาติฮะห์ จะปะกียา¹ อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต²

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวัตถุประสงค์และรูปแบบการจัดการศึกษาในทัศนะของอิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา และแนวคิดของท่านที่เกี่ยวข้องกับมุอัลลิม ร็อบบานีย์

วิธีการศึกษา การศึกษาในครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อมูลสำคัญได้จากการศึกษาเอกสารที่เป็นปฐมภูมิ ซึ่งเป็นงานเขียนของอิสมาอีลลุตฟี จะปะกียาเอง โดยเฉพาะงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางการศึกษา รูปแบบการจัดการศึกษาและคุณลักษณะของผู้สอน งานประพันธ์หลักที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ได้แก่ หนังสือเรื่องมุอัลลิมร็อบบานีย์ เรื่องอิสลามุวัหฺยู เรื่องอุมมะตุลวะหิดะฮ์ เรื่องมาเป็นพี่น้องกันเถิด ข้อมูลที่ได้จะนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเนื้อหา แล้วนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา พบว่าวัตถุประสงค์การศึกษาในทัศนะของอิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา คือ เพื่อรู้จักอัลลอฮ์ ศรัทธาต่อพระองค์ ได้รับสิ่งที่ดีงามและเกียรติที่มั่นคงจากพระองค์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ทางโลก รูปแบบการจัดการศึกษา จะจัดให้ครบทั้งสามรูปแบบคือ อ่านให้ฟัง สอนให้เข้าใจและอบรมให้ปฏิบัติ มีการติดตามผู้เรียนและประเมินผลการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ด้วยระบบ “อุคุะฮ์” (การตรวจภาพ) และ “ญะมาอะฮ์” (กลุ่ม) สำหรับคุณลักษณะของมุอัลลิม ร็อบบานีย์ สามารถวิเคราะห์และแบ่งออกเป็น 3 คุณลักษณะหลัก ๆ คือ 1) *ความรู้และความเข้าใจ* ซึ่งเริ่มจากความรู้ที่ได้มาจากอัลกุรอาน สุนนะฮ์ และความเข้าใจในสาขาที่เชี่ยวชาญเฉพาะ 2) คุณลักษณะของท่านนบี ที่ประกอบด้วย *ศิรค์ ดับลีหม อะมานะฮ์ และพะฎอนะฮ์* 3) การมีอิคลากที่ดีงาม เช่น การอดทน ความรักความเอ็นดู ความห่วงใย ความรับผิดชอบดูแลและให้เกียรติผู้อื่น คุณลักษณะเหล่านี้ล้วนเป็นคุณสมบัติที่ดีงามซึ่งครูทุกคนต้องมี

การนำผลวิจัยไปใช้ นำองค์ความรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะของมุอัลลิมร็อบบานีย์ไปประยุกต์ใช้กับครูผู้สอนในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ

คำสำคัญ มุอัลลิมร็อบบานีย์

¹ *นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาอิสลามศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อีเมล fisabilillah725113@gmail.com

² ดร. (การศึกษา) ศาสตราจารย์, คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อีเมล ibrahem.n@psu.ac.th

Ismail Lutfi Japakiya's Concept of Education on Mu'allim Rabbani

Fatihah Japakiya¹, Ibrahim Narongraksakhet²

Abstract

Objective: This study aimed at studying Ismail Lutfi Japakiya's goals of education, educational provision and concept of Mu'allim Rabbani (Teacher of the Sustainer).

Methodology: The study was qualitative research. Data gained from the documentary study that was focused on the primary documents written by Ismail Lutfi Japakiya himself particularly his works which were relevant to the concept of education, educational model and characteristics of teachers. Main books of focus were Mu'allim Rabbani, Revelation, *Ummat Wahidah* (one nation) and Let Be Brothers. Data was analyzed via content analysis and its presentation through descriptive manner.

Research Findings: Lutfi Japakiya's goals of education aim at knowing Allah, believing in Allah to gain goodness, stable dignity both in this world and hereafter not for gaining worldly benefit. Educational provision should be provided in three forms, namely: listening, understanding and practicing. Besides these, measurement and evaluation need to be practiced contentiously. Regarding Mu'allim Rabbani, it has the following characteristics: 1) *Faham*. It means understanding, possessing knowledge and understanding in many fields including knowledge on the Quran, Sunnah and specific areas of knowledge. 2) Characteristics of being the *Nabi*, namely, *Sidq*, *Tabligh*, *Fatonah* and *Amanah*. 3) Possessing good *Akhlaq*, for example, patience, kindness, love, care, responsibility and respecting others. All these characters needed to be possessed by all teachers.

Application: Applying Mu'allim Rabbani characteristics to be possessed by teachers in every educational institution.

Keywords: Mu'allim Rabbani

¹ *Ph.D. Candidate. Islamic Studies. Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University email: fisabilillah725113@gmail.com

² Ph.D. (Education), Professor, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkhla University, email: ibrahem.n@psu.ac.th

บทนำ

อิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา สำเร็จการศึกษาจากประเทศซาอุดีอาระเบียตั้งแต่ระดับปริญญาตรี ปริญญาโทและปริญญาเอก ท่านเป็นหนึ่งในบรรดานักวิชาการมุสลิมและอุละมาอ์ร่วมสมัยที่ครองตนเป็นปราชญ์ที่ดีอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ในฐานะครูผู้สอนท่านก็เป็นปราชญ์ที่สอนผู้คนด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งด้วยคำพูดและการปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อให้บุคคลดังกล่าวอยู่ในครรลองของอิสลามตามแนวทางของอัลกุรอานและอัซสุนนะฮ์ ในยามประเทศต้องเผชิญกับปัญหาด้านสันติภาพ ท่านก็นับเป็นบุคคลสำคัญที่ได้รับความไว้วางใจให้เป็นผู้นำศาสนาที่ร่วมสร้างสันติภาพให้กับสังคมไทย ในด้านศาสนสัมพันธ์ท่านก็เป็นที่ยอมรับของทุกศาสนาจนได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นประธานสภาศาสนาสัมพันธ์แห่งประเทศไทย (Chapakiya & Muhammad, 2023)

ปัจจุบันท่านเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในด้านการศึกษา ท่านเป็นหนึ่งในนักการศึกษาที่บุกเบิกและพัฒนาการจัดการศึกษาอิสลามในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ตั้งแต่การศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ท่านเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการก่อตั้งและพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาอิสลามเอกชน ที่เริ่มจากวิทยาลัยอิสลามที่ได้รับอนุญาตให้เปิดทำการสอนในปี พ.ศ. 2541 ต่อมาในปี พ.ศ. 2550 วิทยาลัยอิสลามดังกล่าวได้เปลี่ยนมาเป็นมหาวิทยาลัยอิสลามยะลา และในปี พ.ศ. 2556 ได้เปลี่ยนมาเป็นมหาวิทยาลัยฟาฏอนีจนถึงปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2567) ด้วยความโดดเด่นด้านการศึกษา ในปีพ.ศ. 2549 ท่านจึงได้รับพระราชทานปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาครุศาสตร์อิสลาม จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

อิสมาอีลลุตฟี จะปะกียามีผลงาน ด้านงานเขียนจำนวนมาก เป็นงานเขียนในหลาย ๆ สาขาวิชา เช่น สาขาวิชาตฟิร สาขาวิชาฟิกห์ สาขาวิชาการศึกษา เป็นต้น โดยเฉพาะในสาขาวิชาการศึกษาที่เกี่ยวกับแนวคิดทางการศึกษานั้นถือเป็นคุณูปการทางวิชาการและเป็นสิ่งที่ควรแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ในปัจจุบันแนวคิดทางการศึกษาของท่านจะปรากฏอยู่กระจัดกระจายในงานเขียนของท่าน แม้ในปัจจุบันจะมีหนังสือหรือตำราจำนวนหนึ่งที่รวบรวมชีวประวัติของท่าน แต่ก็ยังไม่ปรากฏงานเขียนที่รวบรวมแนวคิดทางการศึกษาของท่านอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะแนวคิดของท่านที่เกี่ยวกับเป้าหมายและรูปแบบการจัดการศึกษา ตลอดจนแนวคิดที่เกี่ยวกับผู้สอนในอิสลาม ที่ท่านได้ใช้ศัพท์ว่ามุอัลลิม ร็อบบานีย์ เพื่อให้แนวคิดทางการศึกษาของท่านที่อยู่กระจัดกระจายได้รับการศึกษาอย่างเป็นระบบ และนำแนวคิดดังกล่าวไปประยุกต์ใช้จริงในสังคมปัจจุบัน การศึกษาค้นคว้าจึงมีความสำคัญและมีประโยชน์มาก และสิ่งนี้ก็เป็นเหตุผลหลักของงานวิจัยชิ้นนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเป้าหมายและรูปแบบการจัดการศึกษาในทัศนะของอิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา
2. เพื่อศึกษาแนวคิดทางการศึกษาที่เกี่ยวกับมุอัลลิม ร็อบบานีย์ของอิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา

ขอบเขต

ศึกษาจากงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางการศึกษาและคุณลักษณะของมุอัลลิมร็อบบานีย์

วิธีการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อมูลสำคัญได้จากการศึกษาเอกสาร โดยผู้วิจัยได้เน้นการศึกษาเอกสารที่เป็นปฐมภูมิซึ่งเป็นงานเขียนของอิสมาอีลลุตฟี จะปะกียาเอง โดยเฉพาะงานเขียนที่เกี่ยวกับแนวคิดทางการศึกษา เป้าหมาย รูปแบบ และคุณลักษณะของผู้สอนในอิสลามที่นำเสนอภายใต้คำว่ามัลลิมร็อบบานีย์ งานประพันธ์หลักที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ได้แก่ หนังสือเรื่องมัลลิมร็อบบานีย์ หนังสือเรื่องอิลมุวัหฺยู หนังสือเรื่องอุมมะตุลวะหิดะฮ์ และหนังสือเรื่องมาเป็นพี่น้องกันเถิด ข้อมูลที่ได้จะนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเนื้อหา (Content analysis) แล้วนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

ผลการศึกษา

เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 1 เป้าหมายและรูปแบบการจัดการศึกษาในทัศนะของอิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา ผลการวิจัยพบว่า ทัศนะด้านการศึกษจะต้องมีจุดประสงค์เพื่อรู้จักอัลลอฮ์ ศรัทธาต่อพระองค์ ได้รับสิ่งที่ดีงามและเกียรติที่มั่นคงถาวรจากพระองค์อัลลอฮ์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ทางโลก

การเรียนรู้อิสลามต้องจัดการให้ครบในสามรูปแบบ กล่าวคือ อ่านให้ฟัง สอนให้เข้าใจและอบรมให้ปฏิบัติ นอกจากนั้นต้องติดตามประเมินผลผู้เรียนอย่างต่อเนื่องด้วยระบบ “อุควะฮ์” (การตรวจภาพ) และ “ญะมาอะฮ์” (กลุ่ม) (Japakiya, 2014) อิสมาอีลลุตฟีเป็นคนที่เห็นความสำคัญของการทำงานแบบหมู่คณะ มีแบบแผนและเป็นระบบ ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ หรือทำโดยไม่มีแบบแผนหรือไม่มีระบบ ท่านมักจะสั่งเสียลูกศิษย์และเพื่อนฝูงเสมอว่า “อัลญะมาอะฮ์ บะเราะกะฮ์” (การทำงานเป็นหมู่คณะย่อมบะเราะกะฮ์) (Japakiya, 2000) เช่นเดียวกับการจัดการเรียนรู้ซึ่งถือเป็นงานที่สำคัญ และเต็มด้วยความท้าทาย ท่านมีทัศนะว่า เพื่อให้งานดังกล่าวประสบความสำเร็จด้วยดีนั้น ปกติแล้วจะต้องทำงานแบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างหลายฝ่าย ดังที่ดำเนินการโดยเครือข่ายและองค์กรบริหารการศึกษาของรัฐหรือเอกชน ท่านได้เสนอแนะผู้จัดการเรียนรู้ทุกคนให้พยายามเป็นสมาชิกหรือภาคีเครือข่ายขององค์กรเพื่อให้สามารถยกระดับคุณภาพของโรงเรียน นอกจากนั้นท่านยังได้กำชับให้หมั่นเชื่อมความสัมพันธ์กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อเกื้อกูลกันในการทำ ความดีและการยำเกรงต่ออัลลอฮ์ โดยให้ปฏิบัติเป็นหมู่คณะ ต้องทำการเชื่อมสัมพันธ์กับผู้ปกครองนักเรียน และชาวบ้านในละแวกโรงเรียนทั้งหมด โดยเฉพาะผู้นำองค์กรท้องถิ่น เพื่อพัฒนาและเสริมสร้างเยาวชนและฟื้นฟูศาสนาโดยใช้แนวทางอุมมะฮ์ วะสาฎอ (ประชาชาติสายกลาง) เพื่อสร้างอุมมะฮ์วาหิดะฮ์ (ประชาชาติที่เป็นเอกภาพ) สู่การเป็น ค็อยรุลอุมมะฮ์ (ประชาชาติที่ดีเลิศ) ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับสากล (Japakiya, 2015, p. 54)

กระบวนการจัดการเรียนการสอนนั้นมีหลายองค์ประกอบ แต่ละองค์ประกอบจะมีความสำคัญต่อประสิทธิผลของการเรียนรู้ หากองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งขาดหายไปหรือไม่สมบูรณ์ ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการเรียนการสอนนั้นก็ลดลง เมื่อก้าวถึงองค์ประกอบหลักของการจัดการเรียนการสอนนั้น ผู้สอนก็

นับว่าเป็นหนึ่งองค์ประกอบที่มีความสำคัญมาก หากผู้สอนขาดทักษะหรือขาดคุณสมบัติของการเป็นผู้สอนที่สมบูรณ์ การจัดการเรียนการสอนก็จะขาดประสิทธิภาพ หรืออาจจะทำให้การจัดการเรียนการสอนล้มเหลว ดังนั้น การที่จะทำให้การจัดการเรียนการสอนประสบผลสำเร็จ ผู้สอนจะต้องมีองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบที่ครบสมบูรณ์ คือ 1) มีความรู้ เป็นความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาที่จะสอน ทั้งนี้เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะของเนื้อหา นั้น ๆ ดังนั้น ครูที่ดีจึงต้องเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ และรู้รอบในเนื้อหาที่จะสอน การมีความรู้ในเนื้อหาที่จะสอนอย่างลุ่มลึกย่อมทำให้การเรียนการสอนเนื้อหา นั้นบรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะได้ดี ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้สอนจึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา นอกจากความรู้เฉพาะที่เกี่ยวกับเนื้อหา ความรู้เพิ่มเติมก็มีความสำคัญ ความรู้เฉพาะในที่นี้หมายถึงความรู้ที่จะทำให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์ได้เร็วยิ่งขึ้น เช่น ความรู้เกี่ยวกับวิธีการสอน ความรู้เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยี ความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยา ความรู้เกี่ยวกับปรัชญา เป็นต้น 2) มีจิตวิญญาณของความเป็นครู ยึดมั่นในจรรยาบรรณของความเป็นครู ตัวอย่างที่ดีที่สุดในการเป็นครูคือท่านนบี ครั้งหนึ่งชาวมุชริกพยายามโน้มน้าวให้ท่านนบีล้มเลิกงานเผยแพรศาสนาของอิสลามซึ่งเป็นการศึกษาที่ให้ผู้คนเคารพศักดิ์ต่อเอกองค์อัลลอฮ์ แต่ท่านนบีกลับตอบไปว่า “มาดแม้นพวกเขา (มุชริก) จะนำดวงตะวันมาวางบนมือขวา เอาจันทร์มาวางบนมือซ้าย ฉันก็จะไม่ยุติการทำงานนี้ จนกว่าฉันจะได้รับชัยชนะ หรือฉันต้องตายไปเพราะการงานนี้” (Ibn Hisham, 2012, p. 235-236) ไม่ว่าจะมื่ออะไรเกิดขึ้นท่านนบีก็จะไม่ล้มเลิกการเผยแผ่อิสลาม เพราะท่านนบีตระหนักดีว่าท่านคือครูที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงแต่งตั้ง ดังวณะของท่านความว่า “แท้จริงฉันถูกสร้างขึ้นมาในฐานะที่เป็นครูคนหนึ่ง” 3) มีบุคลิกภาพของความเป็นครูที่ดี เป็นมุอัลลิมร็อบบานีย์ที่มีคุณสมบัติครบถ้วน เช่น 1) หมั่นศึกษาหาความรู้ อย่างสม่ำเสมอ 2) มีความรู้และความเข้าใจ 3) ปฏิบัติตามความรู้ที่ตนมี 4) มีความยำเกรงอัลลอฮ์ 5) มีสัจจะ 6) มีเอมานะฮ์ 7) เผยแพร่ 8) ตะวักกัล เป็นต้น

ส่วนการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพนั้นผู้สอนควรมีคุณสมบัติดังนี้คือ 1) มีความรอบรู้ในเนื้อหาที่สอน สามารถบูรณาการความรู้แขนงต่าง ๆ เข้าด้วยกัน 2) มียุทธศาสตร์การสอนที่ดีที่รวมเทคนิคและวิธีการสอนที่ดีและเหมาะสม 3) มีความพร้อม ทั้งด้านอารมณ์และเนื้อหา เป็นต้น 4) สื่อสารสองทาง เปิดให้มีการมีส่วนร่วมให้มากและเหมาะสม 5) ยืดหยุ่น อย่าให้การจัดการเรียนการสอนเกิดบรรยากาศที่เคร่งเครียด อิสมาอีลลุดดี จะปะกียายังมีทัศนะอีกว่าการจัดการเรียนการสอนที่ดีมีประสิทธิภาพนั้นควรมีสิ่งดังต่อไปนี้

1) การจัดการเรียนรู้ให้ครบในสามรูปแบบคือ อ่านให้ฟัง สอนให้เข้าใจ และอบรมให้ปฏิบัติ 2) ต้องมีการติดตามประเมินผลการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องด้วยระบบ “อุคุะฮ์” (พี่น้อง) และเป็น “ญะมาอะฮ์” (กลุ่ม) ตั้งแต่เริ่มเข้าสู่กระบวนการจนกระทั่งสิ้นสุดกระบวนการ 3) ใช้วิธีการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบของหมู่คณะและรวมพลังกันอย่างมีระบบ ไม่ใช่ต่างคนต่างทำและต่างยึดสัมฤทธิ์ผลส่วนตนเป็นเป้าหมาย 4) ปัจจัยหลักที่ทำให้การจัดการเรียนรู้อิสลามไม่สัมฤทธิ์ผลคือ การไม่ครบองค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นด้านหลักสูตรและวิธีการ หรือด้านคุณสมบัติและการปฏิบัติหน้าที่ของผู้จัดการเรียนรู้

2) ต้องติดตามประเมินผลการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องด้วยระบบ “อุคุะฮ์” (ความเป็นพี่น้อง) และเป็น “ญะมาอะฮ์” (ทำงานกลุ่ม) ตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งสิ้นชีวิต เพราะการศึกษาเป็นกระบวนการตลอดชีวิต เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่สูงส่งคือ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและยกระดับคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านจริยธรรมและสังคมที่ถือเป็นงานหนักและท้าทายมากกว่าการจัดการเรียนรู้แบบทั่วไป อิสลามอัลลุดฟี จะปะกียา เห็นว่าจะต้องมีการติดตามผู้เรียนอย่างใกล้ชิดด้วยความเป็นกัลยาณมิตรและเป็นพี่น้อง เพื่อให้งานเกิดประสิทธิผลสูงสุด และการประเมินผลต้องดำเนินการเป็นหมู่คณะ หรือญะมาอะฮ์” เพื่อให้งานเกิดความพร้อมอย่างต่อเนื่องไม่ขาดตอนหรือล้มเหลวเพราะความไม่พร้อมส่วนบุคคลของคนบางคน การติดตามผลแบบกัลยาณมิตรและเป็นพี่น้องหมายถึงผู้จัดการเรียนรู้ต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนเสมือนพวกเขาเป็นพี่น้องร่วมครอบครัวเดียวกันให้มากที่สุด กล่าวคือต้องมีการรับทราบข้อมูลส่วนตัวเชิงลึกของกันและกัน มีการรับรู้ทุกข์สุขของกันและกัน ต้องมีการพึ่งพาและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนต้องมีการเยี่ยมเยียนระหว่างกัน โดยไม่หวังผลประโยชน์ทางโลกใด ๆ ซึ่งในหนังสือ “Berukhuwah Menurut Syari’at Islamiah Dalam Rangka Pembangunan Ummah Wahidah” อิสลามอัลลุดฟีได้อธิบายถึงหน้าที่ของมุสลิมที่ผู้จัดการเรียนรู้และผู้เรียนต้องปฏิบัติตาม หน้าที่ดังกล่าวได้แก่ การผูกมิตร รู้จักกันอย่างลึกซึ้ง สนทนกันอย่างจริงจัง ช่วยเหลือกัน ถือผลประโยชน์เพื่อนเหนือผลประโยชน์ของตน นุ่มนวล ให้เกียรติและไม่ถือโทษกัน ให้สละม ส่งยิ้มและถ่อมตน เยี่ยมเยียนกันโดยเฉพาะยามเจ็บไข้ หรือยามประสบภัย ตอบรับคำเชิญชวนในงานต่าง ๆ ระหว่างกัน ยกคำสอนของอัลลอฮ์และท่านนบีมาตักเตือนและสั่งเสียระหว่างกัน ขออภัยให้กันและกัน มอบของขวัญกัน นับถือพึ่งพากัน และจัดให้มีหรือเป็นสมาชิกอะละเกาะฮ์ อัลกุรอาน (กลุ่มศึกษาอัลกุรอาน) และชิกรุลลอฮ์ ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นการปฏิบัติของท่านนบีและเหล่าเศาะหาบะฮ์ (Japakiya, nd., p. 48)

3. ใช้วิธีการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบของหมู่คณะและรวมพลังกันอย่างมีระบบ ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ และต่างยึดความสัมฤทธิ์ผลส่วนตนเป็นเป้าหมาย เน้นการทำงานเป็นกลุ่มอย่างมีระบบ ท่านมองว่าจัดการเรียนรู้เป็นงานที่สำคัญและเต็มด้วยความท้าทาย ทุกคนต่างมีหน้าที่และมีความสำคัญตามสถานะและศักยภาพของตัวเอง อิสลามอัลลุดฟีมักจะกล่าวว่า “อัลญะมาอะฮ์ บะเราะกะฮ์” (การรวมกลุ่มทำให้เจริญ) และได้แนะนำผู้จัดการเรียนรู้ทุกคนให้พยายามเป็นสมาชิกหรือภาคีเครือข่ายขององค์กรเพื่อให้สามารถยกระดับคุณภาพของโรงเรียน

4. ปัจจัยหลักที่ทำให้การจัดการเรียนรู้อิสลามไม่สัมฤทธิ์ผลคือ การจัดการเรียนรู้ที่ไม่ครอบคลุมประกอบ ไม่ว่าจะเป็นด้านหลักสูตรและวิธีการ หรือด้านคุณสมบัติและการปฏิบัติหน้าที่ของผู้จัดการเรียนรู้

อิสลามอัลลุดฟี จะปะกียา มีทัศนะโดยรวมว่าการจัดการเรียนรู้ของมุสลิมในประเทศไทยและอาเซียนยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ต้องมีสิ่งที่จะต้องแก้ไขและพัฒนา โดยเฉพาะในด้านการนำอัลกุรอานและอัลสุนนะฮ์มาปฏิบัติใช้อย่างจริงจัง ทุกวันนี้วิญญูณแห่งอัลกุรอานและสุนนะฮ์ได้หายไปจากการจัดการเรียนรู้ สิ่งนี้เป็นสาเหตุหลักของปัญหาในปัจจุบันที่ทำให้การศึกษาในสังคมมุสลิมยังด้อยประสิทธิภาพ (Japakiya, 2015, p. 21-24)

เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับมุอัลลิมร็อบบานีย์ของอิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา พบว่า การศึกษานั้นเป็นกระบวนการสำคัญที่จะพัฒนาให้มนุษย์นั้นเป็นผู้ที่สมบูรณ์ สมบูรณ์ทั้งร่างกาย สติปัญญา จิตใจ และวิญญาณ บุคคลที่มีบทบาทสำคัญบุคคลหนึ่งที่จะทำให้การศึกษาบรรลุเป้าหมายคือ ผู้สอน ในภาษาอาหรับมีหลายคำที่หมายถึงผู้สอน เช่น มุอัลลิม มุร็อบบีย์ และมุอ์ติบ เป็นต้น แม้ทั้งสามคำนี้จะหมายถึงผู้สอนหรือครู แต่อิสมาอีลลุตฟี จะปะกียาเลือกใช้คำว่า “มุอัลลิม” แทนคำว่าผู้สอน ที่เป็นเช่นนี้ก็อาจจะเป็นเพราะคำนี้ปรากฏในหะดีษเมื่อท่านนบีมุฮัมมัดกล่าวถึงผู้สอน และท่านนบีมุฮัมมัดเคยประกาศตนว่าเป็นผู้สอน โดยใช้คำว่า “มุอัลลิม” ดังปรากฏในหะดีษว่า *لَا بُعْثَ مُعَلِّمًا* ความว่า “แท้จริงฉันถูกสร้างขึ้นมาในฐานะที่เป็นครูคนหนึ่ง” (Ibn Majah: 229) แต่การเป็นครูที่ดีนั้นท่านยังมีทัศนะว่า จะมีคำที่แสดงถึงคุณลักษณะของการเป็นครูคือคำว่า “ร็อบ” ท่านเรียกครูที่มีลักษณะเช่นนี้ว่า “มุอัลลิมร็อบบานีย์” ซึ่งหมายถึงครูแห่งพระผู้อภิบาล เมื่อวิเคราะห์จากรากศัพท์ของคำว่า “มุอัลลิม ร็อบบานีย์” จะพบว่ามีความหมายร่วมกัน คำแรกคือ “มุอัลลิม” คำที่สองคือ “ร็อบบานีย์” สิ่งนี้สอดคล้องกับทัศนะของอิสมาอีลลุตฟีที่ได้อธิบายว่า มุอัลลิมร็อบบานีย์มาจากคำสองคำ คำว่า “มุอัลลิม” ซึ่งหมายถึง ผู้ให้ความรู้ ครู ผู้อบรม อาจารย์ นักบรรยาย ผู้ถ่ายทอดความรู้ อาลิหมอะลุมะห์ที่ทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้แก่ผู้คน เป็นต้น ส่วนคำว่า “ร็อบบานีย์” เป็นศัพท์ที่เชื่อมโยงกับ อีร-ร็อบบ์ หมายถึงอัลลอฮ์ผู้ทรงเป็นพระเจ้า ดังนั้นความหมายของ “มุอัลลิม ร็อบบานีย์” จึงหมายถึง ครูหรือผู้ที่ทำหน้าที่อบรมและฝึกฝนผู้อื่น ตามวิธีการอบรมแบบอิสลามด้วยความรู้และการปฏิบัติอย่างแท้จริง (Japakiya, 2015)

นอกจากนั้นท่านยังอธิบายคำ “ร็อบบานีย์” ว่ามีความหมายที่หลากหลายและแตกต่างกัน เช่น ท่านอิบนุ อับบาส มีทัศนะว่า “ร็อบบานีย์” หมายถึง หุละมาอ์ที่หมายถึงผู้ที่มีจิตใจเปิดกว้าง หรือหมายถึง “อุละมาอ์” ที่หมายถึงปวงปราชญ์ผู้มีความรู้ และอีกความหมายหนึ่งคือ “หุกะมาอ์” ที่หมายถึงผู้มีความเฉลียวฉลาด ส่วนท่านอะฏอว์ ได้เพิ่มเติมอีกความหมายหนึ่งคือ “นุเศาะหาอ์ ลิลลาฮิ ฟิ ค็อลกีย” ซึ่งหมายถึงผู้ที่ตกแต่งผู้คนมากมายเพื่ออัลลอฮ์ ท่านอะลิมมีทัศนะว่า “ร็อบบานีย์” หมายถึง ผู้ที่สร้างความสมบูรณ์แก่ความรู้ด้วยการปฏิบัติอะมัล ท่านสะอีด อิบน์ ญะญะญะมีมีทัศนะว่า “ร็อบบานีย์” หมายถึง ผู้มีความรู้ที่ได้ปฏิบัติตามความรู้ของเขาด้วยความยำเกรงที่มีต่ออัลลอฮ์ และท่านอิบนุ ซัยด์มีทัศนะว่า “ร็อบบานีย์หมายถึง บรรดาผู้นำที่มีความรู้ (Japakiya, 2015: 3-5) อิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา มีทัศนะว่า “มุอัลลิม ร็อบบานีย์” คือผู้สืบทอดมรดกความรู้ของท่านนบี ﷺ คุณลักษณะหลักต่าง ๆ ของมุอัลลิม ร็อบบานีย์จึงมีลักษณะเดียวกันกับคุณลักษณะที่มีอยู่ในตัวของท่านนบี ﷺ คุณลักษณะเหล่านั้นได้แก่

1) พะฮัม หมายถึง เข้าใจในสิ่งที่ตนเองสอน พร้อมกับต้องทำการค้นคว้าเพิ่มเติมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ตนเองได้เป็นผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญและเป็นที่อ้างอิงของผู้อื่นทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับสากล กล่าวคือ ต้องเข้าใจศาสตร์พื้นฐานแห่งอัลกุรอานและสุนนะฮ์ตามแบบฉบับของชนรุ่นสะลัฟ (Japakiya, n.d.) ต้องเข้าใจวิชาอะกิดะฮ์ อิบาเดฮ์ มุอามะลาต และวิชาอื่นในรูปแบบของความรู้ที่จะส่งผลให้มีผู้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในขณะเดียวกัน ต้องเข้าใจในวิชาเฉพาะทาง ที่เขาจะต้องเป็นผู้ที่รู้รอบและรอบรู้ ความรู้ดังกล่าวจะเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับอัลลอฮ์ เช่น วิชาเตฮะอีด หรือความรู้ที่เกี่ยวกับศาสนาของอัลลอฮ์ เช่น วิชาฟิถ์ฮ์สุนนะฮ์และวิชา

ประวัติในปี หรือความรู้ที่เกี่ยวกับมัลลิกของอัลลอฮ์ เช่น วิชาประวัติศาสตร์ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เคมี ฟิสิกส์ เป็นต้น นอกจากนี้เขายังต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของเขา เช่น วิชาที่เกี่ยวกับภาษา วิชา ครุศาสตร์ วิชาเกี่ยวกับเทคโนโลยี และวิชาจิตวิทยา เป็นต้น เขาจะต้องเข้าใจจริงถึงความสำคัญของแขนงวิชาที่เขาสอน พร้อมกับศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้เขาบรรลุผลสูงสุดในการปฏิบัติหน้าที่ ทั้งนี้เขาจะต้อง เรียนรู้ อ่าน ค้นคว้า เข้าร่วมอบรมสัมมนา ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนจะอยู่ในความหมายของคำสั่งของอัลลอฮ์ที่ว่า “อีก เราะ” (จงอ่าน) และ คำสั่งของท่านนบีที่ว่า “ตะอัลละมุ” (Japakiya, 2015, p. 26)

2) อะมัล หมายถึง ผู้เป็นครูต้องปฏิบัติตามความรู้ที่ตนมี โดยเฉพาะความรู้ที่เป็นวะหยู ทั้งนี้เพื่อ สร้างภาพลักษณ์แห่งอิสลามให้เป็นที่ปรากฏกับตนเอง และสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อบรรดา ศาสนุศิษย์ ดังที่อัลลอฮ์ทรงสั่งท่านนบีความว่า “เจ้าจงปฏิบัติตามสิ่งที่เจ้าได้รับวะหยูจากพระเจ้าของเจ้า” (Al-Anaam:106) และท่านนบีได้ประกาศแก่ผู้คนว่า “ฉันปฏิบัติก็เฉพาะที่ฉันได้รับวะหยูมาเท่านั้น” (Al-anam: 50, Yunus: 15, A-ahqaf: 9) (Japakiya, 2015, p. 26)

3) ตักวาและคือฮะยั หมายถึง ความยำเกรงที่มีต่ออัลลอฮ์ ผู้สอนต้องมีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ หากไม่มีความยำเกรงแล้ว ความรู้ที่มีอาจจจะไร้ประโยชน์ ทั้งนี้เพราะความยำเกรงเป็นคุณลักษณะของผู้ที่มี ความรู้ที่แท้จริง ดังที่อัลลอฮ์ได้ตรัสความว่า “ผู้ที่ยำเกรงต่ออัลลอฮ์ในหมู่บ่าวของพระองค์ก็คือบรรดาอู ละมาอ์” (Fadhir: 28) ทั้งนี้ อิสมาอีลลุตฟีมองว่าผู้ที่มีคุณสมบัติข้อนี้ เขาผู้นั้นย่อมจะประสบความสำเร็จ เพราะ อัลลอฮ์ทรงสั่งความว่า “พวกเจ้าจงยำเกรงอัลลอฮ์เถิด เพื่อว่าพวกเจ้าจะได้เป็นผู้โชคดี” (Al-baqarah: 189, Al-imran: 130, 200) (Japakiya, 2015, p. 27-29)

4) คีตัก หมายถึง เป็นอีกคุณสมบัติหนึ่งของผู้จัดการเรียนรู้อาการอิสลามต้องมี กล่าวคือ เขาต้องมี ความบริสุทธิ์ใจในการตอบรับเนื้อหาของศาสนาทั้งที่เป็นคัมภีร์อัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านนบี อีกทั้งต้องมี ความบริสุทธิ์ใจที่จะดำเนินชีวิตตามคำแนะนำและคำสั่งสอนของสองเนื้อหาดังกล่าว พร้อมกับบริสุทธิ์ใจและ จริงใจในการทำการเผยแพร่ด้วยวิธีการที่ถูกต้อง ทั้งนี้อิสมาอีลลุตฟีได้อ้างถึงคุณสมบัติข้อนี้ผ่านสุเราะฮ์อัลหุ รุด โอองการที่ 15 ซึ่งความว่า แท้จริงบรรดาผู้ศรัทธานั้นคือผู้ที่ศรัทธาต่ออัลลอฮ์และเราะสูลของพระองค์ จากนั้นก็ไม่กลับคำ และได้เสียสละทรัพย์สินและชีวิตในหนทางของอัลลอฮ์ คนเหล่านั้นแหละคือผู้บริสุทธิ์ใจ กับอัลลอฮ์ และในสุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ โอองการที่ 177 ซึ่งมีความหมายในทำนองเดียวกัน อิสมาอีลลุตฟีได้ กล่าวย่ำว่า คีตักและตักวาทั้งสองคุณสมบัติทางใจที่ส่งผลให้เกิดการปฏิบัติทางกายอันงดงาม เกิดบทบาทที่มี เกียรติ และเกิดความสำเร็จที่รุ่งโรจน์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า (Japakiya, 2015, p. 32)

5) อะมานะฮ์ หมายถึง ซื่อสัตย์ ไวใจ เชื่อใจ ตรงกันข้ามกับคำว่า คียานะฮ์ หมายถึง วางใจไม่ได้ หรือทำลาย อิสมาอีลลุตฟีกล่าวว่าผู้สอนจะต้องตระหนักในใจเสมอว่าความรู้ที่มีอยู่ในห้วงทั้งหมดของเขา คือ ของฝากที่เขาาญิบต้องส่งมอบให้คนรุ่นหลังด้วยวิธีการที่ซื่อสัตย์ ทั้งในด้านความสัจจริงของวิชา ความจริงจัง ของหัวใจ หรือความถูกต้องของวิธีการส่งต่อ โดยท่านได้อ้างถึงสุเราะฮ์อัลอันฟาล โอองการที่ 27 ความว่า “โอ้อ บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงอย่าทุจริตต่ออัลลอฮ์และเราะสูล และจงอย่าทุจริตต่อบรรดาของฝากของพวกเจ้า โดยที่พวกเจ้ารู้กันอยู่” (Al-anfal: 27) ผู้สอนต้องมีความรับผิดชอบและเชื่อถือได้ ความรู้ที่อัลลอฮ์ประทาน

มานั้นเป็นความรับผิดชอบที่ต้องถ่ายทอดแก่นุชนรุ่นต่อไปด้วยวิธีการที่เปี่ยมด้วยความซื่อสัตย์ ไม่ว่าจะเป็นในด้านความถูกต้องของความรู้ ความจริงจิงในการสอน และอย่าทำลายความรับผิดชอบที่พวกเขาได้รับ

6) ตัปลิข หมายถึง การส่งต่อความรู้ให้แก่ผู้อื่น ตรงข้ามกับคำว่า กิตมาน ซึ่งหมายถึง การปิดบังหรือปกปิด โดยอิสมาอีลลุดดีได้อ้างถึงสุเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์ โองการที่ 67 ความว่า “*إِذْ يُؤْتِي السُّبْحَانَ نُبَايَا فَتَكْتُمُونَ صَوْتَكُمْ فَأَتَى هَذِهِ الْبَنَاتِ عَذَابَ اللَّهِ الْعَظِيمُ*” และได้อ้างถึงอีกโองการที่ 54 ของสุเราะฮ์อัลนุรซึ่งความว่า “*وَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىَٰ فَيَمُوتَ بَيْنَ يَدَيْكُمْ فَذَرْهُنَّ لِقَاءَ اللَّهِ*”

จากโองการข้างต้นได้แสดงให้เห็นว่ามุอัลลิม ร็อบบานีย์ จะต้องให้ความรู้ที่ตนมีแก่ผู้คนอื่นอย่างเต็มความสามารถ แม้จะเป็นโองการเดียวตักเตือนของท่านนบีว่า *بَلِّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً* ซึ่งความว่า “*พวกท่านจงเผยแพร่จากฉันแม้เพียงหนึ่งอายะฮ์ก็ตาม*” (Al-Bukahari: 3461)

7) ฆะฎอนะฮ์ หมายถึง ฉลาด ตรงข้ามกับคำว่า บะลาตะฮ์ ซึ่งหมายถึงโง่เขลา เบาปัญญา อิสมาอีลลุดดีมองว่าผู้จัดการเรียนรู้ทุกคนต้องมีคุณสมบัตินี้เพื่อเขาจะได้ใช้ความรู้ของเขาอย่างถูกที่ถูกทางและตรงประเด็น พร้อมกับตั้งมั่นอยู่ในคำสอนของอัลลอฮ์และเราะสุลในทุกสถานการณ์ (Japakiya. 2015:34) ไหวพริบและความเฉลียวฉลาดคือคุณลักษณะประการหนึ่งของท่านนบี ﷺ ซึ่งมุอัลลิม ร็อบบานีย์จะต้องมี โดยพิเคราะห์แล้วผู้ที่ไม่เฉลียวฉลาดย่อมสอนคนให้คนอื่นฉลาดได้ยาก ดังนั้นผู้สอนจึงต้องมีความฉลาดเพียงพอที่จะสอนให้ผู้เรียนหรือศิษย์ของตนเองให้เป็นผู้ที่ฉลาด และความฉลาดดังกล่าวนี้ก็เป็นหนึ่งในวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้

8) อัคลากที่ดี หมายถึง การมีจรรยาบรรณที่สอดคล้องกับคำสอนของอัลลอฮ์และเราะสุลของพระองค์ เพราะมารยาทที่ดีคือผลของอีมานและสะท้อนถึงความรู้ของเขาด้วย การสอนให้ผู้เรียนมีมารยาทที่ดีงามถือเป็นวัตถุประสงค์หลักของการจัดการเรียนรู้ หากผู้สอนไม่ได้เป็นแบบอย่างที่ดี การที่จะทำให้ผู้เรียนมีอัคลากที่ดีก็ทำได้ยาก เพราะการเลียนแบบก็เป็นหนึ่งในผลของการเรียนรู้ การมีมารยาทที่ดีจะมีผลมาต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการเรียนรู้ การที่ท่านนบีมัรยาทที่ดีงามเป็นแบบอย่างของการมีอัคลากที่ดีเยี่ยมได้ทำให้การเผยแผ่ของท่านนบีประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง ท่านได้พัฒนาผู้คนในสมัยของท่าน จนสมัยของท่านถือเป็นสมัยที่ดีที่สุดของการสร้างคน และความสำเร็จดังกล่าวนี้มีส่วนสำคัญมาจากการยาทที่ดีงามของท่าน อัลลอฮ์ตรัสถึงจรรยาบรรณของนบีมุฮัมมัดความว่า “*وَمَا جَاءَكَ مِنَ الْقُرْآنِ فَخُذْ وَأَعِذْ بِرَبِّكَ إِنَّكَ تَرَاهُ يُخَوِّفُ مَنْ شَاءَ وَلَمْ يَخَفْ سَبَقَتْ لَكَ الْبَأْسَ وَالْعِلَّةُ*” Al-qalam: 4) มารยาทที่ดีงามและมีเกียรติมีผลอย่างมากต่อความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนและการ تربียฮ์ เช่น มารยาทที่เกี่ยวกับความอดทน อิสมาอีลลุดดีกล่าวว่า “*ความอดทนคืออาวุธที่สำคัญของ อัลมุอัลลิม อัลร็อบบานีย์*” เพราะหากผู้สอนไม่มีความอดทน การงานทั้งหมดของพวกเขาจะไม่บรรลุความสำเร็จ ความอดทนคือแสงสว่างที่จะคอยส่องให้เห็นหนทางสู่ความสำเร็จ ถ้าแสงส่องทางจากความอดทนดับลง หนทางนั้นก็จะมีมืดมิด เป็นเหตุให้บุคคลที่อยู่บนทางนั้นต้องเคັวงคว้าง ไร้ทิศทาง สุดท้ายก็หาทางออกไม่เจอ อิสมาอีลลุดดียกหะดีษบันทึกโดยมุสลิมว่า *وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ* ซึ่งความว่า “*และความอดทนนั้นคือแสงจ้าที่สาด*

สอง” (Muslim: 223) ผู้สอนทุกคนต้องมีความอดทน และสอนผู้อื่นให้มีความอดทนเช่นกัน อิสมาอีลลุดดีมีทัศนะว่าความอดทนเป็นสิ่งที่ดีเลิศที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงประทานให้ (Japakiya, 2015, p. 37)

9) เอ็นดู รักใคร่ห่วงใย เอาใจใส่รับผิดชอบ และให้เกียรติผู้อื่น ทั้งหมดนี้เป็นคุณลักษณะของท่านนบีที่ได้แสดงให้เห็นเป็นแบบอย่างแก่บรรดาเศาะหาบะฮ์ และคุณสมบัติที่ดีเหล่านี้ก็เป็นคุณสมบัติที่สำคัญสำหรับมุอัลลิม ร็อบบานีย์ อัลลอฮ์ได้ตรัสเกี่ยวกับเรื่องนี้ความว่า

“เนื่องด้วยความเมตตาจากอัลลอฮ์นั่นเอง เจ้า (มุหัมมัด) จึงได้สุภาพอ่อนโยนแก่พวกเขา (คือบรรดาเศาะหาบะฮ์และผู้ติดตามเจ้า) และถ้าหากเจ้าเป็นผู้ประพฤติดุร้ายและมีใจแข็งกระด้างแล้วไซ้ร้ แน่نونพวกเขาก็ย่อมเตลิดออกไปจากรอบ ๆ เจ้ากันแล้ว ดังนั้น จงอภัยให้แก่พวกเขาเถิด (ในความผิดพลาดบางอย่างที่พวกเขากระทำต่อเจ้า) และจงขอร้องให้แก่พวกเขาด้วย และจงปรึกษาหารือกับพวกเขาในกิจการทั้งหลาย ครั้นเมื่อเจ้าได้ตัดสินใจอย่างแน่วแน่ (หลังจากที่ได้ประชุมหารือกัน) แล้ว ก็จงมอบหมายแด่อัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักใคร่บรรดาผู้ที่มอบหมายต่อพระองค์” (Surah alaimran: 159)

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาจะต้องมีจุดประสงค์เพื่อรู้จักอัลลอฮ์ ศรัทธาต่อพระองค์ ได้รับสิ่งที่ดีงามและเกียรติที่มั่นคงจากพระองค์อัลลอฮ์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ทางโลก ทัศนะดังกล่าวนี้สอดคล้องกับทัศนะของซัยค ดาูดอัลฟะฎอนีย์ที่ได้กล่าวไว้ในหนังสือ *อัดดูรอซะมิน* ที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า การแสวงหาความรู้เพื่อโลกนี้เพียงอย่างเดียวนั้นจะไม่ถือว่าเป็นเป้าหมายที่แท้จริงของการศึกษา (Shaykh Daud, nd., p. 87) การเรียนรู้อิสลามต้องจัดการให้ครบในสามรูปแบบ กล่าวคือ อ่านให้ฟัง สอนให้เข้าใจ และอบรมให้ปฏิบัติ ตลอดจนต้องติดตามประเมินผลของการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องด้วยระบบ “อุคุะฮ์” (การตรวจภาพ) และ “ญะมาอะฮ์” (กลุ่ม)

การจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพนั้นควรมีสิ่งเหล่านี้คือ 1) การจัดการเรียนเรียนรู้ให้ครบในสามรูปแบบ คือ อ่านให้ฟัง สอนให้เข้าใจ และอบรมให้ปฏิบัติ 2) ต้องติดตามประเมินผลการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องด้วยระบบ “อุคุะฮ์” (พี่น้อง) และเป็น “ญะมาอะฮ์” (กลุ่ม) ตั้งแต่เริ่มเข้าสู่กระบวนการจนจบสิ้นสุดกระบวนการ 3) ใช้วิธีการจัดการเรียนรู้แบบเป็นหมู่คณะและรวมพลังกันอย่างมีระบบ ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ และต่างยึดความสัมฤทธิ์ผลส่วนตนเป็นเป้าหมาย 4) ปัจจัยหลักที่ทำให้การจัดการเรียนรู้อิสลามไม่สัมฤทธิ์ผลคือ การไม่ครบองค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นด้านหลักสูตรและวิธีการ หรือด้านคุณสมบัติและการปฏิบัติหน้าที่ของผู้จัดการเรียนรู้

มุอัลลิม ร็อบบานีย์ (ครูแห่งพระผู้อภิบาล) เป็นผู้มีคุณสมบัติดังนี้ คือ 1) พัสม หมายถึง มีความเข้าใจ มีความรู้ความและเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องต่าง ๆ เป็นการเข้าใจเกี่ยวกับอัลกุรอานและสุนนะฮ์ อะกิดะฮ์ อิบาเดฮ์ มุอามะลาต และอื่น ๆ ในการสร้างชีวิตที่ดีมีคุณภาพ และเป็นการเข้าใจความรู้ในสาขาที่เชี่ยวชาญเฉพาะ เช่น ความรู้เกี่ยวกับอัลลอฮ์ เกี่ยวกับศาสนาของอัลลอฮ์ และเกี่ยวกับบ่าวและมัลลูกของอัลลอฮ์ นอกจากนั้นเป็นการเข้าใจในความรู้อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่ผู้สอน เช่น ความรู้เกี่ยวกับการจัดการ

เรียนการสอน ความรู้เกี่ยวกับการตะวอะฮ์ จิตวิทยา เป็นต้น 2) อะมัล หมายถึงการปฏิบัติตามความรู้ที่ได้มา จากวะหฺยู เพื่อสร้างบุคลิกภาพแบบอิสลามและชีวิตที่ดีทั้งกับตัวเอง ครอบครัว และสังคม 3) ตักวาและค็อย ยะฮ์ ซึ่งหมายถึง ความรู้สึกที่คอยห้ามมิให้ทำบาปต่ออัลลอฮ์ 4) คิติก หมายถึง ความสัจจริงหรือความมีสัจจะ 5) อะมานะฮ์ หมายถึง มีความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ และเชื่อถือได้ 6) ตับลีย หมายถึง การถ่ายทอดศาสน์ แห่งอิสลามแก่ผู้อื่น ผู้เรียนนั้นเปรียบเสมือนผู้ที่กำลังขอความรู้ที่แท้จริงจากบรรดาผู้รู้ ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของ “มุอัลลิม ร็อบบานีย์” ที่จะต้องให้ความรู้เหล่านั้นแก่พวกเขาอย่างเต็มความสามารถ 7) พะฎอนะฮ์ หมายถึง ไหวพริบและความเฉลียวฉลาด นี่คือคุณลักษณะประการหนึ่งของท่านนบี ﷺ 8) อัคลาก หมายถึง การมี จรรยา มารยาทที่สอดคล้องกับคำสอนของอัลลอฮ์และสุนนะฮ์ของท่าน นบี เพราะมารยาทที่ดีนั้นคือร่องรอย แห่งการศรัทธาและผลแห่งความรู้ที่ถูกต้อง 9) ออดทน ความอดทนคือ อาวุธหลักประจำกายของ “มุอัลลิม ร็อบ บานีย์” เพราะหากปราศจากความอดทนแล้ว การงานทุกอย่างก็อาจจะสำเร็จได้ 10) เอ็นดู รักใคร่ห่วงใย เอา ใจใส่รับผิดชอบ

จากคุณลักษณะของมุอัลลิม ร็อบบานีย์ ข้างต้นสามารถแบ่งออกเป็น 3 คุณลักษณะหลัก ๆ ดังต่อไปนี้

1- คุณลักษณะที่เกี่ยวกับความรู้และความเข้าใจ ซึ่งท่านได้เริ่มจากความเข้าใจ ซึ่งเป็นความเข้าใจ เกี่ยวกับอัลกุรอานและสุนนะฮ์ ความเข้าใจในสาขาที่เกี่ยวข้องเฉพาะ ความเข้าใจในความรู้อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น นอกจากนั้นเป็นความเข้าใจถึงความสำคัญของความรู้ ประเภทต่าง ๆ ซึ่งความเข้าใจดังกล่าวนี้จะนำไปสู่การยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ และความยำเกรงที่มี ต่ออัลลอฮ์นี้จะทำให้ผู้เรียนได้รับสิ่งที่ดีงามและเกียรติที่มั่นคงถาวรจากอัลลอฮ์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ไม่ใช่ แสงหาผลประโยชน์เชิงวัตถุเพื่อตอบสนองกิเลสตัณหาของตนเอง วัตถุประสงค์ของการศึกษาดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ได้นำเสนอไว้ในการประชุมทางการศึกษาอิสลามที่จัดขึ้น ณ เมือง เจดดะฮ์ในปี ค.ศ. 1971 (King Abdul Aziz University, 1978)

2- การกำหนดให้คุณลักษณะของท่านนบีที่ประกอบด้วย คิติก ตับลีย อะมานะฮ์ และพะฎอนะฮ์ เป็นคุณลักษณะของมุอัลลิม ร็อบบานีย์นั้นสอดคล้องกับที่ครั้งหนึ่งท่านนบีเคยประกาศว่าตนเองคือครู ดังหะ ดิษที่ความว่า “แท้จริงฉันถูกสร้างขึ้นมาในฐานะครูคนหนึ่ง” (Ibn Majah: 229) ดังนั้น เมื่อท่านนบียอมรับว่า ตนเองนั้นเป็นครู (มุอัลลิม) การกำหนดคุณสมบัติของท่านนบีเป็นคุณสมบัติของครูหรือผู้สอนจึงเป็นเรื่องที่ ถูกต้องและเหมาะสม และยังสอดคล้องกับโอองการของอัลกุรอานที่พระองค์อัลลอฮ์ตรัสไว้ในซูเราะฮ์อัลอะห ซาบ อายะฮ์ที่ 21 ซึ่งความว่า “แท้จริงในตัวท่านเราะสูลของอัลลอฮ์มีกุวะฮ์หะสะนะฮ์ (แบบอย่างที่ดีงาม)” อิสมาอีลลุดดีจะให้ความสำคัญกับการกำหนดคุณลักษณะของท่านนบีให้เป็นคุณลักษณะของมุอัลลิม ร็อบ บานีย์ เพราะเมื่อใดที่ท่านได้นำเสนอคุณลักษณะของท่านนบีให้เป็นคุณลักษณะของมุอัลลิม ร็อบบานีย์ ท่านจะ เน้นย้ำโดยได้นำเสนอคุณลักษณะที่ตรงกันข้ามด้วย แต่ท่านจะไม่นำเสนอคำที่มีความหมายตรงกันข้ามเมื่อ กล่าวถึงคุณสมบัติอื่น ๆ ของมุอัลลิม ร็อบบานีย์

3- อักลาที่ตีงาม เช่น การอดทน ความรักความเอ็นดู ความห่วงใย ความรับผิดชอบดูแล และให้เกียรติผู้อื่น คุณลักษณะเหล่านี้ล้วนเป็นคุณสมบัติที่ดีงามที่ครูทุกคนต้องมี การนำเสนอให้มีอักลาที่ดีเป็นคุณลักษณะของครูนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เพราะท่านนบีเคยประกาศว่าท่านถูกส่งมาเพื่อทำให้อักลาของมนุษย์นั้นสมบูรณ์

แนวคิดทั้งสามข้อข้างต้นนั้นมีความสอดคล้องกับแนวคิดของท่านอิมามอัลฆะซาลี (al-Ghazali, 1994, 3 : 264-282) ที่ได้เสนอว่าผู้สอนที่ดีควรมีคุณลักษณะคือ 1) มีความเมตตาต่อผู้เรียนและปฏิบัติต่อเขาเสมือนว่าเป็นลูก ๆ ของตน 2) ผู้สอนไม่ควรแสวงหาค่าตอบแทน 3) ให้คำชี้แนะแก่ผู้เรียน 4) สอดแทรกสิ่งที่ดีงามเข้าไปในการเรียนการสอน 5) มีความรับผิดชอบต่อวิชาที่สอน 6) จัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนสามารถสอดคล้องกับความเข้าใจของผู้เรียนและให้เหมาะสมกับสมรรถภาพทางสติปัญญาของพวกเขา 7) ปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับวิชาความรู้ที่ตนมี

กล่าวโดยสรุปแล้วท่านอิสมาอีลลุตฟี จะปะกียาเป็นปราชญ์ร่วมสมัยที่สามารถนำเสนอแนวคิดทางการศึกษา โดยเฉพาะแนวคิดที่เกี่ยวกับคุณลักษณะของครูที่ดี ที่นำเสนอภายใต้กรอบของครูที่เรียกว่า มุอัลลิม ร็อบบานีย์ ซึ่งหมายถึงครูแห่งพระผู้อภิบาลหรือครูของพระเจ้า คุณลักษณะของครูที่ท่านได้นำเสนอนั้นเป็นปัจจุบัน และเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในแวดวงวิชาการอิสลาม และเป็นแนวคิดที่สามารถนำไปขยายผลในสถาบันการศึกษาอิสลามในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ

ข้อเสนอแนะ

ให้น้องคณาจารย์เกี่ยวกับมุอัลลิมร็อบบานีย์ที่ค้นพบจากงานวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้กับครูผู้สอนในโรงเรียนต่าง ๆ เพื่อให้ครูผู้สอนดังกล่าวมี 3 คุณลักษณะหลักคือ 1) คุณลักษณะที่เกี่ยวกับความรู้และความเข้าใจที่เริ่มจากความรู้ที่ได้มาจากอัลกุรอาน สุนนะฮ์ และความเข้าใจในสาขาที่เชี่ยวชาญเฉพาะ 2) คุณลักษณะของท่านนบีที่ประกอบด้วย ศิรค์ ตัปลิม อะมานะฮ์ และพะฎอนะฮ์ 3) การมีอักลาที่ดีงาม เช่น การอดทน ความรักความเอ็นดู ความห่วงใย ความรับผิดชอบดูแล และให้เกียรติผู้อื่น คุณลักษณะเหล่านี้ล้วนเป็นคุณสมบัติที่ดีงามที่ครูทุกคนต้องมี

เอกสารอ้างอิง

Al-Bukhari. (1987). Sahih al-Bukhari. Dar Ibn Kathir.

Chapakiya. S. & Muhammad I. (2023). *Penyebarnya Salam dari Fatoni; Syaikh Ismail Lutfi* [Preacher for peace from Fatoni; Syaikh Ismail Lutfi]. First Offset Printing Company (1993) Co.Ltd.

Al-Ghazali. (1994). *Ihya Ulum ul Din* (Vol. 3, Y. Ismail & Y. Ismail, Trans.). Pustaka Aman Press Sdn. Bhd.

- Hisham. A. M. (2012). *Sirah Nabawiyah Ibnu Hisham* [History of the prophet by Ibnu Hisham]. (M. Puzhi bin Usop & M. Sabri bin Sahrir, Trans.). al Hidayah Publication.
- Ibn Majah. (n.d.). *Sunan Ibn Majah*. Dar al-Kutub al-'Ilmiyah.
- Japakiya, I. L. (2000). *Marhaban bi Tholibi al 'Imi*. Saudara Press Pattani.
- Japakiya, I. L. (2014). *Nasihah huachai haeng ummah wahidah* [Advice the heart of people unity]. Fatoni University.
- Japakiya, I. L. (2015). *Al-Mu'allim Rabbani Teras Ummah Wahidah* [Al-Muallim Rabbani Core of people unity]. Saudara Press Pattani.
- Japakiya, I. L. (n.d.-a.). *Berukhuwah Menurut Syari'at Islamiah Dalam Rangka Pembangunan Ummah Wahidah* [Lets be brothers in accordance with Islamic Laws in developing people unity]. Saudara Press Pattani.
- Japakiya, I. L. (n.d.-b). *Ilmu Wahyu: Rahmat Allah untuk Kesejahteraan Alam dan Kelebihan Wakafnya* [Revelation for world peace and advantages of donation]. Saudara Press Pattani.
- King Abdul Aziz University. (1978). *Conference Book on the First World Conference on Muslim Education*. King Abdul Aziz University.
- Muslim. (n.d.). *Sahih Muslim*. Dar al-Jabal.
- Shaykh Daud, A. F. (n.d.). *Al-Dir al-Thamin*. Matba'at Bin Halabi.

การพัฒนาชุดฝึกอบรมการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานฐานสำหรับครู ในโรงเรียนอนุบาลเอกชนแบบบูรณาการอิสลาม

Received: November 22, 2024, Revised: June 27, 2025, Accepted: June 28, 2025

พิตริยาห์ มาลียัน¹ ชัมซุ สาอู²

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนรู้โครงงานฐานวิจัย 2) เพื่อพัฒนาครูในการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานฐานวิจัยของผู้เรียน และ 3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของครูต่อการพัฒนาชุดฝึกอบรมการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานฐานสำหรับครูในโรงเรียนอนุบาลเอกชนแบบบูรณาการอิสลาม

วิธีการศึกษา งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนการสอนของครู กลุ่มตัวอย่างคือครู 7 คน กระบวนการวิจัยประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนกลับ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ การสังเกต ใช้คู่มืออบรมและแบบสอบถามประเมินความพึงพอใจ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหาแบบอธิบาย

ผลการศึกษา พบว่า 1) ครูส่วนใหญ่ยังใช้การสอนแบบบรรยาย และขาดการจัดกิจกรรมโครงงาน ผู้บริหารเห็นความจำเป็นในการพัฒนาครูด้านการวางแผน จัดกิจกรรม และประเมินผลโดยใช้โครงงานเป็นฐาน 2) หลังการอบรม ครูมีความเข้าใจและสามารถใช้การสอนแบบโครงงานได้ดีขึ้น คะแนนหลังอบรมสูงกว่าก่อนอบรมอย่างชัดเจน และแผนการสอนรอบที่ 2 มีคุณภาพดีขึ้นกว่ารอบแรก 3) ครูมีความพึงพอใจในระดับสูงต่อกระบวนการพัฒนา สะท้อนให้เห็นว่าการอบรมมีประสิทธิภาพและได้รับการยอมรับ

การนำผลวิจัยไปใช้ ผู้บริหารโรงเรียนอนุบาลเอกชนแบบบูรณาการอิสลามสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ฝึกพัฒนาครูในการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานฐานวิจัยของผู้เรียนปรับตามบริบทของตนเองได้

คำสำคัญ: ชุดฝึกอบรม, การจัดการเรียนรู้โครงงานฐานวิจัย, โรงเรียนอนุบาลเอกชนแบบบูรณาการอิสลาม

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารและการจัดการการศึกษาอิสลาม คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี อีเมลผู้เขียนหลัก: 6320420112@psu.ac.th

² Ph.D.(การบริหารการศึกษา) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาการบริหารและการจัดการการศึกษาอิสลาม คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี อีเมล: samsoo.s@psu.ac.th

Teacher Development in Managing Student Project-Based Research Learning for a Private Integrated Islamic Kindergarten

Fitreeya Maleeyan¹, Samsoo Sa-U²

Abstract

Objectives: 1) To study the current state of project-based research learning management. 2) To develop teachers' skills in managing project-based research learning for students. And 3) To assess teachers' satisfaction with the improvement in project-based research learning management for students in a private integrated Islamic kindergarten.

Methodology: This study adopted an action research approach aimed at enhancing teachers' instructional practices. The sample group consisted of seven teachers. The research was conducted in four stages: planning, action, observation, and reflection. Data were collected through interviews and observations, along with the use of a training manual and a satisfaction questionnaire. Quantitative data were analyzed using percentage, mean, and standard deviation, while qualitative data were examined through descriptive content analysis.

Research Findings: The findings revealed that 1. Most teachers continued to rely on lecture-based instruction and lacked the use of project-based learning activities. School administrators recognized the need to enhance teachers' skills in planning, implementing, and assessing instruction through a project-based approach. 2. After the training, teachers demonstrated a better understanding and greater ability to apply project-based learning. Post-training scores were significantly higher than pre-training scores, and the quality of lesson plans in the second cycle was improved compared to the first. 3. Teachers reported a high level of satisfaction with the development process, indicating the effectiveness and positive reception of the training.

Contributions: Educational institution administrators in private Islamic school can use the research results to train teachers in learning management, using research-based projects for students to adapt to their own context.

Keywords: training package, research-based project learning management, private Islamic school.

¹ Graduate student, Islamic Educational Administration and Management Program, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University Pattani Campus. E-mail: 6320420112@psu.ac.th

² Ph.D. (Education Administration) Asst.Prof.Dr. and Lecturer, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus. E-mail: samsoo.s@psu.ac.th

บทนำ

ในปัจจุบัน แนวคิดการจัดการศึกษาของไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ โดยเฉพาะในด้านคุณภาพที่มีการมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาศักยภาพของครูให้สามารถส่งเสริมทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 อย่างไรก็ตาม มีการพบว่าแนวทางการสอนของครูส่วนใหญ่ยังไม่สอดคล้องกับความก้าวหน้าของยุคข้อมูลข่าวสาร เนื่องจากยังคงใช้วิธีการสอนที่มุ่งถ่ายทอดความรู้แบบบอกกล่าวโดยตรง และขาดการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง (Intharapak, Satiman, Charoenjittakarn, & Paivittayasiritham, 2015) ส่งผลให้ครูจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิธีการสอนใหม่ โดยเพิ่มบทบาทให้กับผู้เรียน และนำวิธีการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายมาใช้ เพื่อพัฒนาทักษะสำคัญในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะทักษะการคิดอย่างเป็นระบบ เช่น การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ และการใช้โครงงานเป็นฐานการเรียนรู้ ซึ่งการศึกษาของ (Chuchaimongkol, 2015) พบว่าการจัดการเรียนการสอนวรรณคดีที่เน้นให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ ส่งผลให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในเนื้อหามากยิ่งขึ้น

การวิจัยพบว่า แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพสูงขึ้น โดยเฉพาะการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการและการใช้โครงงานเป็นเครื่องมือส่งเสริมการเรียนรู้ที่ยั่งยืน ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สำรวจเรื่องที่สนใจอย่างลึกซึ้งผ่านกระบวนการแก้ปัญหา ผู้เรียนจะได้ลงมือปฏิบัติจริงเพื่อหาคำตอบด้วยตนเอง ซึ่งช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง (Moonsarn, 2006) ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับข้อสรุปของ (Pimpan, Phayao, & Mee-sri, 2014) ที่ชี้ว่าการจัดการเรียนรู้ด้วยการทำโครงงานและกิจกรรมเสริมหลักสูตรช่วยพัฒนาผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

การปฏิรูปการศึกษาในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงแนวทางการสอนของครู โดยเน้นการใช้กระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน ครูจึงควรปรับบทบาทเป็นผู้สนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ โดยกระบวนการหลักในการเรียนรู้ควรรวมถึงการคิดเชิงวิเคราะห์ การลงมือปฏิบัติ และการทำงานเป็นกลุ่ม ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองเป็นผู้เรียนรู้ที่สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต (Pimpan, Phayao, & Mee-sri, 2014)

นอกจากนี้ การพัฒนาการปฏิรูปการศึกษายังเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนรู้ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน โดยมุ่งสร้างทักษะการคิดวิเคราะห์และความคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนทักษะอื่น ๆ ที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ในสถานศึกษาอย่างยั่งยืน การปรับปรุงนี้ยังรวมถึงการพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้และการประเมินผลของครูให้เหมาะสมกับความต้องการของยุคปัจจุบัน (Rangabthuk, 2015)

แนวทางการปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับโลกในศตวรรษที่ 21 ควรเริ่มต้นที่การพัฒนาครูให้มีความรู้และทักษะที่ทันสมัย โดยครูต้องเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ มาเป็นผู้ฝึกสอนและผู้สนับสนุนการเรียนรู้ เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะสำคัญ เช่น การคิดเชิงวิเคราะห์และการแก้ปัญหาเชิง

สร้างสรรค์ ตลอดจนการประยุกต์ใช้ความรู้ นอกจากนี้ การเรียนการสอนควรเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน เช่น การทดลอง การทำโครงการ การวิจัย และการแก้ปัญหาจากสถานการณ์จริง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสฝึกฝนทักษะและพัฒนาความรู้จากการลงมือทำ

ครูยังควรส่งเสริมการทำงานร่วมกันและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้เรียน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับตลาดแรงงานในปัจจุบัน เช่น ทักษะการแก้ปัญหา การทำงานเป็นทีม และการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ (Chiangkul, 2016) สอดคล้องกับ Panich (2012) ที่ชี้ว่า ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community) เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ครูสามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

จากข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของการพัฒนาการจัดการศึกษาในโรงเรียนอนุบาลเอกชน เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะการนำหลักการการเรียนรู้แบบโครงงานฐานวิจัย (Research-Based Learning: RBL) มาใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้กับผู้เรียน ซึ่งการจัดการศึกษาแบบนี้จะส่งผลให้การบริหารจัดการโรงเรียนอนุบาลเอกชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนรู้โครงงานฐานวิจัยในโรงเรียนอนุบาลเอกชนแบบบูรณาการอิสลาม
2. เพื่อพัฒนาครูในการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานฐานวิจัยของผู้เรียน
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของครูต่อการพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานฐานวิจัยของผู้เรียน

วิธีการศึกษา

ในการวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุดฝึกอบรมการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐานสำหรับครูในโรงเรียนอนุบาลเอกชนแบบบูรณาการอิสลาม ภายใต้การดูแลของสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดสตูล ได้ดำเนินการในรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน 4 ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผน การปฏิบัติการ การสังเกตการณ์ และการสะท้อนกลับ ข้อมูลถูกเก็บรวบรวมโดยใช้แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ด้วยโครงงาน ซึ่งได้สอบถามผู้บริหารและครูในกลุ่มตัวอย่าง นอกจากนี้ยังใช้เครื่องมือวิจัยอื่น ๆ ได้แก่ แบบสังเกต คู่มือการอบรมเชิงปฏิบัติการ แบบประเมินพฤติกรรม แบบประเมินแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยโครงงาน และแบบสอบถามความพึงพอใจของครูที่มีต่อการจัดการเรียนรู้อย่างกล่าว

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยจัดประเภทของเนื้อหาและนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบความเรียง เพื่อสะท้อนความคิดเห็นและประสบการณ์ของครูที่เข้าร่วมการอบรมอย่างครบถ้วน

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ครูผู้สอนในโรงเรียนโรงเรียนอนุบาลเอกชนแบบบูรณาการอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดสตูล ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2564 จำนวน 7 คน โดยได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ให้ข้อมูลเป็นครู จำนวน 7 คน ผู้วิจัยได้เลือกใช้ในการเลือกโดยใช้เกณฑ์ คือ ต้องมีประสบการณ์ในการทำงานในโรงเรียนแห่งนี้และสอนนักเรียนอย่างน้อย 2 ปี และต้องเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาชุดฝึกอบรมการจัดการเรียนรู้โครงงานฐานวิจัยของครูในโรงเรียนพร้อมทั้งมีความประสงค์และให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมครบทั้งกระบวนการ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. ชุดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐานของครู
2. แบบสังเกตเกี่ยวกับความเข้าใจรูปแบบการสอนแบบโครงงาน แนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบโครงงานเป็นฐาน และการพัฒนาการเรียนการสอนโดยโครงงานเป็นฐานควรพัฒนา
3. แบบประเมินพฤติกรรมและแบบประเมินการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน เพื่อจะได้ศึกษาผลการใช้ชุดฝึกอบรมโครงงานฐานวิจัยของครูในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม
4. แบบสอบถามความพึงพอใจของครูต่อการพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยใช้ แบบสังเกตที่พัฒนาขึ้น โดยผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจรูปแบบการสอนแบบโครงงาน แนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบโครงงานเป็นฐาน และการพัฒนาการเรียนการสอนโดยโครงงานเป็นฐาน
2. รวบรวมข้อมูลผ่านแบบประเมินพฤติกรรมและแบบประเมินการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้โดยมี 2 วงรอบ 8 ขั้นตอน คือ วงรอบที่ 1 คือ 1) การวางแผน (Plan) 2) การปฏิบัติ (Action) 3) การสังเกตการณ์ (Observation) 4) การสะท้อนกลับ (Reflection) ประมวลผลภาพร่วมนำผลไปปฏิบัติในวงรอบที่ 2 วงรอบที่ 2 คือ 5) การวางแผน (Plan) 6) การปฏิบัติ (Action) 7) การสังเกต (Observe) และ 8) การสะท้อนกลับ (Reflection)
3. ให้แบบสอบถามความพึงพอใจ สรุปความพึงพอใจ นำข้อเสนอแนะสรุปข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ ค่าสถิติที่ใช้ในการวิจัย ใช้ สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าดัชนีความสอดคล้อง

ผลการศึกษา

การวิจัยในครั้งนี้ได้เลือกบุคลากรในสถานศึกษา โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดสตูล โดยกลุ่มเป้าหมายครูจำนวน 7 คน ซึ่งมีรายละเอียดดังแสดงในตารางดังนี้

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป็นครูในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

คนที่	เพศ	ตำแหน่ง	อายุ	ประสบการณ์การทำงาน	ระดับการศึกษา
1	หญิง	ครู	27	2	ปริญญาตรี
2	หญิง	ครู	33	8	ปริญญาตรี
3	ชาย	ครู	27	2	ปริญญาตรี
4	หญิง	ครู	30	5	ปริญญาตรี
5	หญิง	ครู	28	4	ปริญญาตรี
6	หญิง	ครู	48	15	ปริญญาตรี
7	ชาย	ครู	26	2	ปริญญาตรี

(ที่มา: Author)

จากตารางที่ 1. ผู้ที่ให้ข้อมูล จำแนกรายละเอียด ดังนี้ เพศ พบว่า ผู้ให้ข้อมูล เป็นเพศชายจำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 28.57 และเป็นเพศ หญิงจำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 71.43 อายุ พบว่า ผู้ให้ข้อมูล อายุระหว่าง 26-48 ปี ประสบการณ์การทำงาน 2-23 ปี และทั้งหมดจบการศึกษาระดับปริญญาตรี

2. ปัญหาการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน จากการสังเกตของผู้บริหาร ได้ข้อสรุปปัญหาการจัดการการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐานมีดังนี้ 1) ปัญหาครูขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน ใน 5 ด้าน ได้แก่ การสอนแบบบรรยาย ครูส่วนใหญ่ในโรงเรียนยังไม่ค่อยเข้าใจรูปแบบการสอนแบบโครงงาน คืออธิบายให้นักเรียนฟัง ขาดการลงมือปฏิบัติ ทำแบบฝึกหัด ไม่ค่อยได้ลงมือปฏิบัติ ไม่เข้าใจการทำโครงงาน การปรับตัวของครู เนื่องจากผู้บริหารให้ความสำคัญกับทักษะการเรียนรู้ที่แตกต่าง ๆ ไปจากเดิม ด้านการทำงานเป็นทีม การทำงานใหญ่ไม่สามารถสำเร็จได้ด้วยคนเดียว จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของผู้คนซึ่งมีความแตกต่างกัน โรงเรียนก็เช่นเดียวกัน และการต้องการพัฒนาต้องการให้มีการพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นโครงงานเป็นฐาน ให้เข้าใจ วิธีการและกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในการเขียนแผนการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การวัดประเมินผล และนำการเรียนรู้แบบโครงงานมาสอน ในทุกสาระวิชา

ตารางที่ 2 ผลการพัฒนาชุดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐานของครู

วัตถุประสงค์	กระบวนการ	แผนกิจกรรมการมีส่วนร่วมของครู	เครื่องมือวิจัย	ผลลัพธ์
วงรอบที่ 1				
1. เพื่อศึกษาปัญหา	1. การวางแผน (Plan)	1. ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงาน	แบบสังเกต	ได้ทราบปัญหาครูขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐานใน 5 ด้าน การสอนแบบบรรยาย ขาดการลงมือปฏิบัติ, การปรับตัวของ

วัตถุประสงค์	กระบวนการ	แผนกิจกรรมการมีส่วนร่วมของครู	เครื่องมือวิจัย	ผลลัพธ์
		2. ผู้วิจัยร่วมกำหนดแนวการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานของครูโรงเรียนรวมถึงการสร้างคู่มือ		ครู, ด้านการทำงานเป็นทีม ,การต้องการพัฒนา และได้แนวทางคือการจัดอบรมผ่านชุดฝึกอบรมการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐานของครู
		3. วิธีเก็บการรวบรวมข้อมูล		
		4. วางแผนการดำเนินการพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงาน		
2. เพื่อพัฒนาชุดฝึกอบรม	2. การปฏิบัติ (Action)	1. ประเมินความรู้ความเข้าใจของครูด้วยแบบทดสอบก่อน 2.อบรมปฏิบัติการการจัดการสอนโครงงาน 3. ประเมินความรู้ความเข้าใจครูและเขียนแผน	แบบประเมิน	1.ได้ทราบว่าครูไม่เข้าใจส่วนไหน 2.แบบร่างชุดฝึกอบรม 3.ชุดฝึกอบรมการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐานของครู
3. เพื่อศึกษาผลการอบรม	3. การสังเกตการณ์ (Observation)	1. สังเกตการเข้ารับการอบรมและประเมินผลที่เกิดขึ้นอบรม 2. บันทึกและเก็บรวบรวมข้อมูล	แบบประเมิน	ได้ผลการใช้ชุดกิจกรรมหรือได้การสะท้อนผลการนำไปใช้
4 เพื่อศึกษาความพึงพอใจชุดฝึกอบรม	4. การสะท้อนกลับ (Reflection)	1. สังเกตการเข้ารับการอบรมและประเมินผลที่เกิดขึ้นอบรม 2. บันทึกและเก็บรวบรวมข้อมูล	แบบประเมิน	ได้ผลการใช้ชุดกิจกรรมหรือได้การสะท้อนผลการนำไปใช้
วงรอบที่ 2				
5. เพื่อศึกษาปัญหา	5. การวางแผน (Plan)	1. ประชุมครู แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ปรับปรุงแก้ไขแผนการสอน 2. วางแผนจัดตารางสอน 3.วางแผนการจัดนิทรรศการนำเสนอผลงานโครงงาน	แบบสังเกต	ครูต้องพัฒนาขึ้นจากเดิมมากในวงรอบนี้ เข้าใจและทำได้ดีขึ้น
6. เพื่อพัฒนาชุดฝึกอบรม	6. การปฏิบัติ (Action)	1. ดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยใช้โครงงานตาม 2. จัดแสดงผลงานโครงงาน	แบบประเมิน	การทำซ้ำให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดีขึ้น

วัตถุประสงค์	กระบวนการ	แผนกิจกรรมการมีส่วนร่วมของครู	เครื่องมือวิจัย	ผลลัพธ์
7. เพื่อศึกษาผล การอบรม	7. การสังเกต (Observe)	1. สังเกตพฤติกรรมการสอนการ จัดการเรียนรู้แบบโครงงานของ ครู 2. วิเคราะห์ประเมินแผนการสอน 3. ประเมินความพึงพอใจของครู	แบบประเมิน	ครูพึงพอใจ เพราะ ผลลัพธ์ดีขึ้น จากการใช้โครงงานเป็นฐาน
8. เพื่อศึกษา ความพึงพอใจผู้ ฝึกอบรม	8. การสะท้อน กลับ (Reflec tion)	1. จัดสนทนากลุ่มสรุปผลการจัด กิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงาน 2. สรุปรายงานผลการ ดำเนินงาน	ใช้ แบบสอบ ถามความพึง พอใจ	แผนพัฒนาผู้เรียนในโรงเรียน

(ที่มา: Author)

จากผลการพัฒนาชุดฝึกอบรมการจัดการเรียนรู้โครงงานฐานวิจัยของครูซึ่งผู้วิจัยได้พัฒนาและนำกระบวนการแบบมีส่วนร่วมที่ได้พัฒนาขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน ทำการประเมินการพัฒนาชุดฝึกอบรมการจัดการเรียนรู้โครงงานฐานวิจัยของครูในโรงเรียนอนุบาลโอบอ้อมกับวัตถุประสงค์ มีค่าเท่ากับ 0.84 และสามารถนำไปใช้ในการจัดการพัฒนาชุดฝึกอบรมการจัดการเรียนรู้โครงงานฐานวิจัยของครูในโรงเรียนอนุบาลโอบอ้อมจนได้เป็นกระบวนการแบบมีส่วนร่วมพัฒนาขึ้น ผลการพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐานของครู จากการปฏิบัติจริงหลังผ่านการอบรม เชิงปฏิบัติการ ผลการอบรมเชิงปฏิบัติการพบว่าคะแนนทดสอบหลังการอบรมเชิงปฏิบัติการสูงกว่าคะแนนทดสอบก่อน การอบรม และด้านการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้จากการประเมิน พบว่า วงรอบที่ 2 มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าวงรอบที่ 1

ตารางที่ 3 ระดับความพึงพอใจของครูต่อการพัฒนาชุดฝึกอบรมการจัดการเรียนรู้โครงงานฐานวิจัยของครู

ลำดับ	ประเด็น	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
1. ด้านเนื้อหา				
1	มีความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์กับเนื้อหา	4.67	0.58	มากที่สุด
2	เนื้อหามีความสอดคล้องกับการวัดและประเมินผล	4.67	0.58	มากที่สุด
3	ลำดับเนื้อหามีความเหมาะสม	4.33	0.58	มากที่สุด
2. ด้านความรู้ความเข้าใจของกิจกรรม				
4	สามารถอธิบายรายละเอียดของกิจกรรมได้	4.33	0.58	มากที่สุด
5	มีทักษะกระบวนการของกิจกรรม	4.33	0.58	มากที่สุด
6	ความเหมาะสมของแหล่งเรียนรู้กับกิจกรรม	4.00	0	มากที่สุด
3. ด้านการมีส่วนร่วม				

ลำดับ	ประเด็น	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
7	ร่วมคิดวิเคราะห์และนำเสนอทางการแก้ไขปัญหา	4.33	0.58	มากที่สุด
8	ร่วมออกแบบพัฒนาและแก้ไข	4.67	0.58	มากที่สุด
9	ร่วมสะท้อนและประเมินผล	4.67	0.58	มากที่สุด
10	สามารถตอบคำถาม ชี้แจงข้อสงสัยให้คำแนะนำได้	4.33	0.58	มากที่สุด
11	ความเต็มใจและความพร้อมในการร่วมกิจกรรม	4.33	0.58	มากที่สุด
4. ด้านการนำความรู้ไปใช้				
12	สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ปฏิบัติงาน	4.33	0.48	มากที่สุด
13	สามารถนำความรู้ไปถ่ายทอดแก่ผู้อื่นได้	4.00	0	มากที่สุด
14	สามารถนำความรู้ไปขยายผลในโอกาสอื่นต่อไปได้	4.67	0.58	มากที่สุด
15	ภาพรวมการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์	4.67	0.58	มากที่สุด
16	ท่านมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมอยู่ในระดับใด	5	0	มากที่สุด
5. ด้านการฝึกอบรม				
17	เนื้อหาในการฝึกอบรมตรงกับวัตถุประสงค์	4.67	0.58	มากที่สุด
18	ระยะเวลาในการฝึกอบรมมีความเหมาะสม	5	0	มากที่สุด
19	รูปแบบการฝึกอบรมมีความเหมาะสมปัจจุบัน	5	0	มากที่สุด
20	กิจกรรมเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้และพัฒนา	5	0	มากที่สุด
21	ท่านสามารถนำสิ่งที่ได้รับจากอบรมครั้งนี้ไปใช้	4	0	มากที่สุด
6. ด้านวิทยากร				
22	ความสามารถในการถ่ายทอด/สื่อสาร/ความเข้าใจ	4.33	0.58	มากที่สุด
23	การเรียงลำดับบรรยายเนื้อหาได้ครบถ้วน	4.33	0.58	มากที่สุด
24	การเปิดโอกาสให้ซักถามและแสดงความคิดเห็น	4.33	0.58	มากที่สุด
25	การตอบคำถามได้ตรงประเด็นและชัดเจน	4.67	0.58	มากที่สุด
26	ใช้เวลาเหมาะสมมาก/น้อย เพียงใด	4	0	มากที่สุด
7. ด้านความรู้ความเข้าใจที่ได้รับจากการฝึกอบรม				
27	ความรู้ก่อนฝึกอบรม	4.33	0.58	มากที่สุด
28	ความรู้หลังการฝึกอบรม	4.67	0.58	มากที่สุด
รวม		4.47	0.43	มากที่สุด

(ที่มา: Author)

จากตารางที่ 3 พบว่า ครูสะท้อนระดับความพึงพอใจในการเข้าร่วมและสามารถนำไปใช้ในการสร้างชุดฝึกอบรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}=4.47$, S.D. = 0.43) โดยด้านการฝึกอบรม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}=4.67$, S.D. = 0.58) ด้านเนื้อหา อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}=4.67$, S.D. = 0.58) และด้านความรู้ เข้าใจที่ได้รับจากการฝึกอบรม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}=4.67$, S.D. = 0.58)

สรุปผลการศึกษา

การพัฒนาชุดฝึกอบรมการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานฐานสำหรับครูในโรงเรียนอนุบาลเอกชนแบบบูรณาการอิสลาม ผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนรู้โครงงานฐานวิจัยในโรงเรียนอนุบาลเอกชนแบบบูรณาการอิสลาม จากการศึกษาพบว่า สภาพการจัดการเรียนรู้ของครูส่วนใหญ่ใช้วิธีการสอนโดยเน้นการบรรยายและไม่ให้ความสำคัญกับการลงมือปฏิบัติในรูปแบบของโครงงาน ผู้บริหารต้องการให้มีการพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน ทั้งในด้านการเขียนแผนการเรียนรู้ การจัดกิจกรรม และการวัดผลประเมินผล และแนะนำให้นำโครงงานมาใช้ในการสอนทุกสาระวิชา

2. เพื่อพัฒนาครูในการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานฐานวิจัยของผู้เรียน จากการศึกษาพบว่า ผลการพัฒนาหลังการอบรมการอบรมเชิงปฏิบัติการช่วยให้ครูมีความเข้าใจและสามารถใช้การสอนแบบโครงงานได้ดีขึ้น โดยพบว่าคะแนนทดสอบหลังการอบรมสูงขึ้นอย่างชัดเจนเมื่อเทียบกับก่อนการอบรม และในการประเมินการเขียนแผนการสอน วงรอบที่ 2 มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าวงรอบที่ 1 แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาความสามารถของครู

3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของครูต่อการพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานฐานวิจัยของผู้เรียน เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน จากการศึกษาพบว่า ครูมีความพึงพอใจในระดับสูงต่อการพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้ด้วยโครงงานเป็นฐานในโรงเรียน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการฝึกอบรมนี้เป็นประโยชน์และเป็นที่ยอมรับ

อภิปรายผลการวิจัย

การพัฒนาชุดฝึกอบรมการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานฐานสำหรับครูในโรงเรียนอนุบาลเอกชนแบบบูรณาการอิสลาม ผู้วิจัยได้อภิปรายผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. การศึกษานี้พบว่าการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (PBL) ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามยังคงเผชิญกับความท้าทายสำคัญ เนื่องจากครูขาดความรู้และความเข้าใจในการใช้ทักษะความเป็นผู้นำและการปฏิบัติจริงที่จำเป็นต่อการจัดการเรียนรู้แบบ PBL จากการสังเกตของผู้บริหารโรงเรียนพบว่าครูส่วนใหญ่ยังคงใช้วิธีการสอนแบบบรรยายและมีความเข้าใจที่จำกัดเกี่ยวกับวิธีการสอนแบบโครงงาน ซึ่งส่งผลให้ครูไม่สามารถพานักเรียนไปสู่การเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติได้อย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นข้อจำกัดสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน (Intharaphak et al., 2015)

นอกจากนี้ ความจำเป็นที่ครูจะต้องปรับตัวเข้ากับเทคนิคการเรียนรู้แบบใหม่ได้รับการเน้นย้ำจากผู้บริหาร โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ที่หลากหลาย ซึ่งแตกต่างจากวิธีการแบบดั้งเดิม

การทำงานเป็นทีมก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญ เนื่องจากการดำเนินการ PBL อย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างครูหลายคน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยก่อนหน้านี้ที่ชี้ให้เห็นว่าการทำงานเป็นทีมมีความสำคัญในการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่สนับสนุนซึ่งกันและกัน ซึ่งครูและนักเรียนจะได้รับประโยชน์จากความรู้และทักษะร่วมกัน (Panich 2012; Thailand Development Research Institute, 2014)

ปัญหาดังกล่าวสะท้อนถึงประเด็นที่พบในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามหลายแห่ง ซึ่งถือเป็นจุดที่ควรให้ความสำคัญและต้องการการแก้ไขอย่างเร่งด่วน แนวทางในการแก้ไขปัญหาจำเป็นต้องมุ่งเน้นที่การสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับครูผู้สอนและการเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้แบบ PBL โดยการจัดประสบการณ์จริงในบริบทที่ตนสอน การพัฒนาวิชาชีพครูในลักษณะนี้จะช่วยให้ครูสามารถนำทักษะใหม่ ๆ มาใช้ได้จริงในชั้นเรียน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมการสอนในแต่ละวันของครู (Chiangkul, 2016) วิธีการนี้สอดคล้องกับแนวคิดของชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ ซึ่งสนับสนุนให้ครูได้เรียนรู้ร่วมกันและปรับปรุงแนวปฏิบัติการสอนผ่านประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน (Rangabthuk, 2015)

2. ผลจากการพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (PBL) ของครูจากการใช้กระบวนการทั้งสองรอบ แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าที่สำคัญในความสามารถของครูในการนำ PBL ไปใช้ หลังการอบรมเชิงปฏิบัติการ การพัฒนาชุดฝึกอบรมได้ดำเนินการตามแนวทางแบบมีส่วนร่วม ซึ่งคะแนนหลังการอบรมชี้ให้เห็นว่า ครูมีการพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้โดยใช้ PBL ที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน ผลการทดสอบหลังการอบรมเชิงปฏิบัติการสูงกว่าผลการทดสอบก่อนการอบรม แสดงถึงความเข้าใจและความสามารถในการใช้วิธีการ PBL ที่ดีขึ้น นอกจากนี้ ด้านการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ ผลการประเมินแสดงให้เห็นว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนในรอบที่สองสูงกว่ารอบแรก ซึ่งสะท้อนถึงความสามารถที่เพิ่มขึ้นของครูในการสร้างแผนการสอนที่มีประสิทธิภาพตามแนวทาง PBL การพัฒนานี้สอดคล้องกับผลการศึกษาโดย Panich (2012) ที่ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาวิชาชีพแบบมีส่วนร่วมช่วยให้ครูมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมนี้มีส่วนสำคัญในการสร้างความรับผิดชอบในการเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ ให้แก่ครู เนื่องจากครูได้มีส่วนร่วมในการออกแบบและปรับปรุงเนื้อหาการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ Chiangkul (2016) ที่ระบุว่าประสิทธิภาพของโปรแกรมพัฒนาครูจะเพิ่มขึ้นเมื่อครูได้รับการสนับสนุนให้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ การพัฒนาทักษะการวางแผนการสอนในแต่ละรอบแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการสะท้อนผลและการประเมินอย่างต่อเนื่อง ตามที่ Thailand Development Research Institute (2014) ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการอบรมแบบเป็นรอบมีความสำคัญในการเสริมสร้างการเรียนรู้และการนำไปใช้ทักษะอย่างยั่งยืน

โดยสรุป ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่ารูปแบบการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมที่ใช้ในการพัฒนาชุดฝึกอบรมการจัดการ PBL นั้นมีประสิทธิภาพและได้รับการตอบรับที่ดีจากผู้เข้าร่วม ซึ่งส่งผลให้ครูมีความรู้และทักษะที่เพิ่มขึ้นในการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน

3. ผลการประเมินความพึงพอใจของครูที่มีต่อการพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน พบว่า ผู้เข้าร่วมการอบรมมีความพึงพอใจในระดับสูง ซึ่งบ่งชี้ว่าแนวทางการฝึกอบรมสามารถตอบสนองความต้องการของครูได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความพึงพอใจนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Panich (2012) ที่พบว่าโปรแกรมพัฒนาครูประสบความสำเร็จมากขึ้นเมื่อสามารถตอบโจทย์ปัญหาเฉพาะที่ครูเผชิญในการปฏิบัติการสอนได้อย่างตรงจุด

นอกจากนี้ ระดับความพึงพอใจที่สูงยังชี้ให้เห็นว่าโปรแกรมการอบรมนี้สามารถเป็นแบบอย่างให้แก่โรงเรียนอื่น ๆ ได้ โดยการสนับสนุนให้มีการนำแนวทาง PBL ไปประยุกต์ใช้ในบริบททางการศึกษาที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาโดย Thailand Development Research Institute (2014) ที่เสนอให้มีการขยายผลโปรแกรมการอบรมที่ประสบความสำเร็จเพื่อยกระดับคุณภาพการสอนโดยรวมในระบบการศึกษา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการทำการวิจัย

1.1 ผลการวิจัยนี้สามารถนำมาเป็นแนวทางให้ผู้บริหารและครูเข้าใจถึงปัญหาของการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐานมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์ปัญหาอย่างลึกซึ้ง เช่น ความพร้อมด้านทรัพยากร บุคลากร และทักษะที่จำเป็น อาจทำให้การแก้ปัญหามีประสิทธิภาพมากขึ้น การพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนรู้ในลักษณะนี้ควรพิจารณาให้ครอบคลุมทุกปัจจัยที่อาจมีผลกระทบต่อการเรียนรู้ของนักเรียนและความสำเร็จของโครงการในระยะยาว

1.2 การออกแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้โครงงานฐานวิชานั้นควรมีการบูรณาการกระบวนการที่หลากหลาย เช่น การนำเสนอสื่อใหม่ ๆ การจัดกิจกรรมที่สนับสนุนทักษะการคิดวิเคราะห์ และการสร้างความร่วมมือระหว่างนักเรียน การพัฒนาแบบฝึกหัดที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการแก้ปัญหาจริงจะช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสได้รับประสบการณ์ที่เชื่อมโยงกับความเป็นจริงมากขึ้น ซึ่งจะเสริมสร้างทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการสำรวจและศึกษาบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของโรงเรียนอย่างละเอียดเพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน การศึกษานี้อาจรวมถึงการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและการรับรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้แบบโครงงาน เพื่อให้เกิดการสนับสนุนจากครอบครัวและชุมชนที่เป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน

2.2 การขยายเครือข่ายไปยังหน่วยงานอื่นเพื่อสนับสนุนและนำแนวทางการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐานไปใช้ อาจส่งผลให้เกิดการพัฒนาและแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างหน่วยงาน การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในลักษณะนี้ควรมีการกำหนดมาตรฐานร่วมกันในการวัดผล เพื่อให้สามารถติดตามความก้าวหน้าและประเมินผลลัพธ์อย่างเป็นระบบ รวมถึงการสร้างระบบสนับสนุนเชิงเทคนิคและวิชาการอย่างยั่งยืน

3. ข้อเสนอแนะการนำชุดฝึกอบรมไปใช้

- 3.1 ต้องคำนึงถึงบริบทโดยควรเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก หรือแบ่งทำเป็นกลุ่มเล็กๆ เพื่อดำเนินการตลอดกิจกรรมได้อย่างทั่วถึง เข้าถึงทุกขั้นตอน เพื่อให้ผู้ฝึกอบรมได้สังเกตการณ์ การสะท้อนกลับที่ครอบคลุม
- 3.2 ควรเป็นโรงเรียนที่บูรณาการอิสลามเพื่อจะเอื้อให้ผู้อบรมและผู้รับการฝึกอบรมสามารถใช้เนื้อหาบางส่วนที่สามารถบูรณาการอิสลาม ประยุกต์ใช้และเข้าใจคำศัพท์เฉพาะทางอิสลามได้ตลอดการฝึกอบรม
- 3.3 ลักษณะการฝึกอบรมควรให้บรรยากาศเป็นกันเองสลับกับบรรยากาศที่จริงจังในบางครั้ง เพื่อให้ผู้อบรมได้รู้สึกผ่อนคลายและตระหนักเข้าใจในกิจกรรม ควรมีการเสริมแรงทั้งทางบวกและทางลบเพื่อให้การอบรมมีประสิทธิภาพมากที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- Chiangkul, W. (2015, September 29). *Rai ngan sà-pha-wá kan sùek-sǎ Thai · pi sǒng-phan-hâ-rói-hâ-síp-chèt · sǒng-phan-hâ-rói-hâ-síp-pàet* [The state of Thai education report 2014/2015: Reforming Thai education for the 21st century] [PowerPoint slides]. Office of the Education Council, Thailand.
<https://backoffice.onec.go.th/uploaded/Newssecgen/2015-09-29-slideSeminar4.pdf>
- Chuchaimongkol, T. (2014). A study of achievement on thai literature of mathayomsuksa 5 students used the reader-response theory. [Unpublish Master's thesis]. Silpakorn University.
https://sure.su.ac.th/xmlui/bitstream/handle/123456789/8487/Thanimruk_Chuchaimongcon_fulltext.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Dechakupt, P. (2013). *Gaan sǒn kit dǔuay krohng ngaan gaan riian gaan sǒn bàep boo-rá-naa-gaan · ták-sà nai sà-dtà-wát tée yêe-síp-èt* [Integrated Project-Based Learning: 21st Century Skills]. Chulalongkorn University Press.
- Intharapak, A., Satiman, A., Charoenjittakarn, S., & Paivittayasiritham, C. (2015). Effects of using problem solving multimedia lesson on the abilities of mathematics problem solving of Prathomsuksa 5 students. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 8(3), 478–493. <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/43699>
- Mooarn, N. (2006). *Construction of student development activities through project work to promote English language abilities and life skills of upper secondary school students*. [Master's thesis]. Chiangmai University.
<https://cmudc.library.cmu.ac.th/frontend/Info/item/dc:105458>

Panich, W. (2012). *Wi-těe sâang gaan riian róa pêuua sít nai sà-dtà-wát tée yêe-síp-èt* [Ways to create learning for students in the 21st century]. Sodsri-Saritwong Foundation.

Rangabthuk, W. (2015). *Ték-ník lăe gít-jà-gam gaan riian róa tée nén pôo riian bpen sām-kan* [Techniques and learning activities that focus on the learner]. PhrikhwanGraphic.

การวิเคราะห์ความพร้อมผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทย: โอกาสทางการตลาด ในราชอาณาจักรบาห์เรน

Received: April 22, 2025, Revised: June 27, 2025, Accepted: June 28, 2025

วลีฐ มุเส่มสะเดา¹ อัสมัน แตะอาลี²

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ เพื่อสำรวจความต้องการของผู้บริโภคชาวบาห์เรนต่อสินค้าวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทย เพื่อศึกษาความพร้อมของผลิตภัณฑ์สินค้าวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทยในการส่งออกสู่ราชอาณาจักรบาห์เรน เพื่อศึกษาโอกาสทางการตลาดของสินค้าวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทยตามความต้องการของผู้บริโภคชาวบาห์เรน

วิธีการศึกษา การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยใช้ข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่าง 400 คน ในบาห์เรน ด้วยการสุ่มแบบง่าย และข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทย 50 ชุมชน และผู้ประกอบการชาวบาห์เรน 20 คนที่คัดเลือกแบบเจาะจง โดยรวมข้อมูลกับการวิพากษ์สนทนากลุ่มจากผู้เชี่ยวชาญราชอาณาจักรบาห์เรน 7 ท่าน เพื่อนำเสนอผลในเชิงพรรณนาและสังเคราะห์ร่วมกัน

ผลการศึกษา ผู้บริโภคชาวบาห์เรนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 69.5) เลือกซื้อผลิตภัณฑ์จากวิสาหกิจฮาลาลไทยในกลุ่มอาหาร เครื่องดื่ม และสมุนไพร โดยแต่ละกลุ่มมีจุดแข็งและข้อจำกัดต่างกัน ทั้งด้านการผลิต การตลาด และต้นทุน ทั้งนี้ ความหลากหลายของผลิตภัณฑ์พื้นบ้านไทยเป็นจุดเด่นในการแข่งขันในตลาดบาห์เรน โดยมีภาพลักษณ์ประเทศและความสัมพันธ์ไทย-บาห์เรนเป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญ

การนำผลวิจัยไปใช้ การพัฒนากลยุทธ์การตลาดที่สอดคล้องไปประยุกต์ใช้สามารถช่วยเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทยได้ผ่าน 4 แนวทางหลัก ได้แก่ (1) การพัฒนากลยุทธ์การตลาดที่ตอบโจทย์ตลาดบาห์เรน (2) การพัฒนาเครือข่ายและช่องทางการกระจายสินค้า (3) การปรับกลยุทธ์ให้สอดคล้องกับมาตรฐานฮาลาลของบาห์เรน และ (4) การสร้างความร่วมมือทางธุรกิจและการลงทุน

คำสำคัญ ความต้องการผู้บริโภค, ความพร้อมวิสาหกิจชุมชนฮาลาล, โอกาสทางการตลาด

¹ นักศึกษาปริญญาเอก, คณะวิทยาการอิสลาม, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, อีเมล: musemsadow@gmail.com

² พร.ด. (อิสลามศึกษา), ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะวิทยาการอิสลาม, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, อีเมล: asman.t@psu.ac.th

Analysis of Product Readiness of Thai Halal Community Enterprises: Market Opportunities in the Kingdom of Bahrain

Wasit Musemsadao¹, Asman Tacali²

Abstract

Objectives: 1) To survey the needs of Bahraini consumers for Halal Thai Community Enterprise products. 2) To study the readiness of Halal Thai Community Enterprise products for export to the Kingdom of Bahrain. 3) To study the marketing opportunities of Thai Halal Community Enterprise products according to the needs of Bahraini consumers and appropriate strategies for marketing to Bahraini consumers.

Methodology: This study employed a mixed methods research approach, utilizing quantitative data from a randomly selected sample of 400 participants in Bahrain, and qualitative data from in-depth interviews with 50 Thai Halal community enterprises and 20 purposively selected Bahraini entrepreneurs. Additionally, a focus group discussion was conducted with seven experts from the Kingdom of Bahrain. The data were analyzed and presented using descriptive and integrative synthesis methods.

Research Findings: The study found that 69.5% of Bahraini consumers purchase products from Thai halal enterprises in the categories of food, beverages, and herbal products, each with distinct strengths and limitations in production, marketing, and cost. The diversity of Thai local products contributes to market competitiveness, supported by Thailand's positive image as a resource-rich country and its strong bilateral relations with Bahrain.

Contributions: Developing a marketing strategy that is consistent with application can help increase the competitiveness of Thai Halal community enterprises through 4 mechanisms: (1) developing marketing strategies that meet the needs of the Bahraini market, (2) developing networks and distribution channels, (3) adjusting strategies to be in line with Bahrain's halal standards, and (4) creating business partnerships and investments.

Keywords: Consumer Demand, Market Opportunity, Market Opportunity

¹ Doctoral student, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Email: musemsadow@gmail.com

² Ph.D. (Islamic studies), Assistant Professor, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Email asman.t@psu.ac.th

บทนำ

การเติบโตของตลาดฮาลาลทั่วโลกในช่วงที่ผ่านมาเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างโอกาสใหม่สำหรับผลิตภัณฑ์จากวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทยในภูมิภาคกลางตะวันออก โดยเฉพาะในประเทศบาห์เรนซึ่งมีประชากรที่ให้ความสนใจและต้องการผลิตภัณฑ์ฮาลาลอย่างสูง นอกจากนี้จะเป็นตลาดที่มีศักยภาพแล้ว บาห์เรนยังมีการสนับสนุนจากภาครัฐในการส่งเสริมการค้าและการลงทุนในผลิตภัณฑ์ฮาลาล ซึ่งส่งผลให้เกิดโอกาสในการขยายธุรกิจสำหรับผู้ผลิตจากไทย (Ministry of Commerce, 2025)

การศึกษานี้จึงมุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์แนวโน้มตลาดฮาลาลในบาห์เรน รวมถึงการศึกษาความต้องการของผู้บริโภคในประเทศนี้ โดยมีเป้าหมายเพื่อคาดการณ์การพัฒนาตลาดในอนาคตในด้านต่าง ๆ เช่น ความต้องการผลิตภัณฑ์ฮาลาล การแข่งขันในตลาด และโอกาสในตลาดต่อสินค้าวิสาหกิจชุมชนสำหรับผู้บริโภคชาวบาห์เรน การมีข้อมูลที่ชัดเจนเกี่ยวกับความต้องการของตลาดและพฤติกรรมของผู้บริโภคจะช่วยให้ผู้ผลิตฮาลาลไทยสามารถวางกลยุทธ์การตลาดและพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตรงตามความต้องการของผู้บริโภคในประเทศนี้ได้มากยิ่งขึ้น

แนวคิดการตลาดอิสลามมีความสำคัญที่สามารถผสมผสานเข้ากับการตลาดสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว และเพื่อนำไปใช้ในการตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ Arham (2010) กล่าวถึงการตลาดอิสลามมุ่งเน้นไปที่การเคารพในหลักศาสนาอิสลาม รวมทั้งการปฏิบัติที่เป็นธรรมและโปร่งใส ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยมและหลักปฏิบัติของมุสลิม (Al-Qaradawi, 1960) ในขณะที่การตลาดสมัยใหม่ในปัจจุบันมีการพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วด้วยการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล Alserhan, et al. (2022) กล่าวถึงการผสมผสานทั้งสองแนวคิดจึงถือเป็นโอกาสสำคัญที่จะสร้างกลยุทธ์การตลาดที่ไม่เพียงแค่ทันสมัย แต่ยังสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคมุสลิมดังนี้ 7P's ปรัชญาการณียนิยม (Pragmatism) – การประเมินความจริงและความหมายของทฤษฎีที่มีพื้นฐานอยู่ในวิทยาศาสตร์เชิงประยุกต์และวิธีการในโลกจริงเวลาจริง ความเกี่ยวข้อง (Pertinence) – การแสดงให้เห็นถึงความสำคัญและการนำไปใช้ได้จริง การบรรเทา (Palliation) – การปิดช่องว่างและทำให้ความยากลำบากลดลงในขณะที่ยอมรับว่าหลายสาเหตุที่แท้จริงอาจไม่มีวันหายไป การสนับสนุนจากเพื่อน (Peer-support) – การระบุและมีส่วนร่วมกับเครือข่ายสังคมของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างมีความหมาย การสอน (Pedagogy) – การเสริมพลังให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้วยการให้แนวคิด วิธีการ และแนวปฏิบัติที่โปร่งใสโดยไม่คำนึงถึงว่าเขาเหล่านั้นจะเป็นนักการตลาด นักวิชาการ หรือผู้บริโภค คงที่ (Persistent) – การทำงานอย่างต่อเนื่องโดยไม่คำนึงถึงความยากลำบาก ความอดทน (Patience) – การวางรากฐานสำหรับความยั่งยืนของวิชา (Febriansyah, 2019)

ในส่วนนี้ ผู้เขียนต้องการนำเสนอการตระหนักรู้ในหลักคำสอนของศาสนาอิสลามในกระบวนการทางการตลาดที่เรียกว่า 7P's ซึ่งประกอบไปด้วย Product (ผลิตภัณฑ์), Price (ราคา), Place (ช่องทางการจัดจำหน่าย), Promotion (การส่งเสริมการขาย), People (บุคลากร), Process (กระบวนการให้บริการ) และ Physical Evidence (หลักฐานเชิงประจักษ์) โดยแนวทางนี้สามารถผสมผสานเข้ากับการตลาดดิจิทัล (Digital

Marketing) เพื่อสร้างกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพสูงสุดในการเข้าถึงลูกค้าผ่านสื่อสังคมออนไลน์และแพลตฟอร์มดิจิทัลต่าง ๆ (Abd Wakil & Mas'ad Saleh, 2019)

ปัจจุบันนี้กลยุทธ์การตลาดดิจิทัลมีบทบาทสำคัญในโลกธุรกิจ เนื่องจากการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ทำให้ผู้ประกอบการสามารถเข้าถึงลูกค้าจำนวนมากผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น Line, Facebook, และ Twitter ซึ่งช่วยให้การตลาดผ่านช่องทางดิจิทัลขยายตลาดและเพิ่มจำนวนลูกค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความสำคัญของการใช้สื่อออนไลน์ในการขยายตลาดจึงเป็นเรื่องที่ไม่อาจมองข้ามได้ โดยเฉพาะกับวิสาหกิจชุมชนที่เผชิญกับความท้าทายในการดำเนินการทางการตลาดอย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้ ได้ (Office of Trade Policy and Strategy, Ministry of Commerce [TPOS], 2024)

ด้วยพฤติกรรมผู้บริโภคของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้การตลาดดิจิทัลมีความสำคัญมากขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากสามารถครอบคลุมผู้บริโภคที่หลากหลายและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว มีผู้บริโภคจำนวนมากที่เลือกซื้อสินค้าผ่านแพลตฟอร์มอีคอมเมิร์ซและใช้บริการจัดส่งผ่านบริษัทขนส่งเอกชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มการเติบโตของการตลาดโซเชียลมีเดีย การสร้างเนื้อหาที่กระตุ้นการมีส่วนร่วมและการแบ่งปันข้อมูลผ่านแพลตฟอร์มต่าง ๆ เช่น Facebook, LinkedIn, Google, Instagram และ Twitter ถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการขยายการรับรู้และสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้า นอกจากนี้ การเพิ่มประสิทธิภาพของเครื่องมือค้นหา (Search Engine Optimization หรือ SEO) ยังเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือทางการตลาดดิจิทัลที่ช่วยให้ผู้ประกอบการสามารถเพิ่มการรับรู้แบรนด์และเข้าถึงผู้บริโภคได้โดยตรงผ่านแพลตฟอร์มการค้นหา เช่น Google, Yahoo, Bing และ Baidu SEO ไม่เพียงแต่ช่วยให้ลูกค้าค้นหาผลิตภัณฑ์หรือบริการที่ต้องการได้ง่ายขึ้น แต่ยังส่งผลโดยตรงต่อการปรับปรุงทัศนคติของผู้บริโภคที่มีต่อแบรนด์ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างยอดขายและการปรับปรุงผลิตภัณฑ์และบริการในระยะยาว (TPOS, 2024)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจความต้องการของผู้บริโภคและนักลงทุนชาวบาห์เรนต่อสินค้าวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทย
2. เพื่อศึกษาความพร้อมของผลิตภัณฑ์สินค้าวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทยในการส่งออกและร่วมลงทุนกับชาวบาห์เรน
3. เพื่อศึกษาโอกาสทางการตลาดของสินค้าวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทยตามความต้องการของผู้บริโภคชาวบาห์เรน

วิธีการศึกษา

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

แบ่งออกเป็น 2 ด้าน ด้านการตลาด ด้านความพร้อมวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทย

ด้านการตลาด

เนื้อหาในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วยความต้องการของผู้บริโภคของชาวบาห์เรนต่อการบริโภคผลิตภัณฑ์สินค้าวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทย ใน 2 กลุ่มได้แก่ กลุ่มอาหารเครื่องดื่ม และกลุ่มสมุนไพร และใช้การวิเคราะห์ ประกอบด้วยการวิเคราะห์ความต้องการ (Demand) สภาวะตอบสนอง (Supply) ศึกษาพฤติกรรมต่อการซื้อของผู้บริโภค ได้แก่ ใครอยู่ในตลาดเป้าหมาย ผู้บริโภคซื้ออะไร ทำไมผู้บริโภควางซื้อ ใครมีส่วนร่วมในการตัดสินใจซื้อ ซื้อเมื่อไหร่ ซื้อที่ไหนและซื้ออย่างไร สิ่งที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคชาวบาห์เรน (Beke, 2018)

ด้านความพร้อมวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทย

Cavusgil (1997) ได้พัฒนาเครื่องมือวิเคราะห์ความพร้อมของผลิตภัณฑ์สินค้า ในการสร้างโอกาสทางการตลาดเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคชื่อว่า “CORE” (Company Readiness to export) ประกอบด้วย 6 ประการ ดังนี้

1. ความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจภายในประเทศ
2. แรงจูงใจในการเข้าสู่ตลาดต่างประเทศ
3. ความมุ่งมั่นของวิสาหกิจชุมชนฮาลาล
4. ความพร้อมของผลิตภัณฑ์
5. ทักษะ ความรู้ และทรัพยากรขององค์กร
6. ประสบการณ์และการฝึกอบรม

2. ขอบเขตประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ด้านการตลาด

การศึกษานี้กำหนดขนาดตัวอย่างผู้บริโภคชาวบาห์เรนผู้นำเข้าสินค้าไทย เนื่องจากการรวบรวมข้อมูลจากคนในเมืองหลวงที่มีการจำแนกกลุ่มย่อยที่จะวิเคราะห์ข้อมูลย่อย

- 1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่เข้าใจสถานการณ์ราชอาณาจักรบาห์เรนเป็นอย่างดี โดยผู้วิจัยเจาะจง ได้แก่ ฝ่ายเศรษฐกิจประจำสถานทูตไทยในบาห์เรน
- 2) ชาวบาห์เรนที่เคยบริโภคสินค้าวิสาหกิจชุมชนไทย 400 คน และผู้ประกอบการชาวบาห์เรน 20 คน

ด้านความพร้อมวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทย

วิสาหกิจชุมชนไทยประเทศไทยทั้งหมด 16,101 ชุมชน เลือกจำแนกจาก 3 กลุ่มได้ แก่ (1) กลุ่มอาหาร (2) เครื่องดื่ม และ (3) กลุ่มสมุนไพร (Bureau of Local Wisdom and Community Enterprise Promotion, 2024) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทยจำนวน 50 ชุมชน ได้แก่ วิสาหกิจชุมชนจังหวัดสงขลา ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล โดยเก็บข้อมูล จังหวัดละ 10 ชุมชน

ด้านการศึกษาโอกาสการตลาดของสินค้าวิสาหกิจไทย

เป็นการบูรณาการทั้งสองรูปแบบของข้อมูลจะช่วยให้สามารถศึกษาการพัฒนาโอกาสตลาดของผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทยในตลาดบาห์เรน โดยอาศัยกระบวนการวิพากษ์ข้อมูล (Focus Group) จากผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ในราชอาณาจักรบาห์เรนและด้านการตลาด รวมทั้งสิ้น 7 ท่าน ได้แก่

1. ผู้เชี่ยวชาญด้านการตลาดในตะวันออกกลาง
2. ผู้เชี่ยวชาญด้านการลงทุนที่มีประสบการณ์ด้านการค้าระหว่างประเทศ
3. ตัวแทนฝ่ายเศรษฐกิจ สถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงมานามา
4. นักวิชาการด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจากประเทศไทย
5. ผู้ประกอบการชาวบาห์เรนที่นำเข้าสินค้าฮาลาลจากไทย
6. ตัวแทนหอการค้าอิสลามในบาห์เรน
7. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านยุทธศาสตร์การตลาดระหว่างประเทศ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยตัวเอง โดยขอหนังสือแนะนำตัวจากคณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เพื่อแนะนำตัวผู้วิจัยและขอความร่วมมือจากประธานวิสาหกิจชุมชนไทยและหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการแบบสอบถาม ณ กรุงมานามา ราชอาณาจักรบาห์เรน

4. เครื่องมือในการเก็บข้อมูล

การวิจัยนี้ใช้เครื่องมือเก็บข้อมูลทั้ง เชิงปริมาณ และ เชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและลึกซึ้งเกี่ยวกับ ความต้องการของผู้บริโภคชาวบาห์เรน และ ศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทย

4.1 การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อสำรวจความต้องการของผู้บริโภคชาวบาห์เรน แบ่งเป็น 2 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 รูปแบบ Check List ครอบคลุมข้อมูล เพศ, อายุ, การศึกษาสูงสุด และอาชีพ ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยทางการตลาด (7P's) และศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ อาหาร เครื่องดื่ม และสมุนไพร จากวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทย

4.2 การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) เพื่อให้ได้มุมมองเชิงลึกเกี่ยวกับการตลาดของวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทย แบ่งเป็น 5 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 ปัจจัยภายในและภายนอกทางการตลาด ของวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทย

ส่วนที่ 3 ความพร้อมทางการตลาด ของวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทย

ส่วนที่ 4 โอกาสและความต้องการทางการตลาด ของวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทย

ส่วนที่ 5 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาการตลาด ของวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทย

5. แนวทางการสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น 2 แนวทาง ได้แก่

- 1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งประกอบด้วย ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ นโยบาย แนวทางปฏิบัติ และแนวความคิด ซึ่งจะถูกนำมาจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสรุปประเด็นสำคัญและแนวโน้มของข้อมูล
- 2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (ใช้วิธีการทางสถิติ) ซึ่งเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยส่วนผสมทางการตลาด (7P's) ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหาร เครื่องดื่ม และสมุนไพรของวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทย ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์โดยใช้เครื่องมือทางสถิติ เพื่อระบุแนวโน้ม ปัจจัยที่มีผลกระทบและความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ

ทั้งนี้ข้อมูลจากทั้งสองแนวทางผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ ชัดเจน ครบถ้วน และสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผลการวิจัย

1. ความต้องการของผู้บริโภคชาวบาห์เรน

จากการสำรวจที่ดำเนินการกับกลุ่มตัวอย่างผู้บริโภคส่วนใหญ่ (ร้อยละ 69.5) ชาวบาห์เรนมีความต้องการในผลิตภัณฑ์ฮาลาลที่ได้มาตรฐาน และมีความรู้สึกไว้วางใจในสินค้าที่มาจากประเทศไทย เช่นเดียวกับการสัมภาษณ์ของผู้ประกอบการว่า “ประเทศไทยมีความพยายามอย่างยิ่งที่เรียกว่า Islamic Chamber of Commerce ตอนนี้ไทยเข้าไปสู่ตะวันออกกลางแต่ยังไม่เป็นรูปธรรมเท่าที่ควร ซึ่งเดิมทีแล้วความสัมพันธ์ประเทศไทยกับบาห์เรนนั้นมีความสัมพันธ์ดีมาโดยตลอด” (personal communication, June 16, 2022) นอกจากนี้กลุ่มทุนชาวบาห์เรนยังแสดงความสนใจในการจัดตั้งหุ้นส่วนทางการค้าไม่เพียงแต่ในฐานะผู้จัดจำหน่าย แต่รวมถึงการร่วมพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ตอบสนองความต้องการของตลาดแบ่งออกเป็น 3 ประเภทหลักได้แก่

(1) กลุ่มอาหาร – ผู้บริโภคให้ความสนใจในผลิตภัณฑ์อาหารจากวิสาหกิจชุมชนไทย เช่นวิสาหกิจชุมชนเกาะยอ ซึ่งมีชื่อเสียงด้านอาหารทะเลแปรรูปและผลิตสินค้าอาหารฮาลาลคุณภาพสูง วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรยั่งยืนอำเภอเมืองยะลา ซึ่งเน้นอาหารจากวัตถุดิบท้องถิ่นที่ได้รับมาตรฐานฮาลาล

(2) กลุ่มเครื่องดื่ม – สินค้าในกลุ่มนี้ได้รับความนิยมอย่างมาก โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์จากวิสาหกิจชุมชนแปรรูปมัลเบอร์รี่ไร้สุทธิพัฒนา ซึ่งผลิตน้ำมัลเบอร์รี่แปรรูปเพื่อสุขภาพ วิสาหกิจชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงบ้านลูโบ๊ะบาตู ที่เน้นการผลิตเครื่องดื่มจากวัตถุดิบธรรมชาติ

(3) กลุ่มสมุนไพร – ผู้บริโภคชาวบาห์เรนให้ความสนใจในผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากไทย โดยเฉพาะวิสาหกิจชุมชนฮาลาลเอิร์บ ที่เชี่ยวชาญด้านสมุนไพรแปรรูป ซึ่งมีคุณสมบัติทางยาและเป็นที่ต้องการในตลาดตะวันออกกลาง

จากการสำรวจชี้ให้เห็นว่าข้อมูลผู้ประกอบการชาวบาห์เรนมีแนวโน้มในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ฮาลาลจากไทยอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในกลุ่มสินค้าอาหาร เครื่องดื่ม และสมุนไพร ซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพของตลาดและโอกาสในการขยายธุรกิจของผู้ประกอบการฮาลาลไทย

2. ความพร้อมของผลิตภัณฑ์ในการส่งออก

การวิเคราะห์ความพร้อมของผลิตภัณฑ์ฮาลาลไทยพบว่ามีคุณภาพที่เป็นไปตามมาตรฐานสากล แต่ยังคงมีจุดที่ต้องปรับปรุงในด้านการแข่งขันธุรกิจระหว่างประเทศ มุมมองนักวิชาการที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ “ไทยมีผลิตภัณฑ์ฮาลาลที่มีความหลากหลายและจำนวนมากที่สุดในโลก ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการรับรองจำนวนหลักแสน มีมากกว่าใครในโลก ผู้ประกอบการเล็งเห็นถึงความสำคัญในด้านฮาลาล ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่กลุ่มคนมุสลิม เมื่อหลายปีมีลูกค้าก่อนมากกว่า 90% ไม่ใช่มุสลิมที่ไปขอการรับรองตราฮาลาลเพราะต้องการส่งสินค้าไปขายในต่างประเทศ non-Muslim และมีศักยภาพในการผลิตและมีความเอาใจจริงเอาใจในการมองสู่ทางส่งออกอาหารฮาลาล บาห์เรนมีกำลังซื้อและมีเงินลงทุน” (personal communication, June 16, 2022) ผลการศึกษาความพร้อมของวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทยพบว่าจาก 6 องค์ประกอบ (Company Readiness to export) ในการแข่งขันธุรกิจระหว่างประเทศได้แก่

1. ความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจภายในประเทศ

จุดเด่นของผลิตภัณฑ์มีความเป็นเอกลักษณ์ของสินค้าพื้นเมือง ใช้วัตถุดิบท้องถิ่นและกรรมวิธีดั้งเดิม สามารถตอบสนองความต้องการของตลาดท้องถิ่นและตลาดเฉพาะกลุ่ม เช่น ตลาดฮาลาลภายในประเทศ ส่วนสิ่งที่ควรได้รับการส่งเสริมและพัฒนา ได้แก่ ขาดกำลังการผลิตในปริมาณมาก ต้นทุนการผลิตสูง เนื่องจากการผลิตยังเป็นแบบดั้งเดิม ไม่ได้ใช้เทคโนโลยีช่วยลดต้นทุน

2. แรงจูงใจในการเข้าสู่ตลาดต่างประเทศ

ผู้ประกอบการที่มีความตั้งใจในการขยายตลาด แต่ส่วนใหญ่ยังอยู่ในระยะเริ่มต้น สิ่งที่ต้องการได้รับการส่งเสริมและพัฒนา ได้แก่ ขาดความเข้าใจเกี่ยวกับ กฎระเบียบและมาตรฐานการส่งออก ไม่มีเครือข่ายในตลาดต่างประเทศและยังต้องเผชิญกับความท้าทายด้าน ต้นทุนโลจิสติกส์ และข้อจำกัดด้านภาษีนำเข้า

3. ความมุ่งมั่นของวิสาหกิจชุมชนฮาลาล

ผู้ประกอบการมีความตั้งใจสูงในการพัฒนาและส่งเสริมสินค้าให้เป็นที่รู้จัก สิ่งที่ต้องการได้รับการส่งเสริมและพัฒนา ได้แก่ การดำเนินธุรกิจยังคงเน้นความอยู่รอดมากกว่าการเติบโตและต้องการสนับสนุนจากรัฐบาลในด้าน มาตรการภาษีและสิทธิประโยชน์ เพื่อให้แข่งขันกับคู่แข่งจากต่างประเทศได้ดีขึ้น

4. ความพร้อมของผลิตภัณฑ์

ผลิตภัณฑ์มีจุดเด่นด้านรสชาติและวัตถุดิบท้องถิ่น สิ่งที่ต้องการได้รับการส่งเสริมและพัฒนา ได้แก่ ขาดมาตรฐานการรับรองสินค้าสากล เช่น GMP, HACCP ยังต้องเพิ่มการวิจัยและพัฒนาเพื่อให้สินค้ามีความแตกต่างและโดดเด่นในตลาดโลก

5. ทักษะ ความรู้ และทรัพยากรขององค์กร

ผู้ประกอบการมีทักษะเฉพาะด้านที่สืบทอดกันมา สิ่งที่สามารถได้รับการส่งเสริมและพัฒนา ได้แก่ ขาดความรู้ด้าน การบริหารจัดการและการตลาด ยังต้องพัฒนาทักษะด้านการบริหารจัดการโลจิสติกส์ในระดับสากล

6. ประสบการณ์และการฝึกอบรม

ผู้ประกอบการ มีการฝึกอบรมภายในชุมชน สิ่งที่สามารถได้รับการส่งเสริมและพัฒนา ได้แก่ ขาดโอกาสเข้าร่วมโครงการฝึกอบรมจากภาครัฐและต้องพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับบริษัทต่างชาติให้แข็งแกร่งขึ้น

3. โอกาสทางการตลาดบาห์เรน

จากการศึกษาปัจจัยและโอกาสทางการตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์ฮาลาลไทยในตลาดบาห์เรน พบว่ามีปัจจัยสำคัญที่ส่งต่อการขยายตัวของธุรกิจผลิตภัณฑ์ฮาลาลไทยในตลาดดังกล่าว ซึ่งได้รับการยืนยันจากกลุ่มผู้ประกอบการและนักลงทุนชาวบาห์เรน ผู้เชี่ยวชาญด้านตลาดบาห์เรนในประเทศไทย และหน่วยงานภาครัฐไทยว่า

1. ปัจจัยด้านภาพลักษณ์ของประเทศไทย

ประเทศไทยได้รับการยอมรับในระดับสากลว่าเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งในด้านวัตถุดิบอาหารและแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย โดยเฉพาะในภาคการเกษตร อุตสาหกรรมอาหาร และสมุนไพร ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่สามารถสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคและนักลงทุนชาวบาห์เรน นอกจากนี้ ความเชี่ยวชาญของไทยในการผลิตอาหารฮาลาลคุณภาพสูงยังช่วยเสริมสร้างความน่าสนใจให้กับผู้บริโภค

2. ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประเทศไทยกับบาห์เรนเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการขยายตัวของตลาดผลิตภัณฑ์ฮาลาลไทย รัฐบาลไทยและบาห์เรนมีความร่วมมือในหลายมิติ ทั้งในด้านการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยว ความสัมพันธ์ทางการทูตที่แน่นแฟ้นนี้ช่วยสนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจและเปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการไทยสามารถขยายธุรกิจเข้าสู่ตลาดบาห์เรนได้ง่ายขึ้น

3. ปัจจัยด้านนโยบายการเปิดการลงทุนของไทย

รัฐบาลไทยมีนโยบายที่สนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศ โดยเฉพาะในภาคธุรกิจฮาลาลและอุตสาหกรรมอาหาร ซึ่งเอื้อต่อการเข้ามาลงทุนของผู้ประกอบการจากบาห์เรน นโยบายดังกล่าวรวมถึงมาตรการส่งเสริมการลงทุน การลดอุปสรรคทางการค้า และการให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีแก่ผู้ประกอบการที่ต้องการลงทุนในประเทศไทย ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ประเทศไทยกลายเป็นศูนย์กลางการผลิตและส่งออกผลิตภัณฑ์ฮาลาลที่มีศักยภาพในการขยายตลาดไปยังบาห์เรนและภูมิภาคตะวันออกกลาง

สรุปผลการวิจัย

การลงทุนในอุตสาหกรรมอาหารฮาลาลในประเทศไทยถือเป็นทางเลือกที่น่าสนใจและมีศักยภาพ สูง สำหรับบริษัทต่างชาติที่ต้องการขยายตลาดในภูมิภาคอาเซียน การศึกษาและวิเคราะห์โอกาสทางการตลาด

และการลงทุนตามความต้องการของผู้บริโภคชาวบาห์เรนแสดงให้เห็นถึงความสนใจในผลิตภัณฑ์ฮาลาลจากไทย แต่ยังคงมีความท้าทายที่ต้องพัฒนาเพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน การพัฒนารูปแบบการตลาดและการลงทุนที่เหมาะสม จะช่วยให้สามารถสร้างโอกาสในการเติบโตและสร้างรายได้ที่มั่นคงในระยะยาวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษานี้แสดงให้เห็นถึงโอกาสที่สำคัญของวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทยในตลาดบาห์เรน ทั้งในด้านการความต้องการของผู้บริโภคและการลงทุนจากนักลงทุนชาวบาห์เรน การปรับปรุงความพร้อมของผลิตภัณฑ์และการพัฒนากลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสมจะมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของผลิตภัณฑ์ฮาลาลไทยในตลาดนี้

1. ผลการวิจัยในการสำรวจความต้องการของผู้บริโภคชาวบาห์เรนต่อสินค้าวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทยพบว่า ผู้บริโภคชาวบาห์เรนส่วนใหญ่มีความสนใจต่อผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทย โดยเฉพาะกลุ่มอาหาร เครื่องดื่ม และสมุนไพร ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนมากถึงร้อยละ 69.5 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ความต้องการนี้สะท้อนถึงศักยภาพของตลาดบาห์เรนที่ยังมีช่องว่างและโอกาสในการเติบโต โดยเฉพาะในกลุ่มผลิตภัณฑ์ฮาลาลที่ตอบสนองทั้งด้านศาสนาและคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ เมื่อวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดของ Kotler & Keller (2022) มีความสอดคล้องว่า ความเข้าใจในพฤติกรรมผู้บริโภค เช่น ความถี่ในการซื้อ ช่องทางการรับรู้สินค้า และแรงจูงใจในการเลือกซื้อ เป็นกุญแจสำคัญในการวางกลยุทธ์ทางการตลาด ทั้งการสร้างความรู้ การวางตำแหน่งสินค้า และการกำหนดช่องทางจำหน่ายให้เหมาะสม นอกจากนี้ การที่ผู้บริโภคกลุ่มนี้รู้จักผลิตภัณฑ์ผ่านสื่อโฆษณาและ Social Media มากถึงร้อยละ 52.94 และ 83.16 ตามลำดับ ยังสะท้อนให้เห็นว่า “การตลาดดิจิทัล” คือช่องทางสำคัญที่ไม่ควรมองข้าม โดยเฉพาะสำหรับสินค้าไทยที่ยังไม่เป็นที่รู้จักในวงกว้าง การนำกลยุทธ์เหล่านี้ไปใช้ จะช่วยสร้างโอกาสในการเจาะตลาดบาห์เรนอย่างตรงจุด อีกทั้งนักลงทุนชาวบาห์เรนเองก็มีความสนใจต่อสินค้าไทยเช่นกัน แต่ยังมีข้อกังวลบางประการเกี่ยวกับความพร้อมของผู้ประกอบการไทย ซึ่งหากได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมก็สามารถสร้างความเชื่อมั่นในการลงทุนได้มากยิ่งขึ้น

2. จากความพร้อมของผลิตภัณฑ์สินค้าวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทยในการส่งออก พบว่าวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทยจะมีศักยภาพด้านคุณภาพ รสชาติ และวัตถุดิบ แต่ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ยังขาดความพร้อมในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นศักยภาพด้านการผลิต การบริหารจัดการองค์กร หรือการเข้าถึงตลาดต่างประเทศ

3. โอกาสทางการตลาดของสินค้าวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทยประเทศไทยมีความโดดเด่นด้านภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมการบริโภคอาหาร ส่งผลให้สินค้าอาหารไทยมีชื่อเสียงในระดับสากล และได้รับการยอมรับในหลายประเทศ รวมถึงตลาดบาห์เรน ซึ่งมีความต้องการสินค้าฮาลาลคุณภาพสูงที่

สามารถตอบโจทย์ทั้งด้านรสชาติและมาตรฐานฮาลาลระดับสากล โดยโอกาสนี้สามารถนำไปพัฒนากลยุทธ์การตลาด เช่น การใช้ภาพลักษณ์ประเทศ (nation branding) การสร้างแบรนด์สินค้าให้เข้มแข็ง และการนำเสนอคุณค่าที่แตกต่าง (value proposition) ให้สอดคล้องกับรสนิยมและวัฒนธรรมของชาวบาห์เรน และทั้งนี้การสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น สิทธิพิเศษด้านภาษี การส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมอาหาร การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และการเปิดตลาดร่วมกับประเทศในภูมิภาคตะวันออกกลาง ผ่านหน่วยงานต่าง ๆ เช่น กระทรวงพาณิชย์ และสถานเอกอัครราชทูตไทยในบาห์เรน ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมและขยายตลาดสินค้าวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทย โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการสินค้าคุณภาพดี ปลอดภัย และมีมาตรฐาน ซึ่งหากผู้ประกอบการไทยสามารถพัฒนาแบรนด์ให้ตรงกับความต้องการเหล่านี้ จะช่วยเพิ่มโอกาสทางการตลาดและดึงดูดนักลงทุนต่างชาติได้อย่างแท้จริง

4. ผลการวิจัยครั้งนี้ สอดคล้องกับทฤษฎี Tamer Cavusgil (1997) เรื่อง “CORE – Company Readiness to Export” ที่พบว่า ความสามารถในการส่งออกของธุรกิจต้องพิจารณาจากองค์ประกอบหลายประการ ได้แก่ ความสามารถภายในองค์กร การบริหารทรัพยากร ความพร้อมของผลิตภัณฑ์ และแรงจูงใจในการเข้าสู่ตลาดต่างประเทศ นอกจากนี้ ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งในประเทศไทยและบาห์เรนเผยว่า ความไม่พร้อมเหล่านี้มีทั้งปัจจัยภายใน (เช่น ทักษะของบุคลากร ต้นทุนการผลิต ระบบบรรจุภัณฑ์) และปัจจัยภายนอก (เช่น การสนับสนุนจากภาครัฐ การเข้าถึงแหล่งเงินทุน และนโยบายส่งเสริมการส่งออก) อย่างไรก็ตาม ความร่วมมือทางการทูตที่แน่นแฟ้นระหว่างไทยและบาห์เรน เช่น การจัดตั้งโครงการแลกเปลี่ยนการค้าระหว่างหอการค้าทั้งสองประเทศ ช่วยเพิ่มความเชื่อมั่นให้กับนักลงทุนบาห์เรน และเป็นปัจจัยเอื้อต่อการส่งออกสินค้าฮาลาลไทยอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ด้านความพร้อมของสินค้าวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทย

- 1) การพัฒนาความพร้อมของผลิตภัณฑ์ ควรเพิ่มการลงทุนในด้านเทคโนโลยีและการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของผลิตภัณฑ์ฮาลาลไทย
- 2) การสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศ การจัดตั้งศูนย์ประสานงานระหว่างวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทยกับราชอาณาจักรบาห์เรนจะช่วยให้การสร้างสัมพันธ์ที่ดีและสนับสนุนการตลาดและการลงทุน

ด้านการตลาด

การพัฒนากลยุทธ์การตลาดที่ตอบสนองความต้องการของตลาดและการใช้ข้อมูลพฤติกรรมผู้บริโภค จะช่วยให้วิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทยสามารถขยายตลาดและสร้างโอกาสในการลงทุนในบาห์เรนได้ โดยการมองหาผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพสูงเพื่อตอบโจทย์ความต้องการของผู้บริโภคที่ให้ความสำคัญกับสุขภาพและความปลอดภัย นอกจากนี้ การพัฒนาความร่วมมือกับนักลงทุนชาวบาห์เรนจะเสริมสร้างโอกาสในการขยายกิจการและเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต

การรักษามาตรฐานฮาลาลที่เข้มงวดและการฝึกอบรมทักษะให้กับผู้ผลิตในท้องถิ่นเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นและเพิ่มความน่าสนใจของผลิตภัณฑ์ในตลาดบาห์เรน การสนับสนุนจากรัฐบาลและองค์กรทั้งในไทยและบาห์เรนจะช่วยเสริมสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาตลาด และสร้างโอกาสในการเจริญเติบโตและความมั่งคั่งที่ยั่งยืนให้กับวิสาหกิจชุมชนฮาลาลไทยในอนาคต

การสร้างแรงสนับสนุนจากรัฐบาลและองค์กรทั้งในไทยและบาห์เรนจะช่วยเสริมสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาตลาดนี้ โดยสามารถจัดกิจกรรมและโครงการที่จะเชื่อมโยงผู้ผลิตและผู้บริโภคเข้าด้วยกัน ซึ่งจะส่งเสริมไม่เพียงแค่ผลิตภัณฑ์ฮาลาลไทยในบาห์เรน แต่ยังสามารถสร้างความมั่งคั่งและความเจริญเติบโตอย่างยั่งยืนให้กับวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทยอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- Abd Wakil, N. A. & Mas'ad Saleh, M., Aunurrochim, M. (2019). The role of Islamic finance institutions to enhance the halal industry: Issues and challenges. *Researchgate*, 1-23. https://www.researchgate.net/publication/338113061_THE_ROLE_OF_ISLAMIC_FINANCE_INSTITUTION_TO_ENHANCE_HALAL_INDUSTRY_ISSUES_AND_CHALLENGES
- Alserhan, B. A., Zeqiri, J., Ramadani, V., & Dana, L. P. (2022). Halal industry: Threats and barriers. In B. A. Alserhan, V. Ramadani, J. Zeqiri, & L. P. Dana (Eds.), *Strategic Islamic marketing* (pp. 17–32). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-98160-0_2
- Arham, M. (2010). Islamic perspectives on marketing, *Journal of Islamic Marketing*. 1(2), 149-164. <https://doi.org/10.1108/17590831011055888>
- Beke, G. O. (2018). Demystifying McCarthy's 4 P's of the Marketing Mix: To Be or Not to Be. *European Journal of Business and Management Research*, 3(4), 1–3. <https://doi.org/10.24018/ejbmr.2018.3.4.14>
- Bureau of Local Wisdom and Community Enterprise Promotion. (2024). *tään kôr moon gaan kât sãn · bpee · por · sor · sǝng-pan-hâa-rói-hòk-síp-hâa* [Selection Database for the Year 2022]. Community Development Department <https://cep.cdd.go.th/services/star>
- Cavusgil, S. T. (1997). Measuring the potential of emerging markets: An indexing approach. *Business Horizons*, 40(1), 87-91. [https://doi.org/10.1016/S0007-6813\(97\)90030-6](https://doi.org/10.1016/S0007-6813(97)90030-6)

Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*, 16(3), 297–334. <https://doi.org/10.1007/BF02310555>

Febriansyah, R. (2019). Marketing Mix 7Ps in Islamic Perspective. *KnE Social Sciences*, 3(13), 619–625. <https://doi.org/10.18502/kss.v3i13.4235>

Office of Trade Policy and Strategy, Ministry of Commerce. (2024, February 29). *sañkhom næ khaṇchai phūttikam phū boriphōk ṇlāin prap thurakit hai dūngdūt chai nakchop* [Encouraging understanding of online consumer behavior: Adapting businesses to attract shoppers]. <https://tpso.go.th/news/2402-0000000019>

Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of Thailand. (2016, October 14). *Sathān ‘ēkkhakharatchathūt na krung Manama ṇhat hai nuai ngān phāk rat Bahrain læ khana thūt long nām thawai khwām ‘ālai phra bāth somdet phra paraminthra maha phūmiphon ‘adunyadēt na sathān ‘ēkkhakharatchathūt na krung Manama* [The Royal Thai Embassy in Manama organized a condolence signing ceremony for Bahraini government agencies and diplomatic corps in honor of His Majesty King Bhumibol Adulyadej at the Royal Thai Embassy in Manama]. Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of Thailand. <https://www.mfa.go.th/th/content/5d5bd07b15e39c306001f787?cate=5d5becb4e15e39c3060006837>

Ministry of Commerce of Kingdom Thailand, (2025, January 21). *pī-chai · tòk · rát-tà-mon-dtree gaan káa baa-ren tēe daao òt · choo tai bpen sōon glaang kwaam mân kong taang aa-hān · próm dan tam FTA*

<https://www.moc.go.th/th/gallery/category/detail/id/5/iid/732> Ministry of Commerce of Kingdom Thailand

Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of Thailand. (2016, October 14). *Sathān ‘ēkkhakharatchathūt na krung Manama ṇhat hai nuai ngān phāk rat Bahrain læ khana thūt long nām thawai khwām ‘ālai phra bāth somdet phra paraminthra maha phūmiphon ‘adunyadēt na sathān ‘ēkkhakharatchathūt na krung Manama* [The Royal Thai Embassy in Manama organized a condolence signing ceremony for Bahraini government agencies and diplomatic corps in honor of His Majesty King Bhumibol Adulyadej at the Royal Thai Embassy in Manama]. Ministry of Foreign

Affairs of the Kingdom of Thailand.

<https://www.mfa.go.th/th/content/5d5bd07b15e39c306001f787?cate=5d5bcb4e15e39c3060006837>

Al-Qaradawi, Y. (nd). *The lawful and the prohibited in Islam*. (Al-Falah Foundation, Trans.).

<https://thequranblog.wordpress.com/wp-content/uploads/2010/06/the-lawful-and-the-prohibited-in-islam.pdf>

การขายบิลสาธารณูปโภคแลกเงินสดตามบทบัญญัติอิสลาม

Received: September 27, 2024, ✨ Revised: April 28, 2025, ✨ Accepted: May 12, 2025

สมิธ อีซอ¹ วลีต อีซอ²

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาธุรกรรมการขายบิลสาธารณูปโภคแลกเงินสดต่อหลักการของอิสลาม 2) เพื่อศึกษาการซื้อขายหนี้ตามบทบัญญัติอิสลาม

วิธีการศึกษา การศึกษาเอกสาร (Document Analysis) เป็นการวิเคราะห์เอกสาร ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และเป็นการศึกษาโดยพิจารณารูปแบบของธุรกรรมการอย่างละเอียดในรูปแบบกรณีศึกษา (Case Study) ที่เกิดขึ้นจริง ๆ ในปัจจุบันว่า มีธุรกรรมใดบ้างและมีลำดับขั้นตอนเป็นอย่างไร มีบุคคลใดเข้ามาเกี่ยวข้องบ้าง หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ค้นพบไปเปรียบเทียบกับหลักการของอิสลาม โดยการวิเคราะห์เนื้อหา การจัดระบบ และตีความข้อมูลที่รวบรวมได้ เพื่อข้อค้นพบว่าเป็นสิ่งต้องห้ามตามหลักการอิสลามหรือไม่

ผลการศึกษา พบว่าการซื้อขายบิลสาธารณูปโภคเพื่อแลกเงินสด เป็นสิ่งต้องห้ามตามหลักการของอิสลาม เป็นธุรกรรมที่เกี่ยวข้องกับการขายหนี้ลดราคา และเกี่ยวข้องกับริบาอัล-ฟิฎล์

การนำผลวิจัยไปใช้ ทำให้ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามมีความเข้าใจต่อข้อตัดสินของหลักการอิสลามต่อธุรกรรมนี้ เพื่อที่จะได้ออกห่างและไม่ไปเกี่ยวข้องกับธุรกรรมดังกล่าว

คำสำคัญ การขายบิลค่าไฟฟ้า, การเงินอิสลาม, ขายหนี้ลดราคา, ดอกเบี้ย

¹ Ph.D. in Economics, West Asian Studies ผู้อำนวยการหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจอิสลาม วิทยาลัยนานาชาติอิสลามกรุงเทพ มหาวิทยาลัยเกริก อีเมล smeet333@hotmail.com

² Ph.D. in Arabic กรรมการอิสลามประจำจังหวัดฉะเชิงเทรา สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดฉะเชิงเทรา อีเมล Waleedthailand@gmail.com

Sale of Utility Bills for Cash by Islamic Principles

Smeet E-sore¹ Waleed Easor²

Abstract

Objectives: 1) To study the transaction of selling utility bills for cash according to Islamic principles. 2) To study debt trading according to Islamic law.

Methodology: Document Analysis was employed to analyze relevant documents. The study also examined transaction models in detail through Case Study methodology and investigated real cases in the present day for their transaction types, processes and involved parties. The findings were then compared with Islamic principles through Content Analysis, which systematically organizes and interprets the collected data to determine whether these practices are prohibited or according to Islamic principles.

Research Findings: show that trading utility bills for cash is forbidden according to Islamic principles. It involves selling debt at a discount and is related to *Riba al-Fadl*.

Contributions: Make those who believe in Islam understand the decision of Islamic principles regarding this transaction avoid and not be involved in such transactions.

Keywords: Electricity Bill Sales, Islamic Finance, Sale of discounted debt, *Riba Al-Fadl*

¹ Ph.D. in Economics, West Asian Studies, Director of M.B.A. in Islamic Business Administration program, International Islamic College Bangkok, Krirk University.

² Ph.D. in Arabic, Islamic Committee, The Office of Islamic Committee of Chachoengsao Province. Email: Waleedthailand@gmail.com.

บทนำ

ปัจจุบันมีธุรกรรมการเงินใหม่ที่เกิดขึ้น คือ การบริการสินเชื่อเงินกู้หมุนเวียนแบบไม่มีหลักประกันในรูปแบบสินเชื่อบุคคลดิจิทัล (Digital Personal Loan) ให้กับผู้ซื้อสินค้าและบริการโดยมีแนวคิด “ซื้อก่อนจ่ายทีหลัง” (Buy Now Pay Later) ซึ่งผู้ที่ให้บริการสินเชื่อเหล่านี้มีอยู่หลายบริษัท โดยส่วนใหญ่จะตั้งชื่อสินเชื่อของตนเองและมักจะตามด้วยคำว่า “Pay Later” ในตอนท้าย ส่วนผู้ให้บริการสินเชื่อจะให้สินเชื่อเพื่อซื้อสินค้าและบริการที่บริษัทกำหนดเท่านั้น สำหรับบางผู้ให้บริการสินเชื่อกำหนดให้สินเชื่อเฉพาะผู้ที่ซื้อสินค้าและบริการผ่านแพลตฟอร์มอีคอมเมิร์ซ Shopee Thailand เป็นต้น และด้วยการบริการให้สินเชื่อนี้เองทำให้สมาชิกบางคนของผู้ให้บริการสินเชื่อมีความคิดแนวใหม่ที่ต้องการเงินสดจากผู้ให้บริการสินเชื่อเพื่อนำมาใช้ทันที แลกเปลี่ยนกับการที่จะเป็นหนี้ในอนาคต จึงทำให้เกิดธุรกรรมการขายบิลค่าไฟฟ้าเพื่อแลกเงินสดนี้ขึ้นมา โดยเหตุการณ์นี้เพิ่งมีการรายงานข่าวในช่องทางทีวีต่าง ๆ ช่วงเดือนเมษายน 2567 ที่ผ่านมา ดังนั้นการศึกษาในเรื่องนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อศึกษาว่าธุรกรรมดังกล่าวผิดต่อหลักการของอิสลามหรือไม่ และเพื่อให้ผู้นับถือศาสนาอิสลามได้ปฏิบัติตัวได้อย่างถูกต้องตามแบบอย่างของธุรกรรมการเงินตามหลักการอิสลาม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาพิจารณาข้อตัดสินในการขายบิลสาธารณูปโภคแลกเงินสดตามหลักการอิสลาม
- 2) เพื่อศึกษาการซื้อขายหนี้ตามบทบัญญัติอิสลาม

ลักษณะของสินเชื่อ

ปัจจุบัน บริษัทผู้ให้สินเชื่อต่าง ๆ ได้ออกผลิตภัณฑ์ทางด้านสินเชื่อบุคคลดิจิทัลโดยไม่มีหลักประกันกันมากขึ้นเพื่อให้ผู้คนที่ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งสินเชื่อของสถาบันการเงินได้เข้าถึงสินเชื่อมากขึ้น อันเนื่องมาจากสถาบันการเงินต้องการพิจารณาถึงหลักประกัน ความน่าเชื่อถือ ตลอดจนเอกสารรายการเดินบัญชีธนาคารเป็นต้น ซึ่งทำให้เกิดความยุ่งยาก และทำให้บางคนไม่เข้าถึงสินเชื่อ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สินเชื่อไม่มีหลักประกันได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ โดยลักษณะของสินเชื่อดังกล่าวมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

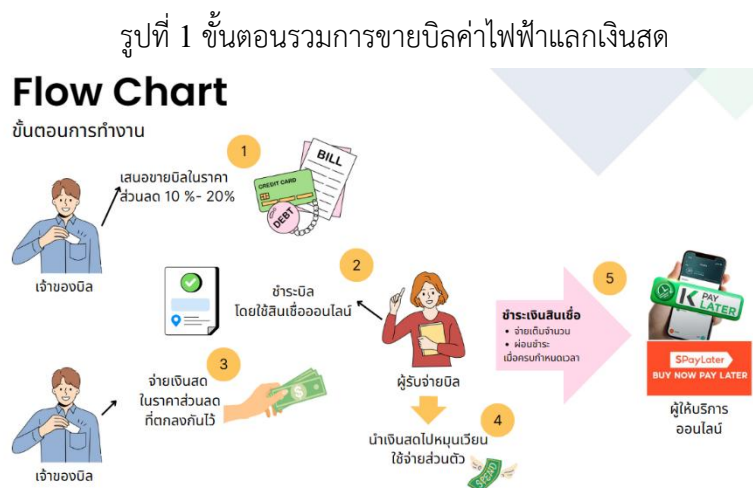
- 1) ไม่อนุญาตให้เบิกถอนออกเป็นเงินสดได้
- 2) ไม่อนุญาตให้มีการรับหรือเรียกจะรับการทอนเป็นเงินสดหรือประโยชน์ในรูปแบบอื่นใดจากการซื้อสินค้าและบริการ ผ่านร้านค้าผู้ให้บริการ ไม่ว่าในกรณีใด (ด้วยเหตุนี้ บางคนจึงคิดธุรกรรมนี้ขึ้นมาเพื่อต้องการเงินสด)
- 3) วงเงินอนุมัติสูงสุดไม่เกิน 20,000 บาท
- 4) ระยะเวลาผ่อนชำระ 1 / 3 / 5 เดือน
- 5) อัตราดอกเบี้ยลดต้น ลดดอก รวมถึงไม่มีการเสียดอกเบี้ย หากไม่มีการใช้วงเงิน
- 6) บางผู้ให้บริการสินเชื่อไม่กำหนดให้มีดอกเบี้ยในช่วงส่งเสริมการขาย

- 7) อัตราดอกเบี้ย แบบลดต้น ลดดอก สูงสุดไม่เกิน 25% ต่อปี (รวมดอกเบี้ย ค่าปรับ ค่าบริการ ค่าธรรมเนียมต่าง ๆ)
- 8) การคำนวณดอกเบี้ย รายวัน จากทุกวงเงินที่มีการเบิกใช้ (โดยเรียกเก็บเป็นรายเดือน)
- 9) ไม่มีค่าธรรมเนียมแรกเข้า
- 10) ไม่มีค่าธรรมเนียมรายปี
- 11) ลูกค้าสามารถซื้อสินค้า/บริการ แบบผ่อนชำระได้กับร้านค้าอื่นร่วมรายการ (Kasikornbank, 2024, April 30)

สำหรับบางผู้ให้บริการสินเชื่อต้องการเชิญชวนให้ผู้มาใช้บริการมีมากขึ้นในช่วงเริ่มต้น โดยการกำหนดว่าหากสมัครตามวันเวลาที่กำหนดสามารถซื้อก่อนจ่ายทีหลัง 1 เดือน และไม่คิดดอกเบี้ย แต่หากเลือกแบบผ่อนชำระ มากกว่า 1 เดือนจะมีดอกเบี้ย 15% ต่อปี

ด้วยผู้บริการสินเชื่อไม่ได้กำหนดเพียงสินค้าเท่านั้นในการให้สินเชื่อ หากแต่ยังให้สินเชื่อกับค่าบริการ สาธารณูปโภคด้วย เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ค่าโทรศัพท์ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดธุรกรรมใหม่ที่เกิดขึ้น นั่นก็คือการนำบิลสาธารณูปโภคเหล่านั้นมาขายแลกเป็นเงินสด โดยแนวคิดที่ว่า ผู้ที่เป็นผู้ชำระบิลแทนของผู้บริการสินเชื่อต้องการได้เงินสดมาใช้ในทันที แลกเปลี่ยนกับการที่ตัวเองจะเป็นหนี้ และถึงแม้จำนวนหนี้จะมากกว่าเงินสดก็ตาม แต่เป็นหนี้ที่ผ่อนชำระในอนาคตอาจเป็น 1-5 เดือน โดยผู้ที่เป็นผู้ที่เป็นสมาชิกของผู้ให้บริการสินเชื่อจะถูกเรียกชื่อว่า “ผู้ชำระบิลแทน” ซึ่งสามารถยกตัวอย่างได้ดังต่อไปนี้

เจ้าของบิลมีภาระต้องจ่ายค่าไฟฟ้า และประกาศในสื่อโซเชียลออนไลน์โดยใช้จำนวนว่า “ค่าไฟฟ้า 2,000 บาท ให้ 1,600 บาท” นั้นหมายถึง เมื่อสมาชิกของผู้ให้บริการสินเชื่อ (ผู้ชำระบิลแทน) มาเห็นจึงได้ทำการตกลงกัน โดยที่ผู้ชำระบิลแทนนั้นนำบิลค่าไฟฟ้าไปชำระซึ่งเป็นลักษณะของการใช้สินเชื่อออนไลน์ และมีระยะเวลาผ่อนชำระ นั้นหมายถึง ผู้ชำระบิลแทนคนนั้นมีหนี้สิน (ค่าไฟฟ้า) ที่ต้องผ่อนชำระตามระยะเวลาที่กำหนด 1-5 เดือน และเมื่อค่าไฟฟ้าได้ชำระในลักษณะดังกล่าว เจ้าของบิลจะทราบทันทีเมื่อยอดค่าไฟฟ้านั้นถูกตัดบิลไปแล้ว เจ้าของบิลจึงทำการให้เงินสด 1,600 บาท กับผู้ชำระบิลแทนที่นั่นทันที ทำให้ผู้ชำระบิลแทนนั้นมีเงินสด 1,600 บาท ที่จะนำไปใช้หมุนเวียนได้ทันที หากแต่จะต้องมีหนี้ที่ต้องชำระในอนาคตจำนวน 2,000 บาท ตามระยะเวลาที่กำหนด

ที่มา (Author)

ตารางที่ 1 ข้อดีข้อเสียการขายบิลค่าไฟฟ้าแลกเงินสด

ข้อดี	ข้อเสีย
เจ้าของบิลจ่ายค่าไฟฟ้าลดลงจากความเป็นจริงเดิมถึง 20% (400 บาท)	การปล่อยกู้สินเชื่อแบบไม่มีหลักประกัน จะกระตุ้นให้คนไทยที่มีโอกาสก่อหนี้เสียมากขึ้น เพราะขาดวินัยทางการเงิน
ผู้ชำระบิลแทนของผู้ให้บริการสินเชื่อ ได้เงินสดมาใช้ทันที	หากบริหารจัดการวงเงิน หรือผ่อนชำระไม่ได้ อาจมีความเสี่ยงทั้งผู้ชำระเงินแทน และผู้ให้จ่ายบิลที่อาจกระทบต่อการชำระหนี้ที่ตามมาได้
บางที่ผู้ชำระบิลแทนของผู้ให้บริการสินเชื่ออาจได้สินเชื่อ โดยที่ไม่มีดอกเบี้ย 0% (กรณีส่งเสริมการขาย)	ผู้ชำระบิลแทนอาจมีความเสี่ยงที่อาจถูกมิฉฉาชีพหลอกลวงได้จากการยกเลิกบิลคราวหลัง และเป็นการเปิดช่องทางให้มิฉฉาชีพเข้ามาได้ หรือการที่ได้ชำระค่าบิลไปแล้วแต่เจ้าของบิลไม่โอนให้
	ผู้ชำระบิลแทนอาจมีความเสี่ยงเมื่อชำระบิลเรียบร้อยแล้ว เจ้าของบิลอาจไม่โอนเงินให้

(ที่มา: Author)

ข้อตัดสินทางกฎหมาย

ถึงแม้การทำธุรกรรมดังกล่าวจะไม่ผิดกฎหมายในปัจจุบัน หากแต่สามารถเปิดช่องให้มีการทุจริตเกิดขึ้นได้ โดยที่ธนาคารแห่งประเทศไทยได้กล่าวย้ำเตือนประชาชนโดยมีใจความว่า

“จากประเด็นดังกล่าว ธนาคารแห่งประเทศไทยได้มีการพูดคุยกับผู้ให้บริการ (Service Provider) แล้ว ซึ่งจากการตรวจสอบพบว่าผู้ให้บริการใช้ช่องทางสินเชื่อบุคคลดิจิทัล (Digital Personal Loan) สามารถทำได้ ไม่ได้ผิดวัตถุประสงค์ และเป็นการตัดสินใจร่วมกันระหว่างผู้ขายและผู้ซื้อ อย่างไรก็ตาม ธนาคารแห่งประเทศไทยได้มีการกำชับในเรื่องของ

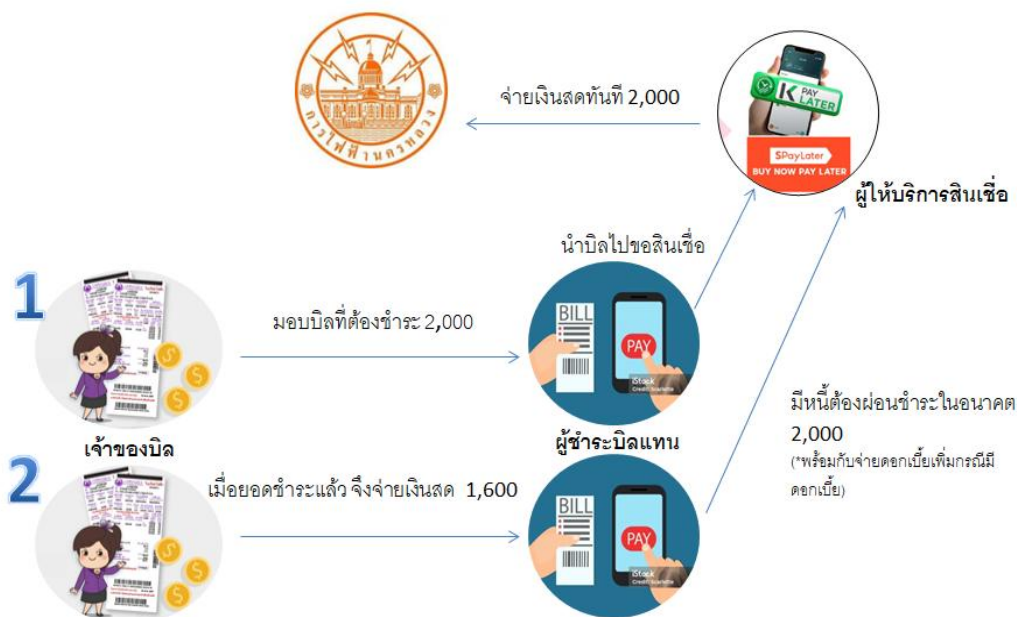
ความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้น แม้จะทำได้ ไม่ผิดกฎหมาย สามารถทำได้ แต่ ธปท. ไม่ได้สนับสนุน และไม่ควรทำ เนื่องจากอาจมีความเสี่ยงทั้งผู้ชำระเงินแทน และผู้ให้จ่ายบิลให้ ที่อาจกระทบต่อการชำระหนี้ที่อาจตามมาได้ หากบริหารจัดการการเงิน หรือผ่อนชำระไม่ได้ เช่นเดียวกันกับผู้ซื้อที่มีความเสี่ยงที่อาจถูกมิฉฉาซีพหลอกลวงได้ จากการยกเลิกบิลคราวหลัง และเป็นภัย หรือเป็นการเปิดช่องทางให้มิฉฉาซีพเข้ามาได้” (Prachachat Business, 2024, April 30, para 2-3)

พิจารณาข้อตัดสินตามหลักการอิสลาม

การซื้อขายตามหลักการอิสลาม

ก่อนอื่นต้องพิจารณาถึง การซื้อขายในหลักการอิสลาม (البيع) ซึ่งถือเป็นธุรกรรมทางการค้าที่มีกรอบและหลักการชัดเจน โดยศาสนาอิสลามให้ความสำคัญกับความเป็นธรรม ความโปร่งใส และการหลีกเลี่ยงการเอาเปรียบในทุกรูปแบบ (Al-Zuhayli, 1984) ตลอดจนห้ามการซื้อขาย (แลกเปลี่ยน) หนี้ และถ้าหากพิจารณารูปแบบนี้ก็จะเห็นได้ว่า เป็นธุรกรรมที่เกิดขึ้นมาใหม่ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน และเป็นประเด็นร่วมสมัย ที่จำเป็นจะต้องใช้การพิจารณาข้อตัดสินตามหลักการของอิสลามอย่างถี่ถ้วนและเป็นขั้นตอนตามลำดับ

รูปที่ 2 ขั้นตอนการขายบิลค่าไฟฟ้า

(ที่มา: Author)

ขั้นตอนที่ 1 จากรูปภาพ เจ้าของบิลมอบบิลให้ผู้ชำระแทน 2,000 บาท พิจารณาได้ว่า นี่คือการมอบบิลหรือสิทธิในการชำระหนี้บิลค่าไฟฟ้าให้ผู้ชำระบิลเพื่อชำระหนี้แทน และเพื่อผู้ชำระบิลแทนจะได้นำไปขอสินเชื่อ ซึ่งทำให้ผู้บริการสินเชื่อชำระเงินสดแทนให้การไฟฟ้า

ขั้นตอนที่ 2 เมื่อยอดค่าไฟฟ้าได้ชำระเรียบร้อยแล้ว (ตัดบิล) เจ้าของบิลจึงจะจ่ายเงินสดให้ผู้ชำระบิล เพียงแค่ 1,600 บาท ซึ่งเดิมที่มีหนี้ 2,000 บาท ดังนั้นจึงทำให้ผู้ชำระบิลแทนมีหนี้สินอยู่ 2,000 บาท สามารถพิจารณาได้ว่าเป็นหนี้แทนเจ้าของบิล ส่วนเจ้าของบิลหมดหนี้ไปเรียบร้อยแล้วกับการไฟฟ้า

พิจารณาจากคำเสนอ

จากคำพูดที่ผู้เป็นเจ้าของบิลกล่าวว่า “บิลค่าไฟฟ้า 2,000 ให้ 1,600” อาจตีความได้ว่าเจ้าของบิล จะมอบบิลให้ผู้ชำระไปชำระหนี้แทนในจำนวน 2,000 บาท แต่จะให้เงินสดทันทีเมื่อชำระ 1,600 บาท นั้น หมายถึง ผู้รับชำระแทนจะได้เงินเพียง 1,600 บาท หากแต่ว่าข้อดีคือจะได้นำเงินสดมาใช้ได้ทันที แลกเปลี่ยน กับเป็นหนี้ในอนาคตที่จะต้องผ่อน 2,000 บาท พร้อมกับบารการะจ่ายหนี้เพิ่ม 400 บาท และยังมีเงื่อนไข เพิ่มเติมว่า ถ้าหากชำระหนี้ให้แล้วถึงจะให้ 1,600 บาท นั้นหมายถึง ถ้าหากยังไม่ชำระก็จะยังไม่ให้เงินดังกล่าว

รูปที่ 3 พิจารณาตามความสัมพันธ์ของแต่ละฝ่าย

(ที่มา: Author)

พิจารณาตามความสัมพันธ์ของแต่ละฝ่าย

1. เจ้าของบิลมอบบิลหรือสิทธิในการชำระให้กับผู้ชำระบิล

ถึงแม้รูปแบบธุรกรรมในปัจจุบันจะใช้คำว่า “การขายบิลแลกเงินสด” หากพิจารณาเฉพาะแค่ ธุรกรรมในขั้นตอนที่หนึ่งระหว่างเจ้าของบิลกับผู้ชำระบิลแทนแล้ว ไม่ได้มีการซื้อขายเกิดขึ้นจริง ๆ ระหว่างทั้ง 2 ฝ่าย เพราะผู้ชำระบิลยังไม่ได้ทำอะไรเพื่อแลกเปลี่ยน หากแต่นำบิลไปขอสินเชื่อแทนในขั้นตอนต่อไป และก็ไม่ถือว่าเจ้าของบิลเป็นผู้ขายหนี้ในเฉพาะขั้นตอนนี้ เพราะว่าผู้ชำระบิลก็ไม่ได้ทำการซื้อหรือนำสิ่งใดมา แลกเปลี่ยนในเฉพาะขั้นตอนนี้

2. ผู้ชำระบิลแทนนำบิลไปขอสินเชื่อกับผู้ให้บริการสินเชื่อ

ผู้ให้บริการสินเชื่อให้สินเชื่อ โดยเป็นการที่ผู้บริการสินเชื่อชำระบิลทันทีกับการไฟฟ้า หลังจากชำระแล้วทำให้ผู้ชำระบิลแทนเกิดหนี้กับผู้ให้บริการสินเชื่อในอนาคตผ่อนตามระยะเวลาที่กำหนด พร้อมมีดอกเบี้ย (กรณีมีดอกเบี้ย)

- 1) ผู้ให้บริการสินเชื่อชำระเงินสดทันทีกับการไฟฟ้า
- 2) ผู้ชำระบิลแทนมีหนี้กับผู้ให้บริการสินเชื่อทันที 2,000 บาท

เมื่อผู้ให้บริการสินเชื่อชำระค่าไฟฟ้าแล้ว จึงทำให้ผู้ชำระบิลแทนเกิดมีหนี้สินทันทีกับผู้ให้บริการสินเชื่อ

3. เป็นหนี้แทนเจ้าของบิล 2,000 บาท

เมื่อมีการชำระค่าไฟฟ้าเกิดขึ้นแล้ว ผู้ชำระบิลแทนเป็นหนี้กับผู้ให้บริการสินเชื่อ และยิ่งไปกว่านั้นก็ถือว่าเป็นหนี้แทนเจ้าของบิลไปด้วย ดังนั้นผู้จ่ายบิลแทนเป็นเจ้าหนี้ของเจ้าของบิล จึงสามารถตีความได้ว่าผู้ชำระบิลแทนขายหนี้ส่วนนี้ให้กับเจ้าของบิล

4. เจ้าของบิลจ่ายเงินสด 1,600 บาท กับผู้ชำระบิลแทน

เมื่อมีการชำระค่าไฟฟ้าเกิดขึ้น จะมีข้อความแจ้งเจ้าของบิลว่าชำระค่าบริการแล้ว เจ้าของบิลจึงจ่ายเงินสด 1,600 บาท ให้ผู้ชำระบิลแทน ตามคำสัญญาที่พูดไว้ตอนต้น “บิลค่าไฟฟ้า 2,000 ให้ 1,600” ดังนั้นในธุรกรรมนี้สามารถพิจารณาได้ว่าเจ้าของบิลซื้อหนี้ด้วยกับเงินสด 1,600 บาท

สามารถสรุปบทบาทแต่ละฝ่ายได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 สรุปบทบาทของแต่ละฝ่าย

เจ้าของบิล	ผู้จ่ายบิลแทน	ผู้ให้บริการสินเชื่อ
พิจารณาทั่วไป	พิจารณาทั่วไป	พิจารณาทั่วไป
- โอนหนี้ให้ผู้อื่นรับผิดชอบจ่ายเพียงแค่ 1,600 บาท เพื่อให้ผู้อื่น จ่ายเพิ่ม 400 บาท	- ช่วยเหลือผู้อื่นรับผิดชอบหนี้แทนให้ ช่วยรับภาระเองจ่ายเพิ่ม 400 บาท	- ให้สินเชื่อกับผู้จ่ายบิลแทน ให้สินเชื่อ 2,000 บาท ทำให้ผู้จ่ายบิล ต้องเป็นหนี้ 2,000 บาท
พิจารณาเจตนารมณ์	พิจารณาเจตนารมณ์	พิจารณาเจตนารมณ์
- ต้องการจ่ายเงินสด 1,600 บาท เพื่อใช้หนี้ 2,000 บาท <u>ผลลัพธ์</u> นำเงินสด 1,600 บาท มาแลก กับหนี้ 2,000 บาท ได้ผลประโยชน์ส่วนต่าง 400 บาท	- ต้องการเงินสด 1,600 บาท ไปขอสินเชื่อ 2,000 บาท <u>ผลลัพธ์</u> นำหนี้ 2,000 บาท แลกกับเงินสด 1,600 บาท เสียส่วนต่างเพิ่ม 400 บาท	- ถึงแม้ให้สินเชื่อ 2,000 บาท และจะรับหนี้คืน เพียง 2,000 บาท (ในบางกรณีที่ ไม่กำหนดดอกเบี้ย อย่างไรก็ตามบาง กรณีกำหนดดอกเบี้ยอย่างชัดเจน)

(ที่มา: Author)

กรณีผู้ให้บริการสินเชื่อกำหนดดอกเบี้ย

กรณีนี้เป็นที่ชัดเจนว่าธุรกรรมเกี่ยวข้องกับดอกเบี้ยระหว่างผู้ขายบิลแทนกับผู้ให้บริการสินเชื่อ โดยเป็นลักษณะของริบา อัล-ฟฎล์ ที่มีการกู้ยืมเงินกันและมีการจ่ายริบาส่วนต่างเพิ่มเติม

หลักฐานจากคัมภีร์อัลกุรอาน

وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا
(Al-Baqarah 2: 275)

และอัลลอฮ์นั้นทรงอนุมัติการขาย และทรงห้ามการเอาดอกเบี้ย

กรณีผู้ให้บริการสินเชื่อกำหนดดอกเบี้ย 0% (ไม่มีดอกเบี้ย)

หากพิจารณาโดยรวมทั่วไปในด้านเจ้าของบิลและผู้ขายบิลอาจมองได้ว่าเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการรับผิดชอบหนี้แทนกัน และช่วยเหลือชำระหนี้ส่วนที่เพิ่มมาให้กับอีกฝ่าย ซึ่งไม่เป็นรูปแบบของการซื้อขายหนี้ด้วยกับหนี้ หากแต่เป็นการโอนหนี้ไปให้ผู้อื่นรับผิดชอบ รวมถึงไม่มีการจ่ายส่วนต่างที่จะเข้าขายดอกเบี้ย เนื่องจากเจ้าของบิลต้องการหาคนที่จะมาช่วยจ่ายหนี้ส่วนที่เพิ่ม (400) ให้ และผู้ขายบิลแทนต้องการจะจ่ายเพิ่มให้ และอยู่ในเงื่อนไขของการที่ต่างฝ่ายต่างยินยอม และอาจมองได้ว่าต่างฝ่ายต่างยินยอมที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และถ้าหากพิจารณาอีกด้านระหว่างผู้ขายบิลแทนกับผู้ให้บริการสินเชื่อก็มีการให้สินเชื่อโดยไม่กำหนดดอกเบี้ยเพิ่มเติม (0%) ซึ่งอาจพิจารณาโดยรวมได้ว่าไม่ผิดต่อหลักการของอิสลาม

หากทว่าถ้าพิจารณาถึงเจตนารมณ์และการกระทำที่แท้จริงของเจ้าของบิลและผู้ชำระบิลแทนแล้วพิจารณาได้ว่าผิดต่อหลักการของอิสลามในเรื่องการขายหนี้ (بيع الدين) ตลอดจนการแลกเปลี่ยนที่ถือว่าเป็นอรริบาอัล-ฟฎล์ (الرِّبَا الْفَضْل) คือการแลกเปลี่ยนระหว่างเงินสกุลเดียวที่มีจำนวนไม่เท่ากัน (Markaz al-Dirāsāt al-fiqhīyah wa-al, 2010) โดยพิจารณาจากด้านเจ้าของบิลได้ว่าเป็นการแลกเปลี่ยนเงินสดกับหนี้ ทำให้ได้มาผลประโยชน์ส่วนต่างมา และยังสามารถพิจารณาได้ว่าผู้ขายบิลแทนแลกเปลี่ยนหนี้เพื่อให้ได้เงินสดมาใช้ทันทีเช่นเดียวกัน และทำให้เสียผลประโยชน์ในการต้องจ่ายเพิ่มส่วนต่าง ดังนั้นธุรกรรมนี้เป็นสิ่งต้องห้ามตามหลักการของอิสลาม ซึ่งจำเป็นที่มุสลิมจะต้องไม่เกี่ยวข้องในธุรกรรมดังกล่าว

เปรียบเทียบกับการขายหนี้ในหลักการอิสลาม

การทำธุรกรรมดังกล่าวระหว่างผู้ชำระบิลแทนกับเจ้าของบิลของบิลมีลักษณะคล้ายกับ “การขายหนี้ให้กับผู้อื่นที่ไม่ใช่ลูกหนี้ด้วยกับราคาที่จ่ายทันที (بيع الدين لغير الدين بثلمن حال)” กล่าวคือ สามารถพิจารณาได้ว่าผู้ชำระบิลเป็นหนี้แทนให้เจ้าของบิลเพื่อหวังเงินสด นั่นหมายถึง เมื่อมีการชำระค่าไฟฟ้าเกิดขึ้นทำให้ผู้ชำระบิลเกิดหนี้ทันที และมีหนี้เกิดขึ้นทันที ทำให้เจ้าของบิลก็จ่ายเงินสดทันที นั้นสามารถพิจารณาได้ว่า ผู้ชำระหนี้แทนเอาหนี้ไปขาย โดยเจ้าของบิลซื้อและจ่ายเงินสด จึงทำให้รูปแบบมีลักษณะคล้ายกับรูปแบบหนึ่งของการขายหนี้ที่กล่าวไว้เบื้องต้น อย่างไรก็ตามอาจมีความแตกต่างกันใน “ตัวหนี้” ซึ่งการขายหนี้ตามหลักการอิสลามที่ยกตัวอย่าง “เป็นหนี้ของเจ้าหนี้ที่จะได้จากลูกหนี้” หากแต่ในรูปแบบธุรกรรมขายบิลนี้ “เป็นหนี้ของลูกหนี้ที่จะต้องจ่าย” สามารถพิจารณาได้จากรูปที่ 4

รูปที่ 4 เปรียบเทียบการขายหนี้กับการขายบิลเพื่อแลกเงินสด

(ที่มา: Author)

ถึงแม้ “การขายตัวหนี้” จะมีลักษณะที่ต่างกัน คือ ขายตัวหนี้ที่จะได้รับ (เจ้าหนี้ขาย) กับการขายหนี้ที่จะต้องจ่าย (ลูกหนี้ขาย) อย่างไรก็ตามสามารถพิจารณาได้ว่า “เป็นการขายหนี้อยู่ดี” ข้อตัดสินตามหลักการอิสลามในรูปแบบของ การขายหนี้ให้กับผู้อื่นที่ไม่ใช่ลูกหนี้ด้วยกับราคาที่จ่ายทันทีนั้น ทศนะหนึ่งมีความเห็นว่าการซื้อขายหนี้ลักษณะนี้ไม่เป็นที่อนุญาต เป็นทศนะของฮะนะฟี และชาฟีอี ในทศนะที่ชัดเจนที่สุด (اظهر) ของพวกเขาทั้ง 2 มัซฮับ และรายงานหนึ่งจากฮะนาบิละฮ์ และซอฮิรีย (Ahmad et al., 2019)

หลักฐานจากอิซ-ซุนนะฮ์

عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَهَى عَنْ بَيْعِ الْكَالِيِّ بِالْكَالِيِّ عَنْهُمَا

รายงานจากอิบนุอุมร์ ท่านนบี ซ.ล. ห้ามการขายหนี้ด้วยกับหนี้

(al-Hākim al-Nīsābūrī, 2002, Hadith No. 953)

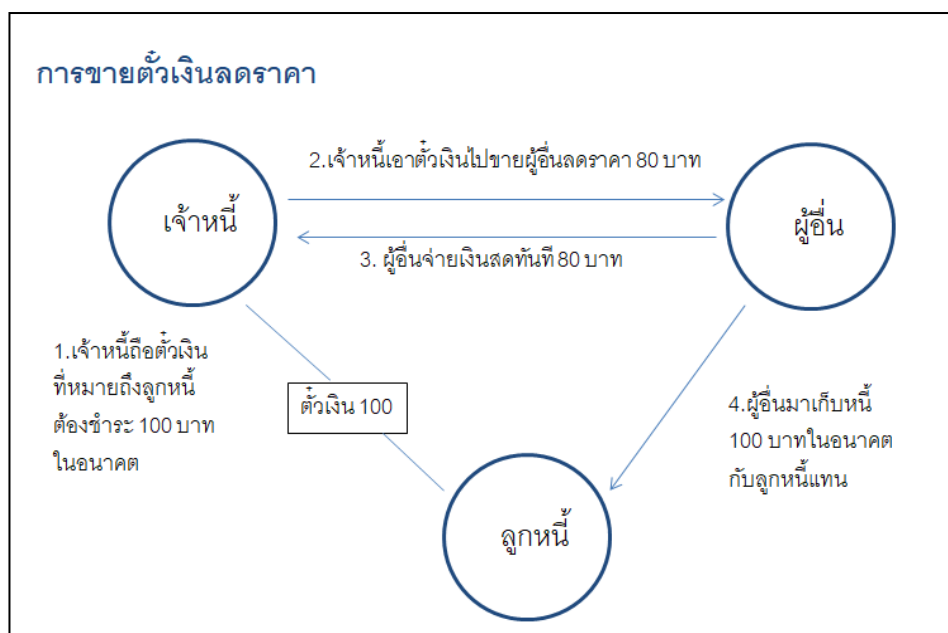
หลักฐานทางสติปัญญา

1. การซื้อขายลักษณะนี้เป็นสิ่งต้องห้าม เพราะว่าเจ้าหนี้ไม่สามารถในการส่งมอบสิ่งที่ขาย (หนี้) ให้กับผู้อื่นได้ เพราะหนี้มันอยู่ในความรับผิดชอบลูกหนี้ไม่ใช่เจ้าหนี้ ด้วยเหตุนี้เจ้าหนี้จึงไม่สามารถส่งหนี้นี้ให้กับผู้อื่นได้ การที่ไม่สามารถส่งมอบสิ่งที่ซื้อขายได้เป็นที่ไม่อนุญาตในหลักการของอิสลาม
2. ลูกหนี้บางคนห่วงงหนี้หรือไม่มีเงินที่จะใช้หนี้ ซึ่งอาจส่งผลให้ผู้ซื้อหนี้ไปได้รับความเดือดร้อน (Ahmad et al., 2019)

เปรียบเทียบกับรูปแบบการขายหนี้ลดราคา

สามารถพิจารณาได้ว่า รูปแบบการขายบิลเพื่อแลกเงินสด มีการขายหนี้ที่ลดลงราคาจากเดิมมาเกี่ยวข้อง โดยที่เจ้าของบิลจ่ายเงินสดเพียง 1,600 บาท แลกกับหนี้ 2,000 บาท ด้วยเหตุนี้จึงสามารถเทียบได้กับประเด็น “การขายหนี้ลดราคา” ในหลักการของอิสลามได้ ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบที่ต้องห้าม

รูปที่ 5 รูปแบบการขายตัวเงินลดราคา

(Source: Author)

ข้อตัดสินการขายหนี้ลดราคา

การขายหนี้ลดราคาเป็นสิ่งต้องห้าม ถือว่าเป็นฮัร-ริบา (ดอกเบี้ย) ด้วยการอ้างหลักฐานที่ว่า รูปแบบนี้มีลักษณะของการแลกเปลี่ยน 2 เงิน ที่เป็นสกุลเดียวกัน โดยที่มีการเหลื่อมล้ำกันจำนวนไม่เท่ากัน และไม่ได้รับมอบทันที (Al-Duwaynī, 2003) จากรูปภาพเจ้าหนี้ขายหนี้ 100 บาท และได้เงินสดมา 80 บาท ถือว่าเป็นริบา อัล-ฟัฎล์ (แลกเปลี่ยนเงินสกุลเดียวกันจำนวนไม่เท่ากัน) ทำให้ได้เพิ่มส่วนต่าง 20 บาท ซึ่งถือว่าเป็นดอกเบี้ย และสำหรับในส่วนของผู้ซื้อได้จ่ายเงินสดไปทันที 80 บาท แต่ยังไม่ได้รับ 100 บาททันที นอกจากจะถือว่าเป็นริบาอัล-ฟัฎล์ (الرِّبَا الْفَضْلُ) แล้ว ยังถือว่าเป็นริบาอัล-ยัด (الرِّبَا الْيَدُ) ด้วย ริบาอัล-ยัด ความหมายคือริบาที่เกิดจากการล่าช้าในการส่งมอบหรือรับมอบในการแลกเปลี่ยนทรัพย์สินประเภทเดียวกัน เช่น การแลกเปลี่ยนทองคำ และแร่เงิน (Markaz al-Dirāsāt al-fiqhīyah wa-al, 2010) เนื่องจากยังไม่ได้รับเงิน 100 บาท ในทันที และนักวิชาการในทัศนะนี้ได้กล่าวว่า การซื้อขายตัวลดราคานั้นเป็นสิ่งต้องห้าม เพราะมีริบา (ดอกเบี้ย) เกิดขึ้น และยังเป็นสิ่งหนึ่งที่เหมือนกับรูปแบบการขายหนี้ให้กับผู้อื่น (ที่ไม่ใช่ลูกหนี้) ด้วยกับราคาที่จ่ายทันที (بَيْعُ الدِّينِ لغيرِ الْمَدِينِ بِشَمَنْ حَالٍ) (Ahmad et al., 2019)

สรุปผลการศึกษา

แบ่งออกเป็น 2 กรณี กรณีผู้ให้บริการสินเชื่อกำหนดดอกเบี้ยในการให้สินเชื่อ รูปแบบนี้เป็นที่
ต้องห้ามอย่างชัดเจนเพราะมีเรื่องของริบา (ดอกเบี้ย) มาเกี่ยวข้อง แต่สำหรับกรณีผู้ให้บริการสินเชื่อไม่เก็บ
ดอกเบี้ยเพิ่ม 0% เมื่อพิจารณาแล้ว ถึงแม้ธุรกรรมระหว่างเจ้าของบิลกับผู้ชำระบิลแทนในช่วงแรก ไม่ได้มีการ
แลกเปลี่ยนส่วนต่างกันโดยตรง หากแต่เมื่อผ่านขั้นตอนธุรกรรมทั้งหมดแล้ว ทำให้พิจารณาโดยรวมได้ว่า ผู้ชำระ
บิลแทนเอาหนี้ 2,000 บาท มาขายกับเจ้าของบิล โดยเจ้าของบิลซื้อหนี้โดยการจ่ายเงินสดทันที 1,600 บาท
ทำให้เกิดบทสรุป คือ ผู้ชำระบิลทำให้เกิดหนี้ 2,000 บาท เพื่อให้ได้เงินสดมา 1,600 บาท ซึ่งทำให้ต้องเสีย
ส่วนต่างเพิ่ม (เสียเพิ่ม 400 บาท) และสำหรับเจ้าของบิลมีหนี้ 2,000 บาท เพื่อให้ได้เงินสดมา 1,600 บาท ทำให้
ได้รับผลประโยชน์ (ไม่เสียส่วนต่างเพิ่ม 400 บาท) ซึ่งเขาขายลักษณะของการขายหนี้ด้วยการลดราคา
หนี้ และมีลักษณะของริบา อัล-ฟิฏล์ (ดอกเบี้ย) มาเกี่ยวข้อง นั่นก็คือ การแลกเปลี่ยนเงินสกุลเดียวกันโดยมี
จำนวนไม่เท่ากัน (2,000 กับ 1,600) โดยถือว่าธุรกรรมนี้เป็นสิ่งต้องห้ามตามหลักการของอิสลาม

เอกสารอ้างอิง

- Aḥmad, A. M. L., Al-Nādī, M. I. S., ‘Abd al-‘Azīz, M. S. D., & Jum‘ah, A. S. (2019). al-Qaḍāyā al-fiqhīyah al-mu‘āṣirah. lil-firqah al-rābi‘ah, Faṣl ḥawla ṭḥwylāt al-amwāl [Chapter on money transfers In Muḥammad Ḥilmī al-Sayyid ‘Īsā (Ed.)], *Contemporary jurisprudential issues: For the fourth year.* (p. 41). Al-Azhar University, Faculty of Sharia and Law in Cairo.
- Arab Universities Alumni Association. (n.d.). *phrá má-hă kham-phi an kùr an phróm khwam mǎi pha-să thai* [Al-Qur'an al-Kareem: The Noble Quran with Thai translation]. King Fahd Glorious Qur'an Printing Complex.
<https://bsc.dra.go.th/uploads/tmp/redactor/95c9dbbcac-.pdf>
- Al-Duwaynī, M. A. (2003). Qaḍāyā fiqhīyah mu‘āṣirah : al-juz’ al-rābi‘, Faṣl ḥawla ṭḥwylāt al-amwāl [Chapter on money transfers. In Yāsir ‘Abd al-Ḥamīd al-Najjār (Ed.)], *Contemporary Jurisprudential Issues: Part four.* (p. 61). Al-Azhar University, Faculty of Sharia and Law in Cairo. Book chapter.
- al-Ḥākim al-Nīsābūrī. (2002). *al-Mustadrak ‘ala al-Ṣaḥīḥayn* [The Supplement to the Two Ṣaḥīḥs] (M. ‘Aṭā, Ed., Vol. 2, p. 369, ḥadīth no. 953). Dār al-Kutub al-‘Ilmiyyah.
- Kasikornbank. (2024, April 30). *Fact sheet: Digital personal loan (K PAY LATER).*
https://www.kasikornbank.com/SiteCollectionDocuments/personal/loan/personal-loan/paylater/pdf/01_Fact_Sheet_Digital_V3.pdf

Markaz al-Dirāsāt al-fiqhīyah wa-al. (2010). *Mawsū‘at Fatāwá al-mu‘āmalāt al-mālīyah lil-bunūk wa-al-mu‘assasāt al-mālīyah al-Islāmīyah* [Encyclopedia of financial transaction fatwas for Islamic banks and financial institutions] (Vol. 15) (‘Alī Jum‘ah Muḥammad, Eds.). Dar Al-Salam.

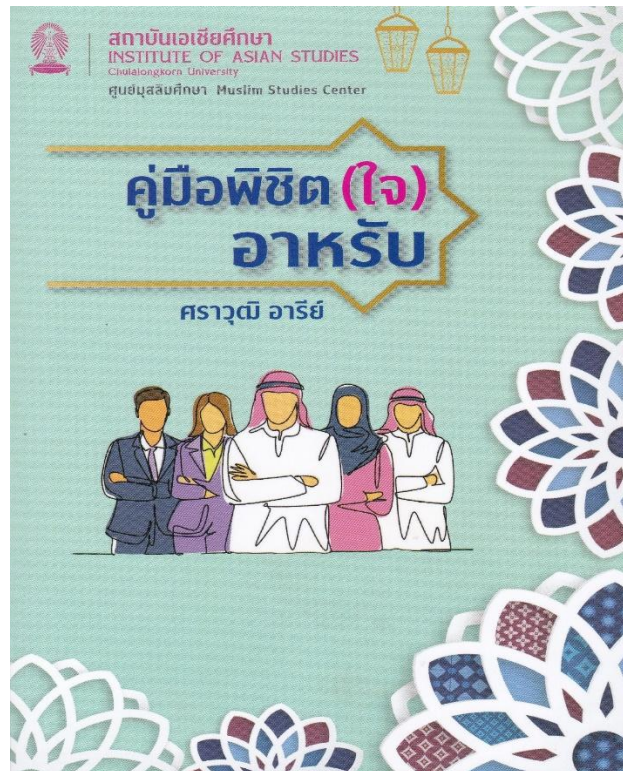
Prachachat Business. (2024, April 30). thá-pòt · tuean súe khǎi bin khâ fai phàn àep · súe kòn phòn thi lǎng · pòet chông mít-chǎ-chíp lòk [BoT warns about electricity bill trading via "Buy Now, Pay Later" apps, opening doors for scammers]. *Prachachat*. <https://www.prachachat.net/finance/news-1553700>

Al-Zuhayli, W. (1984). *al-Fiqh al-Islāmī wa-adillatuh* [Islamic jurisprudence and its proofs] (Muhamad S. Eissa, /Trans.). Dar al-Fikr.

ปริทัศน์หนังสือ “คู่มือพิชิต (ใจ) อาหาร”

Received: March 10, 2025, ✨ Revised: March 13, 2025, ✨ Accepted: June 05, 2025

นิอาบาดี มิง¹

ชื่อหนังสือ คู่มือพิชิต (ใจ) อาหาร

ผู้แต่งหนังสือ ดร.ศราวุฒิ อารีย์

สำนักพิมพ์ ศูนย์มุสลิมศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (สนับสนุนการพิมพ์)

ปีที่พิมพ์ 2567

พิมพ์ครั้งที่ 1

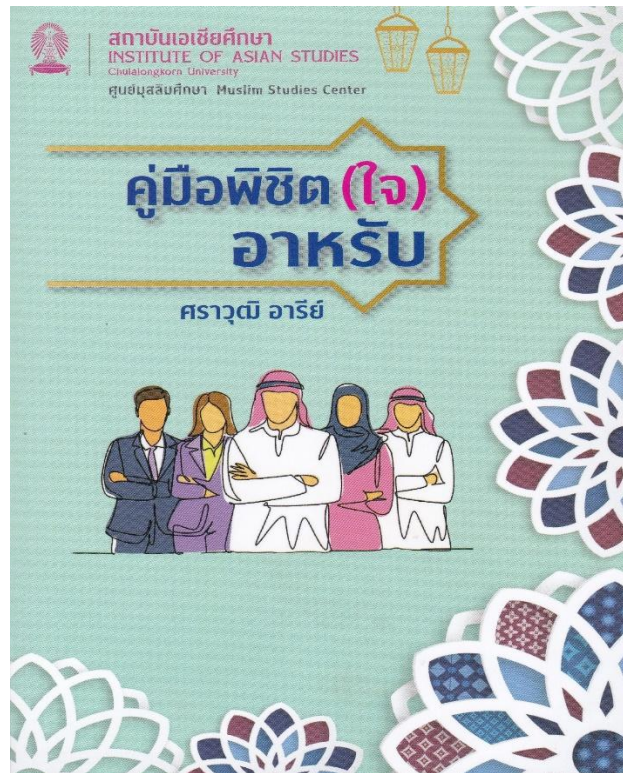
จำนวนหน้า 183

1 ดร. , อาจารย์ประจำสาขาอิสลามศึกษาและกฎหมายอิสลาม, คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

อีเมล niabadec.m@psu.ac.th

Review of the Book “The Guide to Conquering the (Heart) of the Arab”

Ni-abadee Ming¹

Book author: Dr.Srawut Aree

Publisher: Muslim Studies Center, Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University.

Year of Publication: 2024

Book Edition: 1

Number of pages: 183

¹ PhD., Lecturer, Islamic Studies and Islamic Law Program, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University,

Email: niabadee.m@psu.ac.th

บทนำ

ชาวอาหรับมีปฏิสัมพันธ์กับประเทศไทยมาช้านาน ผ่านการเดินทางเข้ามาค้าขาย การแลกเปลี่ยนสินค้า การสอนศาสนาอิสลาม โดยมุสลิมอาหรับที่นับถือนิกายซุนนีเป็นส่วนใหญ่ และชาวเปอร์เซียที่นับถือนิกายชีอะฮ์ ได้เข้ามาค้าขายทางเรือตั้งแต่สมัยอยุธยา บ้างก็เคลื่อนย้ายไปมาตามแต่ฤดูที่เหมาะสมกับการล่องเรือ บ้างก็ตั้งรกรากแต่งงานและอยู่อาศัยในเขตธนบุรี เช่น ชุมชนริมฝั่งบางกอกน้อย ชุมชนวังหลัง และได้แต่งงานกับคนไทยในบริเวณดังกล่าว ซึ่งมุสลิมในประเทศไทยมีหลากหลายชนชาติ อาทิ อาหรับ เปอร์เซีย อินเดีย เรียกว่าแขก และมลายู จาม เป็นต้น (Van Roy, 2022)

ผู้เขียนบทปริทัศน์นี้เป็นผู้หนึ่งที่เคยเรียนและอาศัยอยู่ในประเทศจอร์แดน ซึ่งมีชายแดนติดกับซาอุดีอาระเบีย อิรัก ซีเรีย ปาเลสไตน์ และอิสราเอลที่กำลังทำสงครามกับปาเลสไตน์ ได้สังเกตเห็นถึงความแตกต่างหลากหลายทางลักษณะสำเนียงภาษาอาหรับ นิสัยใจคอ สีผิว วัฒนธรรม และอาหาร ทำให้เกิดข้อคำถามว่า เหตุใดอาหรับที่มีประชากรทั้งหมด 400 ล้านคน และมีจำนวนถึง 22 ประเทศ ทั้งพื้นที่ตะวันออกกลาง ตอนบนของแอฟริกา และบางส่วนของแอฟริกาตะวันออก ถึงมีความหลากหลายได้มากขนาดนี้

เนื้อหา

หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วย คำนำผู้เขียน คำนิยม และเนื้อหา 11 บท

คำนำผู้เขียน ได้ชี้ถึงความสำคัญของยุทธศาสตร์ความร่วมมือไทยกับประเทศอาหรับว่าจำเป็นต้องเข้าใจวัฒนธรรม เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดี โดยเฉพาะการติดต่อธุรกิจการค้า โดยมูลค่าการส่งออกของไทยไปตลาดตะวันออกกลางอยู่ที่ 10,930.4 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี ค.ศ. 2022 (คิดเป็นร้อยละ 3.8 ของการส่งออกสินค้าของไทยทั้งหมด)

คำนิยม โดย รศ.ดร.วินัย ดะห์ลัน ผู้อำนวยการผู้ก่อตั้งศูนย์วิทยาศาสตร์ฮาลาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ชี้ถึงว่า สิ่งหนึ่งที่หลายคนตั้งข้อสงสัยว่าเหตุใดหน้าตาผิวพรรณของคนอาหรับจึงแตกต่างหลากหลายกันเหลือเกิน ชาวอมซมพูเหมือนฝรั่ง ดำเหมือนแอฟริกา ผิวสีน้ำตาลเหมือนเอเชีย และเห็นด้วยกับดร.ศราวุธ อารีย์ ว่า อาหรับ ARAB มีความหนึ่งเดียวด้านภาษา ศาสนาอิสลาม และคิดแบบอาหรับ อาจารย์วินัยยกตัวอย่างเพื่อนชาวซูดานและโซมาเลีย ภายนอกเป็นแอฟริกัน ทว่าพึงพอใจให้ผู้อื่นมองตนเองเป็นอาหรับ และศาสนาอิสลามได้หล่อหลอมให้ชนชาติอาหรับจำนวนมากมายเหล่านี้นี้จู่รวมเหมือนกัน

บทที่ 1 เข้าใจโลกอาหรับ : เอกภาพและความหลากหลาย ปูพื้นฐานทางภูมิศาสตร์โลกอาหรับ ใช้เรียกประชากรพูดภาษาอาหรับ และเป็นประเทศสมาชิกองค์การสันนิบาตอาหรับ (Arab League) มีพื้นที่กว้างใหญ่ ตั้งแต่โมร็อกโกในแอฟริกาเหนือ จนถึงโอมานติดชายฝั่งทะเลอาหรับ ครอบคลุมถึง 7,500 กิโลเมตร ความหลากหลายทางชนชาติที่อาศัยร่วมกับอาหรับ อาทิ เคิร์ด เบอ์เบอร์ เปอร์เซีย ตุรกี แอฟริกา ยุโรป

ภาษาอาหรับมี 2 ระดับ ระดับแรกคือภาษาเขียนหรือทางการ เป็นภาษากลางสำหรับโลกอาหรับ ระดับที่สองคือภาษาถิ่นใช้สื่อสารแต่ละพื้นที่มี สำเนียงและคำบางคำแตกต่างกัน

ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของโลกอาหรับเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างเอเชีย แอฟริกา และยุโรป และผู้พิชิตในประวัติศาสตร์มักจะทิ้งร่องรอยทางอารยธรรมและวัฒนธรรมไว้

บทที่ 2 ค่านิยมของอาหรับ สังคมอาหรับเดิมเป็นสังคมอนุรักษนิยม ให้ความสำคัญต่อประเพณีอย่างสูง ศาสนาอิสลามมีอิทธิพลอย่างมาก และมีค่านิยมอาหรับพื้นฐานคือ การสร้างความประทับใจเป็นเรื่องสำคัญ จงรักภักดีต่อครอบครัววงศ์ตระกูล รักษาศีลธรรมทางสังคม รักสมาชิกครอบครัว อีกทั้งยึดถือค่านิยมศาสนาอิสลาม ศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียว ไม่แบ่งแยกอาณาจักรและศาสนจักร

บทที่ 3 สังคมชนชั้นในโลกอาหรับ สังคมอาหรับส่วนใหญ่แบ่งเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นสูง ราชินิกุล ตระกูลสูงศักดิ์และมหาเศรษฐี ชั้นกลาง บรรดาข้าราชการ ทหาร ครูบาอาจารย์ พ่อค้า เจ้าของที่ดิน ชั้นล่าง เกษตรกร คนยากจน แต่ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นมีไม่มาก บางคนอาจเลื่อนชั้นได้ผ่านอาชีพการงาน การศึกษา อำนาจ ความร่ำรวย

คนชั้นสูงมักให้ความสำคัญกับการแต่งตัวและรูปร่างภายนอก และมักประหลาดใจหากเห็นคนต่างชาติที่มีฐานะดีมักใส่กางเกงยีนส์เก่า เชื้อตอกลม รองเท้าแตะ

บทที่ 4 ระบบครอบครัวในสังคมอาหรับ ความรักความผูกพันกับสมาชิกครอบครัวมีความสำคัญมาก หากมีปัญหาเกี่ยวกับคนภายนอก มักจะแสดงพลังสนับสนุนกันเต็มที่ เพื่อปกป้องเกียรติยศศักดิ์ศรีของครอบครัว ชื่อเสียงของสมาชิกคนใดคนหนึ่งจะส่งผลถึงชื่อเสียงและสถานะทางสังคมของสมาชิกในครอบครัวด้วย ส่วนใหญ่จะมีญาติใกล้ชิดครอบครัวมากกว่า 100 คน การแต่งงานส่วนมากครอบครัวตัดสินใจ และจะนิยมแต่งงานระหว่างเครือญาติ การหย่าร้างสามารถทำได้ แต่อาจทำให้ภาพลักษณ์เสียหายถ้าเกิดการหย่าโดยไร้เหตุผลหรือพลีลา การอบรมเลี้ยงดูเด็ก จะเป็นในบรรยากาศอบอุ่นแวดล้อมด้วยเครือญาติ ส่วนใหญ่รักเด็กและแสดงออกอย่างเปิดเผย เด็กต้องให้ความสำคัญแก่ผู้ใหญ่

บทที่ 5 มารยาททางสังคมของชาวอาหรับ ชาวอาหรับใจกว้างต่อการต้อนรับเพื่อนฝูง คนแปลกหน้า แขกผู้มาเยือน การต้อนรับด้วยกาแฟอาหรับมีมาแต่โบราณ ประโยคคำว่า “อะห์ลัน-วะ-ชะห์ลัน” หรือ “มัรฮาบะ” หมายความว่า ยินดีต้อนรับ ส่วนการนัดหมายเวลา จะพบว่าการตรงต่อเวลาไม่ใช่เรื่องใหญ่โต หากต้องการจัดงานสังสรรค์จะมีลักษณะยืดหยุ่นทั้งจำนวนแขกผู้เข้าร่วมและอาหารมีจำนวนมากพอคนมาสาย กรณีการเจรจาธุรกิจ การตัดสินใจบางอย่างต้องอาศัยผู้อาวุโส ต้องอาศัยความอดทน และบ่มเพาะความสัมพันธ์ส่วนตัวให้พัฒนาถึงขั้นไว้วางใจกัน

บทที่ 6 เรื่องของเพศตรงข้ามตามวิถีอาหรับ การแสดงความใกล้ชิดสนิทสนมในที่สาธารณะระหว่างชายและหญิงเป็นเรื่องผิดธรรมเนียมประเพณีทางสังคม หญิงอาหรับโดยทั่วไปมักสวมใส่เสื้อผ้าที่ปิดมิดชิด ในหลายประเทศจะมีการปะปนชายหญิงในที่ทำงานหรือการเดินทางสาธารณะ เช่น โมร็อกโก ตูนิเซีย อียิปต์ เลบานอน จอร์แดน ซีเรีย อิรัก สำหรับกลุ่มประเทศอ่าวเปอร์เซียจะไม่ค่อยเห็นผู้หญิงทำงานนอกบ้านมากนัก แต่ซาอุดีอาระเบียกำลังเปลี่ยนไปจากที่ผู้หญิงมีการศึกษาสูงส่วนมากทำงานในสภาพแวดล้อมและสายอาชีพสำหรับผู้หญิงกลายเป็นทำงานในสายอื่นปะปนกับผู้ชาย

บทที่ 7 ภาษาอาหรับและการติดต่อสื่อสาร ชาวอาหรับนิยมชมชอบและยกย่องบุคคลที่มีความรู้ความสามารถใช้ภาษาอาหรับคลาสสิก เพราะเป็นที่ยอมรับว่ามีความคมคายมากที่สุด มีไวยากรณ์โดดเด่นและซับซ้อน ประกอบด้วยกลุ่มคำศัพท์มากมาย คนอาหรับมีนิสัยค่อนข้างพูดมาก พูดเน้นย้ำซ้ำไปซ้ำมา มักสอดแทรกคำสาบานอยู่เสมอ “ผมสาบานต่อพระเจ้า” เพื่อยืนยันความจริงหรือให้ความสำคัญ มีความอดทนต่อการใช้เสียงสูง เสียงรบกวน การพูดแทรก บ่อยครั้งเมื่อมีปากเสียง คนมุซุลิมมักมีบทบาทช่วยไกล่เกลี่ย ประนีประนอมระหว่างฝ่ายขัดแย้ง

บทที่ 8 ศาสนาในสังคมอาหรับ ศาสนาอิสลามมีผลต่อการดำรงชีวิตในทุกย่างก้าว ชาวอาหรับมักปฏิบัติศาสนกิจอย่างเปิดเผย โองการอัลกุรอานมักถูกใช้บ่อย จะเริ่มต้นการทำอะไรด้วยการกล่าว “ด้วยพระนามของพระเจ้า ผู้ทรงเมตตา ผู้ทรงกรุณาเสมอ” (บิสมิลลาฮ์ อัลเราะหมาน อัลรอฮีม) การแต่งงานหรือการหย่าร้างถูกควบคุมโดยกฎหมายชะรีอะฮ์ ธนาการอิสลามได้รับความนิยมเพิ่มสูงขึ้นในสังคมอาหรับ สิ่งสำคัญคนต่างชาติพึงระวัง ไม่ควรวิพากษ์วิจารณ์อะไรที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธา และการปฏิบัติทางศาสนา

บทที่ 9 เคล็ดลับกระชับมิตร : เพื่อนพ้องและคนแปลกหน้า สำหรับคนอาหรับการไม่ปฏิเสธคำร้องขอหรือความต้องการแบบตรง ๆ อย่างไม่สนใจความรู้สึกเพื่อน เป็นสิ่งสมควรกระทำ เฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ทางธุรกิจควรมีการนัดพบส่วนตัว เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการประสบความสำเร็จ การสนทนาด้วยถ้อยคำสุภาพ ไถ่ถามสุขภาพพลานามัยก่อนการประชุม พนักงานชาวอาหรับจะรู้สึกว่าการวิจารณ์ต่องานของเขาแบบตรง ๆ ถือว่าเป็นการดูถูก บริษัทต่างชาติหลายแห่งในโลกอาหรับมักมีพนักงานที่เป็นคนท้องถิ่น ที่มีความสัมพันธ์อันดีกับที่ทำการรัฐบาลเพื่อให้งานสะดวกรวดเร็วรวมทั้งการบริการที่ดี

บทที่ 10 พื้นที่ส่วนตัว : เรียนรู้เรื่องที่ต้องระมัดระวัง ชาวอาหรับชอบที่จะสนทนาเรื่องการเมืองกับคนต่างชาติ ชาวอาหรับไม่ได้เตรียมใจเอาไว้ก่อนกับความคิดที่ไม่เห็นด้วยกับตน โดยเฉพาะความขัดแย้งทางการเมือง ประเด็นปัญหาปาเลสไตน์ การสร้างบรรยากาศอันดีในการสนทนา เช่น หัวข้อบุคคลสำคัญของชาวอาหรับ ประสบการณ์การทำฮัจญ์ สถานที่ท่องเที่ยวในประเทศอาหรับ ภาษาอาหรับ วรรณกรรมและบทกวีอาหรับ เมื่อชาวอาหรับมีบุตร การเรียกด้วยชื่อด้วยคำว่า อะบู (บิดาของ) หรือ อุมมุ (มารดาของ) ตามด้วยชื่อบุตรคนโต ถือเป็นการให้เกียรติอย่างมาก

บทที่ 11 พิธีกรรมทางสังคมและธรรมเนียมปฏิบัติ ในช่วงรอมฎอน ชาวมุสลิมจะถือศีลอดในช่วงกลางวัน บางประเทศถือเป็นความผิดหากเรารับประทาน ดื่ม หรือสูบบุหรี่ ต่อหน้าผู้ถือศีลอด การรับประทานอาหารใช้มือขวา เครื่องดื่มแอลกอฮอล์และเนื้อหมูถือเป็นของต้องห้ามตามศาสนาอิสลาม ถ้าจับได้ว่าซัรลขณะมีนมา จะมีบทลงโทษที่เข้มงวดมาก การจับมือ ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ สิ่งที่เราควรระวังคือการจับมือเพศตรงข้าม กาแฟถือเป็นเครื่องดื่มวัฒนธรรมดั้งเดิมของอาหรับ นิยมใช้น้ำหอมกันอย่างแพร่หลายทั้งชายและหญิง

บทวิจารณ์

ดร.ศราวุฒิ อารีย์ เป็นผู้เชี่ยวชาญตะวันออกกลางศึกษา และผู้อำนวยการศูนย์มุสลิมศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีโอกาสเดินทางไปหลายประเทศในภูมิภาคตะวันออกกลางและแอฟริกา เรียบเรียงหนังสือเล่มนี้จากงานวิจัยที่เคยทำไว้กับ (สกว.) เกลาสำนวนใหม่ พร้อมถ่ายทอดประสบการณ์ผ่านตัวอักษร พร้อมวัฒนธรรมอาหรับผ่านหลักวิชาการได้อย่างน่าสนใจ มีการอ้างอิงจากงานเขียน ค้นคว้างานวิจัยจากยุโรปและอเมริกา หลายชิ้นที่ทำการศึกษาวรรณกรรม สังคมอาหรับ อย่างใกล้ชิดลึกซึ้งถึงนิสัยใจคอ อาจารย์ใช้ภาษาที่อ่านไม่ยากสำหรับผู้สนใจทั่วไป อ่านสนุก เกร็ดเล็กเกร็ดน้อยแทรกไปตลอดทั้ง 11 บท ผู้ที่ต้องการศึกษามุมมองอาหรับต่อโลกอาหรับเอง อาจต้องมีความเชี่ยวชาญทางภาษาอาหรับ อีกทั้งอิทธิพลความเป็นสมัยใหม่ในบางประเทศส่งผลอย่างมากต่อความรู้สึกนึกคิด ธรรมเนียมปฏิบัติในบางสังคม เช่นซาอุดีอาระเบีย ควรได้รับการศึกษาเพิ่มเติม

บทสรุป

อิบน์คอลลูน อธิบายลักษณะอาหรับว่า รักอิสระ ใช้กำลังทำห้ำหั่นกันเพื่อรักษาเกียรติยศ ทรัพย์สิน และครอบครัว ไม่ยอมอยู่ใต้อำนาจ และไม่เคยมีอาณาจักรอาหรับอันยิ่งใหญ่ก่อนหน้าอิสลาม อิสลามสามารถหลอมรวมให้โลกอาหรับเป็นหนึ่ง (Amin, 2011)

งานของ ดร.ศราวุฒิ อารีย์ อธิบายฐานความเป็นเอกภาพบนความหลากหลายของโลกอาหรับได้อย่างชัดเจน คือ ภาษาอาหรับ และศาสนาอิสลาม และการคิดแบบอาหรับ ฉะนั้นผู้ที่จะประสบความสำเร็จในการติดต่อธุรกิจ เชื่อมความสัมพันธ์กับโลกอาหรับต้องเข้าใจวิธีคิดแบบอาหรับ หนังสือเล่มนี้ตอบโจทย์ดังกล่าวอย่างครอบคลุม ขณะที่ณิชากรีย์ ทองซ้อย และคณะ Tongchoiy et al. (2020) ให้ข้อเสนอแนะว่า นักท่องเที่ยวอาหรับที่มาเมืองไทยส่วนใหญ่นิยมความสะดวกสบายเป็นหลัก นิยมความสะดวกในการเดินทางและหาอาหารรับประทานง่าย

เอกสารอ้างอิง

- Amin, A. (2011). *Fajr al-Islām [The dawn of Islam]* (2nd ed.). Hindawi Foundation. Retrieved March 13, 2025, from <https://www.hindawi.org/books/92024806/3/>
- Van Roy, E. (2022). *Siamese melting pot* (Y. Mukdawijitra, Trans.) Matichon. (Original work published 2017)
- Tongchoiy, N., Oebpob, W., & Panbamrungkij, T. (2020). Middle East tourist's behavior in Bangkok. *Journal of Thai Hospitality & Tourism*, 16(1), 40–55.

ISSN 2697-3979 (Online)

JOURNAL OF ISLAMIC STUDIES
PRINCE OF SONGKLA UNIVERSITY

PSU
FACULTY OF
ISLAMIC
SCIENCES